

Тетяна Михайлівська-Цимбал

Є Ш О Г А Д И

(Мое життя на еміграції)

TETIANA MYCHAJLIWSKA CYMBAL

Memorias

(Mi vida en la Emigración)

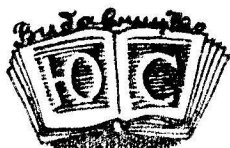
JULIAN SEREDIAK — EDITOR

BUENOS AIRES — 1984

Тетяна Михайлівська Цимбал

Спогади

(Мое життя на еміграції)

diasporiana.org.ua

ВИДАВНИЦТВО ЮЛІЯНА СЕРЕДЯКА

БУЕНОС-АЙРЕС — 1984

Тираж 500 прим.

**Обкладинка проекту В. Кашлуна
Рисунки орнаменту В. Цимбала**

Queda hecho el depósito que marca la Ley Nº 11.723

**IMPRESO EN LA ARGENTINA
PRINTED IN ARGENTINA**

Тетяна Михайлівська Цимбал

П Е Р Е Д М О В А

В цих спогадах хочу розповісти про моє життя на еміграції, найбільша частина якого пройшла в Аргентині. Я вже в старшому віці й багато дечого призабулось, тож ніяк не претендую на документальну працю; прошу прийняти це просто як мою особисту розповідь, яка може дати хоч частковий опис того, як творилось наше громадське життя в Аргентині, що переживала наша численна еміграція, яка прибула туди в різний час і була з різних прошарків суспільства, — та все ж жила завжди своїм гуртом, зберігаючи свою національну ідентичність та свої ідеали, хоч далеко від Батьківщини.

Тетяна Михайлівська Цимбал

В С Т У П

Через страшний терор ЧеКа, який шалів в Україні після нашої програної, ми, учасники повстанських груп на Поділлі, мусіли виїхати, так як і наша Армія. Якраз перед виїздом я одружилась з полковником Іваном Уховим, з яким ми були разом в повстанських частинах. Виїхали ми групою, яка складалась приблизно з тридцяти душ.

Мій чоловік, Іван Ухів, вже наперед побував у Румунії, переходячи нелегально кордон, щоб отримати для нашої групи документи від представника УНР. Очевидно, ті документи румунська влада ще признавала, бо на підставі їх мала прийняти нас погранична румунська сторожа, з якою Іван про це також наперед договорився. Перевізники на Дністрі також були для цього приготівані.

І так пощастило нам уночі непомітно переплисти Дністер на човнах і опинитись на румунській території. Це був 1920-ий рік.

Я боляче відчула розлуку з Батьківщиною. Бурхливі переживання останніх двох років: моя участь в повстанській групі на Поділлі, жахіття революції, програї змагання, трагічна смерть батька, руїна хати і моя мама, яка осталась сама в тих обставинах — все це було свіжим в моїй душі; я була усею душею там і мала рішуче бажання якнайскорше повернутись назад. Ми надіялись, що це ще не кінець, що прийде знов до якогось нового зудару, і Україна знов стане незалежною державою, як це було тільки кілька місяців тому. Приходили різні чутки з України, і ми їх жадібно ловили. Хотілось повернутись на своє Поділля, до рідних, потішити маму, щось діяти, працювати

для нашого народу. Моя молодеча завзятість горіла. Мені ж було тільки двадцять років...

Але життя пішло іншим руслом... Та переживання в часі Першої світової війни в Україні, які я описала в моїй книжці спогадів «З військового гнізда»,* осталися незабутніми і лишили назавжди сильний слід в моїй душі. Любов до Батьківщини і бажання боротись та працювати для неї — залишилось нерозлучним дороговказом упродовж усього мого життя.

НАШ ПОБУТ В РУМУНІЇ

І так восени 1920 року ми опинились в Басарабії, яка в тому часі була під румунською владою. Нашу групу зустріли румунські прикордонники, які, як я згадала, були вже повідомлені про наш прихід. Спочатку затримались ми в містечку Атаки. Треба було якнайскорше подбати про відповідні документи, які давали б право на постійний побут в Румунії. Мій чоловік негайно поїхав за цим до Чернівець. Там був в той час представник УНР, полковник Луговий, який допоміг йому отримати документи для всієї групи. Тож, здається, вже на другий день Іван повернувся до містечка Атаки з потрібними документами. Тоді наша група роз'їхалась. Більша частина поїхала до Чернівець. Ми з чоловіком теж переїхали до Чернівець, знаючи, що там вже є дехто з наших емігрантів.

В Чернівцях Іван зустрів своїх добрих знайомих, дуже милу культурну родину Турушанків. У них було декілька дітей уже в майже дорослому віці. Вони нас прийняли сердечно. Хата у них була досить велика, але й родина була велика. Та нагорі, на третім поверсі, ще була вільна кімната, де ми й примісти-

* »З військового гнізда« — це перша частина спогадів Тетяни Михайлівської Цимбал.

лись і могли перший раз трохи відітхнути після напруженої подорожі.

Іван Ухві з дружиною Тетяною в першому році приїзду до Аргентини.

Мешкаючи в Турушанків, не обійшлося без комічних інцидентів. Якось вночі захотілося мені напи-

тися води. Для цього я мусіла зійти униз до кухні. Старалась іти уважно, щоб нікого не збудити, а було зовсім темно, — сходи були стрімкі, закручені — і я зразу, на самій горі, посковзнулась і стала котитись зі страшним грохотом в долину. Стала я на ноги лише на самім низу. Звичайно, всі в хаті зірвались, засвітили світло, а я стояла перед ними дуже зніяковіла, в нічній сорочці й вибачалась... Через пару днів я мала другу пригоду. Вечоріло і ми всі сиділи в їдальні. Раптом почули гру на мандолінах і спів. Мені пояснили, що це співають серенаду (мовляв, у них такий звичай) для мене хлопці зі студентського товариства «Запоріжжя», до якого належали і сини подружжя Турушанків. Мене випхали на балкон. Я дуже збентежилася і, постоявши хвилину, скоро вернулась у кімнату.

Взагалі, ми там часто зустрічали наших людей і було хоч з ким відвести душу. Особливо родина Турушанків стала для нас дуже близькою.

Іван почав шукати працю і швидко знайшов місце управителя маєтку в селі Грозенці, Хотинського повіту. Маєток був знищений під час війни і власниця його, яка жила в Чернівцях, хотіла відбудувати дім в маєтку, щоб приїздити туди на літо. Іван взявся енергійно за працю і при допомозі робітників направа дому скоро була закінчена. В селі Грозенці ми жили спочатку в селянській хаті в одній самотній жінки, яку називали «матуша», що по-румунському значить бабуся. Вона мене дуже полюбила. Навчила мене варити їжу в печі.

Село було оточене лісом. Великий буковий ліс, повно дикої звірини, гориста горбувата місцевість. Для розваги Іван ходив часом зі мною на полювання. Раз забув серну, і ми побачили бідне самотнє сернятко, мама якого була забита. Нам було дуже жаль, що це сталось. Я плакала над бідним сернятком і взяла його до себе до хати. Згодом воно прив'язалось до мене і бігало за мною як песик. Та коли підросло й побачило, що опинилось в загорожі, яку ми для нього зробили, то це йому ніяк не сподобалось і воно звідти

утекло в ліс і більше ми його не бачили. Словом, вибрало волю.

В той час мій чоловік познайомився з одним українцем, який улаштував мене учителькою в поблизькому селі, що звалось Бубновці. Це було три кілометри від села, де ми жили. Часто я ходила до школи пішки, часом їздила возом. Шкільна програма вимагала учити дітей наполовину по-українському, наполовину по-румунському, і мені казали навчати дітей, що вони румуни. Та я цього ніяк не могла зробити і вчила їх казати так: «я українець, румунський підданий», а діти це напам'ять повторяли. До того ж я мала велике бажання навчити їх читати по-українському, тому зовсім занехаяла все інше. Успіх мого навчання читання був добрий — за три місяці всі діти доволі добре читали. Це була перша кляса початкової школи. Коли приїхав інспектор, то не міг повірити, що діти так скоро навчилися читати.

Подорожі через ліс, коли доводилося йти пішки до школи, були трохи задовгі, зате гарно було їхати возом чи санками зимою. Я тоді завжди брала з собою дітей, які були з того села де я жила, і розвозила їх по хатах.

Так ми прожили там два з половиною роки. Впродовж цього часу ми з чоловіком жадібно слідкували за новинами, які приходили з України. Все надіялись на зміну обставин та на можливість повороту. Але це були лише надії, бо в дійсності обставини навіть там, де ми перебували, почали гіршати. Румунська поліція почала суворіше переслідувати українців. Щотижня треба було зголошуватись на поліцію і пред'являти документи. Одного дня прийшла чутка, що большевики збираються зайняти Басарабію. Ми тоді рішили, що треба чимскоріш кудись виїхати. Саме тоді Іван познайомився з групою людей, які намагались дістати документи для виїзду до Канади. Це була група жидів, які виїхали з Росії. Мій чоловік з ними переговорив, вони обіцяли допомогти і дістати нам потрібні папери, щоб ми могли їхати разом з їхньою групою. Тоді було дуже трудно дістати дозвіл на виїзд,

навіть нелегально, себто, якщо підплатилося комусь у відповіднім уряді. Це спонукало нас рішити, що мусимо виїхати, якщо трапляється така нагода. Якось було нам тоді всеодно куди їхати. Найтрагічнішим було те, що не можемо повернутись додому.

В тому часі щораз частіше приходили представники влади на всякі перевірки до помешкання, де ми жили. Накінець нам вдалося отримати через тих наших знайомих жидів документи і ми мали виїхати з їхньою групою на сам Великдень.

На перший день свят ми були ще вдома. Я ніяких святочних страв не приготвила, а тут несподівано прийшли якісь румуни, ніби у відвідини, а в дійсності ми знали, що нас перевіряють. Щоб себе не видати, треба було конче їх чимсь угостити. Мій чоловік відразу післав дівчину до сусіда учителя-українця з проханням дати якісь харчі, якісь великодні страви. Родина учителя зрозуміла нашу ситуацію і дали нам все, що могли, досить багато, так що ми могли наших «гостей» як слід погостити і відвернути підозріння. На другий день ми все лишили як було й поїхали до Букарешту, де затримались на пару днів.

Так мала я нагоду побачити Букарешт. Проїшла-ся одного разу по головній вулиці й побачила досить дивні речі. Іде циган і несе дві дерев'яні коновки на коромислі, яке звисає через спину по обох плечах. В коновках було молоко, і циган кричав: «лапти», що означає по-румунськи молоко. Зверху на молоці плавали дерев'яні кружки (очевидно, щоб зберегти молоко від розхлюпування), а на кожному кружку сиділа велика зелена жаба і баянсувала, щоб не впасти в молоко. Та часом жабі не вдавалось утриматись і вона падала, тоді циган витягав її пальцями з молока, саджав назад на кружок і далі запрошував людей купувати молоко... Зробили на мене також досить дивне враження румунські військові старшини; вони були досить вимальовані на обличчях і виглядало, що зтягнуті корсетами. А ще одно, що вразило мене, — це пісуари. Стояли якісь паркани і було видно ноги людей. Звідти текли річечки на хідник, а з хідника на вулицю...

Колись я чула, що Букарешт — це малий Париж і думала, що це пишне місто. Та побачивши його — була розчарована.

ВИЌЗД НА ДАЛЬШУ ЕМІГРАЦІЮ

За декілька днів, полагодивши ще якісь необхідні документи, треба було їхати в дальшу дорогу. Все, що ми мали, це було кілька валізок, але і їх було тяжко нести. На станції зійшли ми на задню колію, де стояли паровози і там зустріли керівника групи, з якою ми мали їхати; він нам показав куди йти. Вагон був набитий — старі, молоді, діти. Якось ми примістились. Поїзд рушив — почалась наша нова подорож. Переїздили ми Карпати. Не можна було не захопитись чудовою природою Карпат — трава якась особливо зелена, чудові потічки, повітря надзвичайно свіже.

Приїхали ми в Гамбург, де перевіряли наші документи і здоров'я. Відношення лікарів при тім було звірське. Знайшли в одної жінки трахому і посадили нас усіх в карантин та почали давати якісь безконечні застрики. Так тримали нас цілий місяць. Ми були тим страшенно змучені. Якось один знайомий зайшов до нас і почав переконувати, щоб ми їхали замість до Канади, до Аргентини, де, мовляв, також можна добре улаштуватись, а подорож туди дешевша, — ще дістанемо двадцять долярів назад. Йому легко удалось нас переконати, бо були ми уже дуже втомлені очікуванням на виїзд до Канади.

Пливли ми кораблем якоїсь французької фірми; той корабель був дуже старий, знищений, називався «Кап Кастильо», а ми його назвали «стара кальоша». Ним перевозили емігрантів з Європи до Аргентини, а назад привозили аргентинське м'ясо. Цей корабель, як ми довідались пізніше, на другий рік потонув; не знаю, чи з пасажирами, чи з м'ясом...

Спочатку їхали ми т. зв. третьою клясою. Спали

в гамаках — з одного боку жінки, з другого чоловіки. Були жінки з малими дітьми. Я спала в кутку. Якійсь дитині треба було вийти, то змучена мама порадила: «Сонічка, іді в уголок». Дитина пішла полагоджувати свою потребу якраз в «уголок», де я спала. Цього я вже не могла витримати і нам якось удалося перейти в другу клясу, де ми були в окремій каюті.

Їхали ми спокійно, ні мене, ні Івана не заколисувало навіть у велику бурю, яку нам прийшлося пережити. Всі дивувалися, що ми так добре почувасямося. Більшість пасажирів хворіла, а ми насолоджувалися прекрасним морським краєвидом. Море в різну погоду і в різний час міняло свій вигляд — то високі бурхливі хвилі налітали на наш корабель, то спокійні, малі ледь доторкали нашу «стару кальошу». Вдень цікаво було бачити стаї малих рибок, які висакачували з води і в повітрі перелітали з десять метрів та знов занурювались у воду. Над нами, час до часу летіли перелетні пташки. Одна летіла так низько, що вдарила її хвиля і вона непритомна впала на палубу корабля. Я нею почала піклуватись, підлікувала її і коли ми наближались до берега, випустила на волю.

Після двадцять восьмиденної плавби океаном, ми прибули до берегів Аргентини. Це було 9-го липня 1923 року. Спочатку наш корабель в'їхав в ріку Ля Плята, що означає «срібна ріка». Але «срібною» ця ріка не була, навпаки, вода у ній була мутна і брудна. Цією рікою ми мали підплисти до самої пристані, та корабель чомусь затримався. Несподівано ми почули гучні вистріли. Такі знайомі звуки з часів війни відразу викликали у нас підозріння, чи, бува, тут не починається якась революція? Та скоро нам пояснили, що це День незалежності Аргентини і що кожне більше державне свято тут відзначають світляними ракетами та стріляниною.

Після триденного постою на річці Ля Плята ми нарешті під'їхали до пристані в Буенос-Айресі, де доля примусила нас прожити тридцять сім років, хоч тоді ми ніяк цього не сподівались.

ПЕРШІ МІСЯЦІ В АРГЕНТИНІ

Так ми опинились в зовсім іншому світі. Все тут було нове і дивне. З самого початку, коли ми тільки вийшли натовпом з нашого корабля, в якому ми перебули останніх двадцять вісім днів, усі новоприбулі чогось шукали і метушились. Ніхто не знав еспанської мови. До мене почали звертатись як до «перекладачки». А це тому, що я, діставши десь перед самим виїздом до Аргентини еспанський словник, вивчала завзято всю дорогу еспанські слова. Помітивши, що я знаю деякі слова, почали до мене звертатися, щоб щось розпитати, перекласти. Я старалась допомогти, як могла.

З того всього я «пописалась» в однім випадку. До мене звернулась жінка, що приїхала з нами з дволітнім хлопчиком, якому пильно треба було піти до лазнички. Просила мене спитати вартового, де туалет. Вичитавши, як мені здавалось, відповідне слово в словнику — «екскурсарсе», що означає вибачаюсь, і в загальному для означення туалети не вживається, я сміливо підійшла до вартового і повторяла це слово, показуючи на дитину. Той розгубився, ніяк не розумів про що йдеться, аж поки дитина не пустила тут же на місці річечку. Тоді він сказав: «Оо! Сервісіо!» — Так я навчилась нове слово.

Як я вже згадувала, нераз було досить трудно отримати право на виїзд, тому часом треба було робити деякі комбінації. Часом творили штучні родини. Наприклад, у нашій групі їхали чоловік, жінка і дитина. Коли ж приїхали в Буенос-Айрес, цю жінку зустрів її дійсний чоловік, подякував тому, що відіграв ролю чоловіка й батька, забрав свою жінку й дитину і від'їхав.

Спочатку ми всі опинились у великому еміграційному будинку недалеко морського порту. Там перебували тисячі народу з різних країн. Ми мали право

бути там п'ятнадцять днів. Нам давали їжу і дарові білети на місцевий потяг для уможливлення знайти працю і пристановище. В тому часі в Аргентині сильно розвивалось хліборобство, вирощування цукрової тростини і скотарство та при тім виріб м'ясних продуктів і шкіри. Для розвитку цих двох галузей народного господарства сприяло географічне положення країни: з одного боку океан, з другого гори Анди. Добре підсоння і урожайна земля сприяли розвиткові хліборобства, а розлогі зарослі травами простори були використовувані для випасу худоби. Ріка Парана була тоді важливим комунікаційним шляхом: нею везли збіжжя та вироби м'яса до порту, щоб далі через океан перевозити це добро до Європи.

Через ці обставини працю найлегше можна було знайти або при польових роботах, або на фабриках виробів м'ясних продуктів, чи шкіри. Ми зрозуміли, що із-за незнання еспанської мови, ми мусимо шукати праці в одній з цих двох ділянок.

В перших днях нашого побуту в Аргентині ми довідалися про ще один рід торгівлі, яка там тоді процвітала, а саме — торгівля живим товаром. Тільки багато пізніш, коли інші держави, дізнавшись про це, запротестували і цією справою зайнялися відповідні міжнародні правні чинники, страшна мафія, що цим займалась, була зліквідована. Не знаю, як довго тривала ця торгівля, але напевно досить, щоб спричинити багато страшних трагедій.

Ловля невинних молодих дівчат відбувалась різними способами. Ми поневолі стали свідками одного з тих способів. В перших днях нашого приїзду коли ми перебували ще в загальному будинку для емігрантів, туди приходили різні люди — ніби аргентинці, переважно жінки, гарно убрані, щоб наймати людей до себе на роботу — жінок в ролі служниць, мужчин на інші роботи. Одного ранку я сиділа в парку недалеко нашого будинку, біля мене сиділа жінка, а коло неї її семеро дітей. Чоловік її пішов десь шукати праці. Найстарша дочка мала приблизно чотирнадцять років. Отож, ми чекали на наших чоловіків. До нас

підійшов урядник з еміграційного бюро, який умів говорити по-українськи, і з ним якась жінка. Вона запитала, чи хотіла б я йти до неї працювати домашньою робітницею, якщо я самотня. Коли ж я сказала, що я заміжня, вона відповіла, що прийняти мене не може. Тоді звернулась до жінки коло мене і вказавши на її найстаршу дочку, запитала, чи не хотіла б вона, щоб дочка пішла до неї на працю. Жінка погодилась, а незнайома дала свою адресу й запевнила, що за пару днів привезе її щоб відвідала свою родину. Дівчинка, взявши маленький клунок, пішла з незнаймою. Коли ж прийшов чоловік, жінка оповіла, що сталося та що їхня дівчинка найперше мала зайти з незнаймою до бюро, щоб записатись куди саме їде. Батько відразу схвилювався, побіг до бюро, але там не було й сліду і не було нікого, хто знав би хоч щось про цю дівчину. Видно батько вже знав, що тут часто стається з дівчатами і тому кинувся розшукувати. На жаль, адреса, яку залишила незнайома, була недійсна, і дівчина не прийшла відвідати свою родину ні за пару днів, ні ніколи... Пробували вони розпитувати, як могли, та за дівчиною пропав слід. Без сумніву, стала вона жертвою цієї жорстокої торгівлі. Перехідним пунктом для дівчат, які попадали в сіті тієї мафії, була установа «Мігдал», звідки забирали їх до домів розпусти.*

Згодом ми довідались ще більше. Від річки був прокопаний канал, щоб кораблі могли під'їздити до самої фабрики м'яса. Цей канал використовували теж для вивозу бідолашних молодих дівчат. Везли їх моторовими човнами туди, де «купці» виторговували жінок і відвозили куди їм було вигідно. Багатьох вивозили до околиць, де випасали тисячі корів. Там були корчми для «гавчос» (ковбоїв), де тих дівчат і оставляли. Утікти їм звідтам було неможливо. Так нещасні дівчата, а між ними і не одна з наших селянських дівчат, опинялись у страшній неволі, з якої вже ніколи не могли вирватись. Були дуже рідкісні випадки, коли

* Для ліквідації тої мафії чимало причинився уряд Перона, а головню його дружина Евіта.

котрійсь дівчині трапився чоловік, що одружився з нею. Така мала хоч якесь нормальне життя. Бувало привозили дівчат прямо з різних країн, часто з Галичини. Приходив якийсь чоловік, обіцяв родині, що дівчина буде мати добру працю, заробить багато і повернеться. Люди вірили і так за дитиною слід пропадав. Тільки згодом (чи не в п'ятдесятих роках) ця мафія була розшифрована і остаточно зліквідована. Бюро «Мігдал» було закрито.

Мій чоловік завзято їздив шукати працю, а то і я з ним. Служницею, правда, я могла влаштуватись, але якось мій характер на це не дозволяв. Тож рішила бути робітницею на фабриці м'ясних виробів.

І так ми з чоловіком виїхали до містечка Беріссо, приблизно шістдесят кілометрів від Буенос-Айресу, де були три величезні фабрики м'ясних консервів: «Свіфт», «Армур» і «Ля Негра». Там щодня приймали робітників і робітниць на працю. Ми витратили останні долари і треба було негайно якось заробляти. Івана не хотіли прийняти на фабрику, бо під час війни він пошкодив собі ногу і трохи кульгав. Прийшлося тільки мені там найнятись. В цьому містечку була одна головна мощена вулиця, а інші не мощені, розточені худобою, яку цілими ночами гнали до фабрики на убій. Чуючи смерть, худоба страшно ревіла, а «гавчос» підганяли її батогами.

Наше помешкання у Беріссо, де ми проживали перші місяці, було жалюгідне, а іншого не було. Стіни і дах були з «ондульованої» бляхи і тому було дуже чути усю ніч рев худоби та удари батогів; до того ж ще й дзвонили будильники, які піднімали людей до праці в різний час ночі. Підлога в нашій кімнаті була з цегли. Очевидно, попередній мешканець рубав у кімнаті дрова, бо на тій цегляній підлозі була ще й вибита яма. Вікно — просто дірка, а закривали її мішком, напханим соломою. Страву ми варили на примусі. В осінні й зимові місяці в хаті було холодно і не було можливості її ogrіти. Пара від варення страви осідала на стелі, і тоді падали нам на голови великі

каплі води. Наше «умеблювання» було: поламане ліжко, такий же столик і дві табуретки.

Мене прийняли на фабрику виробу м'ясних консервів «Свіфт». Величезна фабрика займала кілька бльоків. Працювали там тисячі робітників на різних роботах, починаючи з бойні, а кінчаючи на вироблюванні м'яса для консерв, які розсилали по всьому світі.

Я працювала від 5-ої години ранку до 7-ої вечора з малими перервами. Моя перша праця була вкладати готові баньки (шість-літрові) з законсервованим м'ясом в скриньки (по 12 в одну скриньку). При тім кожна баньку треба було перевірити, постукавши паличкою з двох боків. За одну годину треба було запакувати дванадцять коробок. Це все робилось стоячи на столах, через які проходили рури з гарячим повітрям. З одного боку стояли готові баньки, з другого хлопці підносили коробки і ми мусіли, нахилиючись за кожною банькою, наповняти ті коробки. Фабрика давала для праці халати. Від горячі ті халати приліплювались нам до тіла. Ми мали лише перерву на обід — пів години і малу перерву на каву. Працювали десять годин денно. На цій роботі я витримала три чи чотири місяці.

Іван далі шукав праці, а вдома варив обід. Коли я приходила з роботи, звичайно вже щось було зварене, але мої руки були такі змучені і набряклі, що я не могла взяти ложки в руки, так що Іван мене годував. Після того я, як непритомна, падала на ліжко і засипала.

Потім я перейшла на іншу роботу, дещо легшу, але все ж тяжку. Малювала консервні баньки. Шматку мачалось у фарбу і кожна баньку треба було змазати з усіх боків фарбою. Таких баньок треба було зробити приблизно шість тисяч на день. Після кількох місяців перевели мене наліплювати надписи на тих баньках. І так моя праця на фабриці протягнулась приблизно рік.

Між кількатисячною юрбою робітників різних національностей на фабриці, було досить багато україн-

ців. Більшість з них були люди, які приїхали на заробітки, щоб, заробивши щось, повернутись додому. Були вони з різних околиць України: кияни, полтавчани, поліщуки, галичани, волиняни, русини-закарпатці. Більшість з них не були свідомими українцями, вони називали свою «національність» назвою частини України, з якої приїхали.

Але все ж, вже в перших тижнях нашого побуту ми зустріли і свідомих українців. І так, як трохи «отямилась», наша молодеча енергія повернулась. Порадившись, ми вирішили, використовуючи вільні дні — суботи і неділі — заснувати в Аргентині у містечку Беріссо перше українське товариство.*

В час революції в Україні почали масово творитись «Просвіти», тому ми рішили назвати і наше перше товариство «Просвіта». Перші основуючі збори, на яких винесено остаточне рішення заложити «Просвіту» і на яких обрано першу управу, відбулись восени 1923 року. На цих зборах було присутніх приблизно 8-10 осіб. З них пам'ятаю прізвища: Семен Закидальський, учитель за фахом, його дружина Неоніла Закидальська, Фаранюк, Поліщук, Матвійців, Паламарчук, Симонів, Магдич, Павло Марусин. Інших, на жаль, не пам'ятаю. Були на зборах, звичайно, і я з чоловіком. Головою обрано Семена Закидальського, а його дружину Неонілу — секретаркою.

Одначе більшість наших людей, які перебували в Беріссо, були несвідомі національно, а багато з них були загітовані комуністами. Вони мріяли їхати в Україну до комуністичної влади. Вони не вживали назви Україна, а тільки Росія і при тім з додатком — «комуністична» і казали, що хочуть їхати додому, де дають задармо землю. В тому часі там було досить велике товариство імени Кропоткіна, російського кня-

* Перше українське товариство в Беріссо, неоформлене як слід, називалось »Молода Громада«, яке згодом, коли одержано статут »Просвіти«, прийняло назву »Просвіта«. Це сталося в лютому 1924 р. і першим головою »Просвіти« в Беріссо був Антін Байраєв. (Прим. в-ва).

зя, одного з основників російського анархізму, який написав книжку п. н. «Хлеб і воля». Сам колишній поміщик-дідич, він дав великі гроші в Аргентину, щоб заснувати там анархістичне товариство. Це товариство мало велику, дуже дешеvu ідальню, до якої ходили робітники, бо вона була коло фабрики. Я туди їсти не ходила. Їла або вдома, або в якійсь маленькій харчівні переважно так зване «пучеро» — капусту з м'ясом, до того давали хліба досхочу і це коштувало 50 сентавос. Товариство анархістів мало свою школу, фарму і робило великий рух, користаючи, видно, з грошей, які вони отримували із Советського Союзу. Сам Кропоткін жив тоді в Советах. Незабаром ми довідались, що советська влада арештувала його і заслала в Сибір. В Сибірі він (може й на замовлення влади) написав ще три книжки, але вже зі свого фаху — він був біолог. Там він і помер.

«Кропотківці» мали одним із своїх завдань забирати гроші від «буржуїв». Ми навіть знали одного з тих, які це виконували. Він не улаштувався на роботу і рішив грабувати банки для товариства кропотківців. Сам був з Басарабщини, на прізвище Поліщук. Коли з Советського Союзу перестали надсилати гроші для цієї анархістичної компанії, «лавочка» закрилась, товариство кропотківців перестало діяти.

На нашій першій нараді Товариства «Просвіта» рішено улаштувати імпрези, щоб згуртувати цим якнайбільше число наших людей, та й зібрати хоч мінімальні фонди для ведення дальшої праці.

Ми хотіли ставити театральні вистави, але ні одного примірника книжки з якоюсь п'есою ні у кого з нас не було. З трудом знайшли ми книжечку з співомовками Степана Руданського і рішили почати виступати з цим. Не конче треба було декорацій для цього, а вдягатись рішили приблизно в селянський одяг. Прийшлося нам винайняти в поляків невеличку залю. Польська громада в Беріссо вже була дещо зорганізо-

вана: мала школу, банк, якийсь клуб, товариство. Це тому, що приїхали вони далеко давніше. Тож в тій винайнятій залі почали ми свою працю.* І так, користуючись віршами Руданського, підготували ми першу нашу програму; навіть зробили малі афіші, чи пак, якось надруковані карточки з повідомленням, хоч не пам'ятаю, як і де це нам вдалось зробити. Ходили ми від хати до хати, де жили українці (хоч, як я вже згадувала, більшість з них не була свідомою) і роздавали ті карточки, на яких було написано, що буде вистава, а після вистави танці, та намовляли їх, щоб прийшли. Я сама багато находилась з тими карточками. І, як на перший раз, людей на виставу прийшло багато.

Очевидно, людям було дуже скучно, за тяжкою працею нічого і не бачили, тож радо прийшли. Допомогло їй те, що була музика: жидівська оркестра — скрипка, бубон і бас. Ця «знаменита» оркестра вийшла на вулицю і грала вінчальний марш. Це притягнуло більше людей, тим більше, що все було задурно: залю і музику ми заплатили самі з наших зароблених на фабриках грошей. На наступні вистави ми вже брали по кілька сентавос вступу. Люди приходили численно. Головне, що були танці і своя мова, свій гурт, якесь відпруження. Пригадую, ставили скеч Руданського «Свідки». Я грала свідка. З-за стіни суфлірували досить голосно, але публіка все приймала радо.

Успіхові нашої праці допомагало їй те, що ми всі були молоді. Мені було двадцять три роки, а іншим між двадцять і тридцять. Молодеча енергія, бажання працювати та ідейність, принесена так недавно з нашої Батьківщини, — це все додавало охоти і сили до праці.

Коли ми почали нашу працю, товариство «Кропотківців» ще існувало. Вони були наставлені проти нас; почалась війна з «кропотківцями», були навіть бійки на вулиці. Та це не довго тривало, бо коли вони перестали отримувати гроші з ССРСР, а сам Кропоткін

* Польська держава вела будову польських приміщень для товариств і шкіл, тому поляки раніше мали свої домівки.

був засланий на Сибір, їхнє товариство перестало існувати. Ми могли продовжувати нашу працю спокійно.

Життя нашої «Просвіти» розвивалось бистро, ми далі влаштовували вистави, відбували товариські зустрічі, танці. Люди мали свій гурт, мали де відпружитися після тяжкої роботи. І так ті всі робітники з різних частин України почали національно освідомлюватись.

Одного дня з'явився між нами Іван Кривий, колишній вояк У. Г. А. Він був великим патріотом, ентузіастом і, опинившись між нами, в нашій бідній «Просвіті», відразу почав з нами енергійно працювати.

Також приємною несподіванкою був приїзд православного священника родом з Поділля. Це був о. Микола Чернявський. Мій земляк. Приїхав він з жінкою і двома дітьми-дівчатками. Він дуже потерпів в часі революції від ЧеКа — мав вибиті всі зуби та був дуже нервовий і перемучений. Мусів теж тяжко працювати у фабриці. Був він добрим священником та ідейною, гарною людиною, такою ж була і його дружина. Мій чоловік, порадившись з іншими членами нашого гуртка, попросив його відправляти для нас Служби Божі в неділі. Церковного будинку ми не могли мати, тож рішено відправляти в приміщенні «Просвіти». Так ми мали і священника. Потім він переїхав, майже одночасно з нами, до Буенос-Айресу, і тут поселився на одному з передмість.

Десь в тому самому часі приїхав до Берісса інженер Тирса Петрівський. Він теж включився дуже енергійно в нашу працю. Хоч «Просвіта» діяла, але до того часу ми статуту не мали й не укладали. Та й на початку не видавалось це необхідним і не було часу цим зайнятись. Ми мали лиш загальний плян нашої праці та ціль: згуртувати нашу громаду, вплинути на її усвідомлення та допомогти в збереженні нашої культури на чужині. Тирса Петрівський запропонував уложити статут для «Просвіти». Ми всі дуже радо на те погодились, а він підійшов до цієї справи дуже солідно. Він сконтактувався з проф. Петром Карманським,* який перебував

* Професор Петро Карманський, відомий український поет, був представником ЗУНР в Ватикані, перебував у Бразилії

тоді в Куритибі, в Бразилії. Проф. Карманський надіслав інж. Петрівському статут «Просвіти», що його привіз видно ще з Галичини. Тирса Петрівський взяв-ся дуже докладно опрацювати той статут, достосовуючи його до обставин в Аргентині. Пам'ятаю, що не маючи приміщення, він писав цей статут у нашій маленькій кімнатці.

В 1924 році в Буенос-Айресі рішено заснувати товариство «Просвіта». Ініціатором цього був Григорій Недобій. На основуючі збори,* що були скликані на день 1-го серпня 1924 р. запрошено також і наше Товариство. Ми радо прийняли запрошення і представниками від нашого Товариства було обрано мого чоловіка, полк. Івана Ухова, і інж. Тирсу Петрівського. Також було нами вирішено, щоб наші представники заявили, що ми радо будемо філією Т-ва «Просвіти» в Буенос-Айресі, з огляду на те, що це столичне місто. Так тоді і сталося.

І так Іван Ухів з Тирсою Петрівським поїхали на збори «Просвіти» до Буенос-Айресу. Взяли вони зі собою статут, опрацьований Т. Петрівським, щоб запропонувати його як проект статуту для «Просвіти» в Буенос-Айресі. Знаю, що цей проект був на тих зборах в основному обговорений і прийнятий з деякими доповненнями. Пам'ятаю, що Тирса Петрівський дуже скоро виїхав на постійно до Буенос-Айресу і там, співпрацюючи з головною Управою Т-ва «Просвіти», викінчував цей статут.

Незадовго після того і ми виїхали з Беріссо до Буенос-Айресу, а за нами також Іван Кривий та о. Микола Чернявський з родиною. Але заложена нами в 1923 році, осінню, у Беріссо «Просвіта» діяла активно й далі, і діє дотепер, як одна з кращих філій Т-ва «Просвіта» в Аргентині.

від 1922 до 1925 року. Дописував в часописах «Праця» і «Український Хлібороб». Автор відомого вірша «Воскресни, Україно». Згодом повернувся до Галичини і був професором української мови в гімназії «Р. Ш.» в Дрогобичі.

* Перші Загальні Збори «Просвіти» в Буенос-Айресі відбулися в помешканні Василя Дмитришина.

ПРИЇЗД ХОРУ КОШИЦЯ

В 1923 році в місяці червні сталась визначна подія в нашій громаді, а саме — приїзд славного хору Кошиця. Рідна пісня у високомистецьким виконанні сколихнула душами всіх українців в Аргентині. Думаю, що не перебільшую, коли кажу «всіх», бо цей хор виступав у різних осередках українських поселень і наші емігранти йшли на ті виступи масово, навіть приїздили з далеких околиць. Цей хор напевно збудив в неодного з наших земляків приспану тугу і любов до своєї далекої Батьківщини. Зробив він і колосальне враження на аргентинців, які масово ходили на ті концерти. Аргентинці — музикальний народ і на музиці визнаються, але такого чудового хору вони не тільки що у себе не мали, але ніколи й не чули. Публіка німіла з захоплення, а потім зривалась бурєю оплесків. Не хотіли відпускати хору зі сцени. Відгук в аргентинській пресі був дуже позитивний.

Не можу не згадати тут випадку, який трапився в Мехіко, де цей хор виступав на стадіоні, на спеціально збудованім підвищенні. Публіка не могла повірити, що це співає тільки оця група людей на сцені, і коли хор зійшов із підвищення, то публіка кинулась відривати дошки, щоб перевірити, чи не було там підставлених якихось музичних апаратів. На тім концерті на площі було тоді приблизно три тисячі слухачів.

Хор Кошиця мав в Аргентині тільки шість виступів — чомусь більше не дозволено. До нашого приїзду в Аргентині виступала світової слави наша співачка Соломія Крушельницька. В пізніших роках приїздила Люба Колесса з концертом, і мала великий успіх. На жаль, виступала вона тут не як українка, а як австріячка, через що делегація від «Просвіти» і від «Української Стрілецької Громади», відвідавши її, запротестувала проти такої зміни національності.

ПЕРШІ РОКИ В БУЕНОС-АЙРЕСІ

Після менш-більш півторарічного побуту в містечку Беріссо, ми рішили переїхати до Буенос-Айресу. Це був 1924 рік. Мойому чоловікові удалось дістати там досить добру працю, у чому допоміг його добрий знайомий полковник Симонів. Це було при ремонті військових кораблів. Його прийняли на працю робітником при електричних устаткуваннях. Хоч глибших знань він в цій ділянці не мав, та його підучили. Праця була не тяжка і обставини відносно добрі, тож залишився він там працювати на довгі роки.

Я ж вирішила спочатку піти на якісь практичні курси, маючи на увазі, що тоді легше буде влаштуватись на трохи кращу роботу, та й при тім підучитись більше еспанської мови. Я вибрала загально-бюрові і бухгалтерійні курси, де училась приблизно два роки. В між часі дістала працю робітниці на фабриці цукерків. Це була досить легка праця. Згодом, я в тій же фабриці працювала в бюро рахівничею.

Нам удалось знайти непогане помешкання. Так що ми були вже з самого початку побуту в Буенос-Айресі досить можливо улаштовані.

Саме місто Буенос-Айрес зробило на нас приємне враження. Люди ввічливі, привітні, щирі і гостинні, хоч темпераментні — часто сперечаються між собою за будь-що. Жінки особливо вродливі — брюнетки з тонкими таліями. В місті були вже тоді гарні будинки, гарні ресторани, театри. Часто ставились опери, відбувались симфонічні концерти. Загально в місті був порядок, можливо завдяки поліції, якої в місті було досить багато. Вулиці чисті, ясно засаджені різними деревами — цитриновими, помаранчевими, евкалиптами. Всюди квіти, — коло урядових будинків, коло приватних хат. Між квітами особливо виділялись чудові куці троянд. Взагалі квіти там дуже різnorodні — пі-

вонії, жоржини та багато інших. Великі кущі бузку та пишні кущі ямину. А він там двох родів: один цвіте китицями з великим білим цвітом, другий — дрібним рожевим. Духм'яний запах цього цвіту нагадував нам нашу далеку Батьківщину, особливо наше Поділля, де також багато ямину. Приємно вражало, що на вулицях міста продавали багато квітів, як це було у нас вдома. Майже на кожній вулиці були жінки з кошиками, чи й столами, заповненими букетами свіжих, відповідно до сезону, квітів. Прохожі їх залюбки купували. А квіти там чудово пахнуть, як і у нас в Україні. В інших країнах деякі квіти взагалі не мають запаху. Очевидно, причиною є підсоння.

Як ми приїхали до Буенос-Айресу, там було вже багато наших земляків. Відразу ми включились в працю «Просвіти», головою якої був тоді п. Недобій. Товариство «Просвіта» приміщувалось тоді у винаймленому приміщенні на вулиці Гурручага ч. 2371.* У цьому будинку було досить багато вигідно розположених кімнат: ряд кімнат спереду, ряд ззаду. Коло будинку з обох боків було подвір'я. У семи кімнатах мешкали самотні чоловіки. Жив там і сторож з дружиною. В нього завжди можна було купити гарячу каву. На піддаші була одна досить велика кімната. Внизу, окрім кімнат, була зала. В ній відбувались сходи і проби, часом громадські обіди, вечірки. Але для вистав винаймали більшу залу.

Майже одночасно з нами переїхав з Беріссо і наш незабутній енергійний працівник, колишній вояк УГА, Іван Кривий. Працював він щиро всі роки, у всіх ділянках дуже багато для «Просвіти». Багато помагав

* В рр. 1924-25 «Просвіта» піднаймала приміщення на вул. Канніні, в рр. 1926-27 — на вул. Араве, в рр. 1927-28 — на вул. Ляважеха, в рр. 1928-30 — на вул. Валле, і щойно в рр. 1930-32 була «Просвіта» на Гурручага. Тоді головою «Просвіти» був п. Іван Чернецький. (Прим. в-ва).

при ставленні вистав. Переписував ролі, учив менш грамотних, допомагав малювати декорації, будував декорації, якщо було потрібно, діставав від поліції відповідні дозволи. Жив він дуже скромно, в одній кімнаті, ніколи не одружився. Віддавав увесь свій час громадській праці. З чого він жив — не знаю, але напевно з дуже малих заробітків, проте, якщо був дефіцит з вистави, часто додавав свої гроші. Вже в пізніших роках він став адміністратором часописів — спочатку часопису «Українське Слово» (орган «Просвіти»), згодом часопису «Наш Клич» (орган Т-ва «Відродження»). Згадую його як заслуженого громадянина, як взірцевого патріота, як людину глибокої гуманності і як щирою друга для багатьох, які з ним працювали і його знали.

В тому ж році, що й ми, переїхав до Буенос-Айресу о. Микола Чернявський з родиною. Ми цим дуже зраділи і рішили організувати українську православну церкву. До того часу не було в столиці Аргентини ані української православної церкви, ані католицької церкви. (Українська католицька церква була вже тоді в провінції Місіонес, далеко від Буенос-Айресу). В Місіонес був також і український православний священник, о. Тихон Гнатюк, місіонер. В Буенос-Айресі дуже тяжко було винайняти церкву, отож ми мусіли задоволитись приміщенням у приватному домі. Знайшли досить простору кімнату та приладили її так, щоб можна було відправляти недільні відправи. Мій чоловік багато займався улаштуванням цього приміщення.

Щодо нашої праці в «Просвіті», то я найбільше брала участь у театральних виставах. Ставили ми «Наталку Полтавку», «Ой, не ходи Грицю», «Марусю Богуславку», «На ясні зорі» та інші. Мені часто приходилось грати головні ролі. Проби, вистави та імпрези звичайно відбувались по суботах та неділях.

Мій чоловік не завжди бував під час проб, бо сам він участі в виставах не брав, тож часто приходилось мені самій вертатись додому. В той час в Аргентині уважалось, що жінці самій вечорами по вулиці не слід чи небезпечно ходити. До жінок там була велика повага.

Аматорський театральний гурток при «Просвіті» в Буенос-Айресі в 1933 р. Перша зправа сидить Т. Цимбал.

Тож коли я висідала з трамваю, повертаючись з проби, до мене завжди підходив поліціант і проважав мене до самого дому. Як курйоз можу згадати, що в ті часи були окремі ресторани для мужчин і для жінок. Тільки чоловік зі своєю дружиною мав право іти разом до ресторану. Зате на вулиці перед ресторанами були столики і там могли сидіти вже всі разом.

Одного дня в «Просвіті» трапилась досить дивна і прикра для мене подія. Це було в 1926 році. Коли я прийшла на пробу, мені сказали, що управа «Просвіти» одержала телеграму з Парижа, в якій просили зібрати гроші для переведення суду з приводу вбивства московським агентом Шварцбартом Головного Отамана Симона Петлюру. Саме тоді я мала виступати в головній ролі в п'єсі «Маруся Богуславка».

Головою т-ва «Просвіта» тоді був п. Заровенний. Я висловила думку, що весь прибуток з вистави треба послати на ту ціль, себто на оплату коштів переведення суду в справі вбивства Симона Петлюри. Сказали мені, що дадуть відповідь на цю пропозицію на другу суботу, коли буде знов проба. Та коли я прийшла на другу суботу на пробу, то побачила, що в залі нікого нема. Я була здивована. Трохи почекала, випила у сторожа каву і лаштувалась іти додому. Та раптом у дверях з'явились гуртом ті, що мали бути на пробі, приблизно 25 осіб, і заявили, що «Просвіта» грошей на суд не може давати, бо Петлюра «продав Галичину». Коли ж я сказала, що як «Просвіта» не може, то хай пошлють від мого імені, то один сказав: «То виходить, що ви хочете на «Просвіті» славу здобути?» Тоді вони мене освистали і обурені вийшли.

Впродовж яких двох наступних років я туди не заходила. Та цікаво, що за два роки після того відправлялась панахида по С. Петлюрі, і ті самі, що тоді мене освистали, стояли в почесній варті перед портретом Симона Петлюри... Опісля вони передо мною оправдувались, пояснюючи, що то була робота тодішнього голови «Просвіти» Заровенного, що то він був заготований проти Петлюри і що вони зрозуміли, що помилялись. Та все ж я зразу тоді до «Просвіти» ще не пішла. Занадто боліла мене незаслужена образа. Та мій чоловік Іван Ухів, хоч і був обурений образою, яку я зазнала, співпрацював далі з управою «Просвіти» в Буенос-Айресі.

Іван Мокійович Ухів, полковник армії Української Народної Республіки. Народився 24 червня 1897 року в середньо-заможній сім'ї Мокія і Мотрі з Луценків у селі Брониця на Поділлі. Після закінчення «Городського Училища» студіював у Києві в «Технічному Училищі».

Коли почалась Перша світова війна вступив до військової школи прапорщиків. На фронті дослужився до ранги штабс-капітана. Був отаманом групи «Вільного Козацтва», яке мало головний осідок в Могилеві Подільському. Це була група Вільного Козацтва «Си-

Полковник Армії УНР Іван Мокійович Ухів (фото з 1917 р.)

ньожупанників». Їхньою уніформою були сині жупани та сиві смушеві шапки з червоними шликами, на ковнірах сорочок вишиті золоті тризуби. Ухів мав навіть «оселедця» замість звичайної чуприни.

Полковник Іван Ухів зі своїм джурою Василям Галуцаком
під час Визвольних Змагань в Україні.

Згодом був учасником Повстанської Групи на Поділлі. В армії Української Народної Республіки був під командою ген. Шандрука. В бою під Вапняркою був тяжко поранений. У Києві воював проти большевиків за Арсенал.

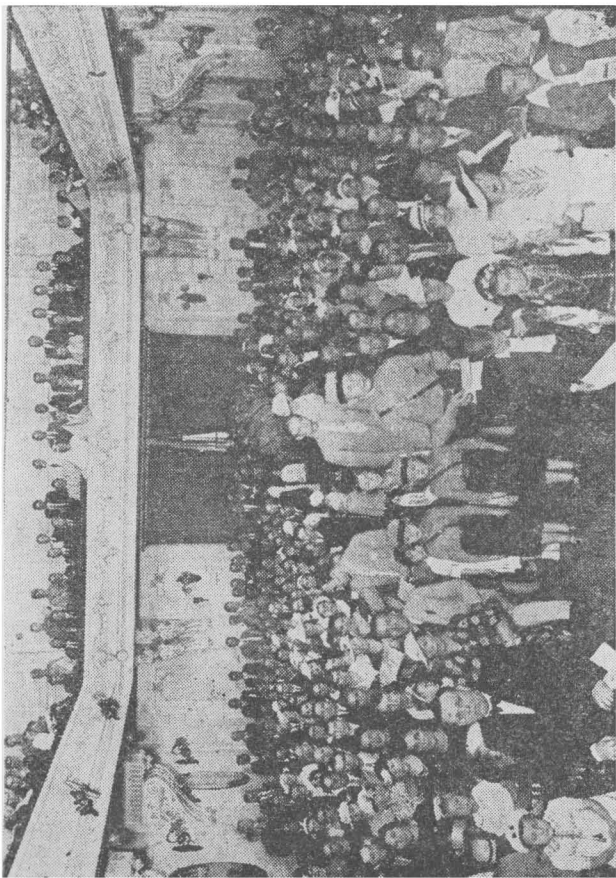
Після нашої програної був змушений втікати разом з дружиною Тетяною до Басарабії. Опісля в році 1923 переїхав з дружиною до Аргентини, де брав активну участь в організуванні українського громадського життя. Був співосновником першої «Просвіти» в Аргентині в місті Беріссо в 1923 р. Допоміг організувати українську православну церкву в Буенос-Айресі 1924 року. Був активним членом «Просвіти» в Буенос-Айресі та завжди жертвував щедро на громадські цілі.

Помер в ЗСА 24 лютого 1974 р. Похований на Українським Православнім цвинтарі св. Андрія в Бавнд Бруку, ЗСА.

Мій чоловік, Іван Ухів, багато працював для «Просвіти». Допомігав в улаштуванні різних імпрез чи в полагоджуванні інших справ. В дальших роках був декілька разів членом управи. Окрім праці при «Просвіті» багато часу він уділяв Українській Православній Церкві. Щоб знайти відповідне приміщення для відправ, треба було багато знаходитись. Приміщення мусіло бути просторе, бо народу на Богослужби приходило багато. Також він дбав про всі необхідні речі для відправ. Жертвував він завжди щедро на церковні та на інші громадські цілі. В тих справах ми завжди з ним мали спільні погляди, і я завжди підтримувала його.

В нашім скромнім, але досить вигіднім та спокійнім першім помешканні в Буенос-Айресі було часто досить людно. Відвідували нас наші давніші й нові знайомі, велись жвавi розмови. Іван був дуже гостинним і любив товариство. Він завжди допомагав мені частувати гостей та сердечно їх приймав. Любив також допомагати іншим, коли тільки міг — чи в підшукуванні праці, помешкання, чи в інших випадках.

Одно з національних свят в Буенос-Айресі в 30-их роках.
(Тетяна Цимбал сидить в першому ряді — зправа.)

Так якось наше життя унормувалось. Після щоденної заробітної праці в бюро, моя праця в суботній школі з дітьми давала мені задоволення. Почала я тоді співпрацювати також з Жіночою Секцією при «Просвіті», яка саме почала бути більш активною.

★

В 1928 році до Буенос-Айресу приїхала нова група емігрантів. Це були переважно наддніпрянці, які виїхали з України під кінець Першої світової війни, як вояки Української Армії. Після кількох років побуту в Чехії, в Празі, вони виемігрували в Аргентину. Тому популярно ми їх називали «Пражаками». Вони всі були інтелігентні, патріоти, учасники визвольних змагань. Їхній приїзд вплинув на пожвавлення громадського життя в Буенос-Айресі. Між тими, що їх ще пам'ятаю, були: Грінчак, Коваленко, Гемпель, Мілінський, Розумовський, Кулик, Віктор Цимбал.

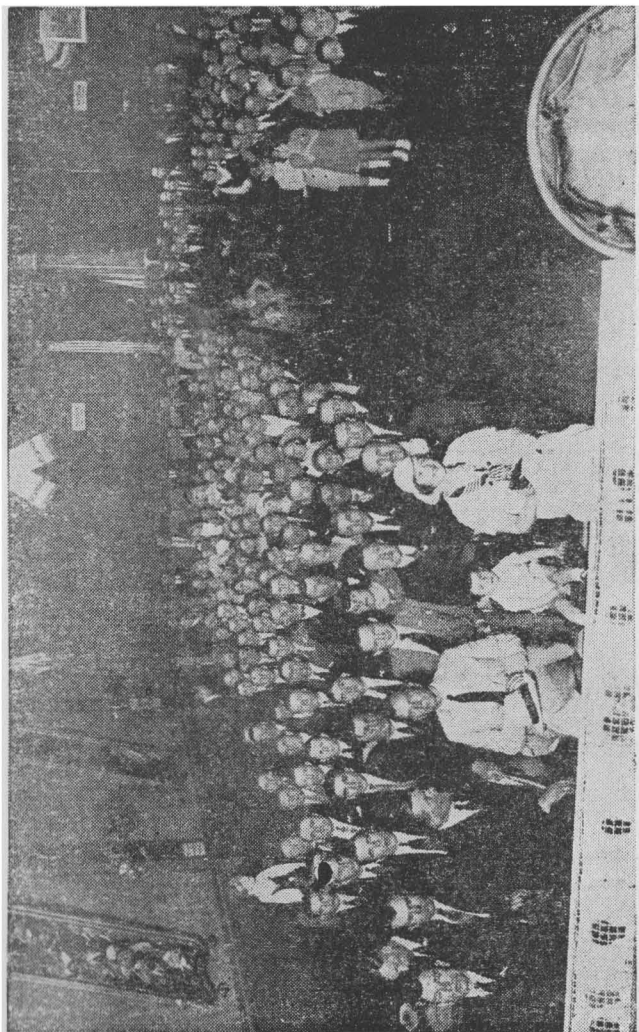
Десь в другій половині 1928 року в моїм персональнім житті зайшла зміна. Ми з чоловіком мали деякі розбіжності й рішили розійтись, хоч остались добрими друзями на все життя. Можу щиро сказати, що він був дуже ідейною і доброю людиною, і як муж супроти мене був завжди виrozumілим, ввічливим і добрим.

Та всі пережиття чи невдачі приходилось поборювати. Життя ішло скорим темпом вперед — заробітна праця, нові події, нові люди, праця в суботній школі, в «Просвіті»... За цим усім час пролітав...

ДАЛЬШЕ ЖИТТЯ В БУЕНОС-АЙРЕСІ

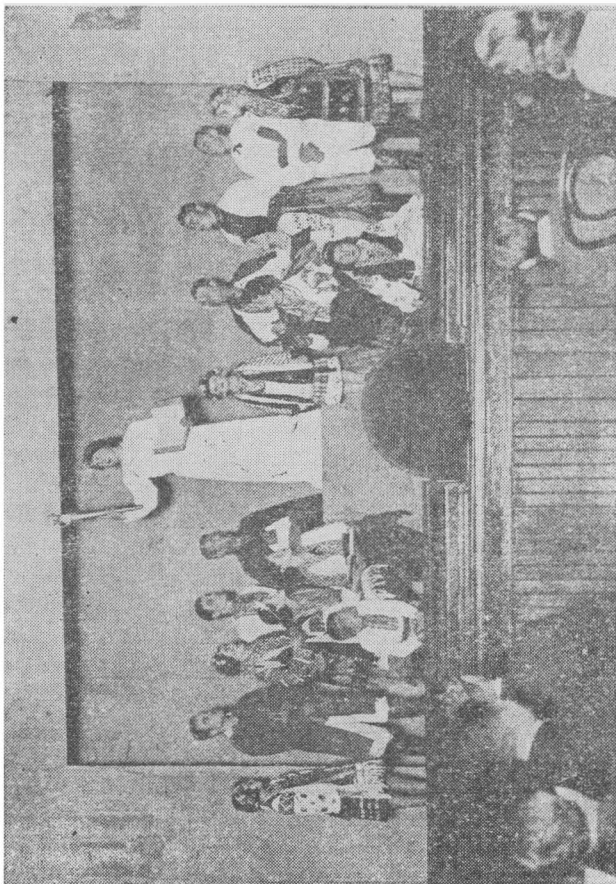
Я працювала далі в тій же фабриці цукерків, рахівницею в бюрі. По суботах учила дітей в школі на Док Суді. В тому часі я знов брала участь в праці «Просвіти». Включилась в драматичний гурток. Тоді склад управи Т-ва «Просвіта» в Буенос-Айресі був уже інший, та й з'явилось досить багато нових людей.

З часом я познайомилась ближче з Віктором Цимбалом і одружилась з ним. Як вже було згадано, Віктор Цимбал прибув до Буенос-Айресу в 1928 р. з групою наших емігрантів, які приїхали з Праги. В Празі Віктор Цимбал студіював у Вищій Мистецькій Школі, де, буди студентом, визначався талановитістю і вже

Одно з національних святкувань в Буенос-Айресі.

тоді пророкували йому світлу будучність. У Празі відбувався конкурс на портрет відомого чеського діячополітика, Паляцького. У цьому конкурсі брали участь визначні мистці західної Європи, але на здивування всіх — першу нагороду дістав молодий студент Вищої Мистецької Школи, українець, Віктор Цимбал. Цей портрет потім висів, у відбитках, у важливих чеських установах.

Інсценізація — «живий образ» — в Буенос-Айресі.
(Посередні — Марія Михайлівшин).

Віктор Цимбал закінчив цю школу з відзначенням, і в нагороду отримав оплачений місячний побут в Римі.

Під час студій і опісля, в часі побуту в Празі, він захоплювався малюванням баталістичних картин на великих полотнах. Творити в цій ділянці було завжди одним з його найбільших бажань, якого, на жаль, ніколи не вдалось здійснити. А полотна з його баталістичними картинами залишились у Празі і пропали без сліду.

У Празі Віктор Цимбал також починав займатись скульптурою. Брав окремі лекції з цієї ділянки мистецтва. Тоді ж він також особливо зацікавився балетом. Ця окрема ділянка мистецтва так його полонила, що він не тільки з захопленням дивився на виконання балетних танців на сцені, а й сам почав брати лекції в Празькій балетній школі.

Опинився він у Празі з тих самих причин, що й багато інших учасників наших визвольних змагань з Наддніпрянщини. Оставатись тоді в Україні, з його минулим, було дуже небезпечно.

Народився Віктор Цимбал 1901 р. в с. Ступична на Київщині. Батьки його походили з містечка Черкас і обоє були учителями початкових і середніх шкіл. В 1917 р. перейшов він учитись в Першу українську гімназію ім. Кирило-Методіївського Братства в Києві. Як учень гімназії належав до Студентського Куреня, частина якого потім брала участь в трагічному бою під Крутами. Після упадку Гетьманського уряду, В. Цимбал опинився в Кам'янці Подільській, де, за порадою С. Петлюри, вступив до Старшинської Спільної Школи. У відділі вояків із студентів цієї школи, брав участь у визвольних змаганнях. Ця група захищала відступ Української Армії до Польщі від наступу большевицької кінноти під проводом Котовського. Після програної, він відступив на захід з нашими військовими частинами. Разом з багатьома вояками він в 1920 р. попав до табору інтернованих в Каліші, в Польщі. В 1923 р. удалось йому нелегально дістатись до Чехії і замешкати в Празі. Чеський уряд в той час назагал добре

Віктор Цимбал (на початку 30-их років).

відносився до наших емігрантів і це допомогло йому здобути там вищу освіту.

Приїхавши в 1928 р. до Аргентини, до Буенос-Айресу, В. Цимбал вирішив спробувати використати свої мистецькі знання і талант також для заробітку. Виявилось, що це було доброю думкою. Вдалось йому досить легко нав'язати контакти з великими торговельними фірмами, для яких він рисував реклами. У цій ділянці він мав великий успіх і діставав все нові замовлення. Ті реклами виконував він переважно графічним способом. Був він справжнім майстром у ділянці графіки, а виконувані цим способом портрети були знамениті. Тож застосовував він цю техніку і при виконванні реклам. Світові фірми як Джeneral Електрик, Кока-Кола, залізнодорожні великі фірми, оптичні та інші — були захоплені його працями. Займався він цим, розуміється, без великого задоволення, але це давало добрий заробіток. Теж рисував реклами для кількох аргентинських журналів. При тім здобув собі признання як графік — вважали його найкращим графіком Південної Америки, в доказ чого він дістав шість медалів* і грамоти від численних фірм та Аргентинського Товариства Мистців** — яке влаштовувало у певних відступах часу спеціальні виставки, які мали назву: «Виставка Мистецтва Пропаганди»***

Віктор Цимбал скоро по приїзді включився в громадську працю в Буенос-Айресі. Пам'ятаю його слова: «Україну будемо будувати в Україні, а зараз треба її всіми засобами захистити». Тому він мусів діяти, не міг бути пасивним спостерігачем і стояти осторонь громадського життя.

Був активним в різних ділянках громадського життя впродовж усіх років свого побуту на еміграції, особливо в час побуту в Аргентині. Займався організуванням Української Православної Церкви, при тім нама-

* Ті медалі знаходяться тепер в Музеї при Православній Консисторії в ЗСА в Бавнд Бруку.

** El Club de Directores de Arte de Buenos Aires.

*** Exposición de Arte de Propaganda.

**Віктор Цимбал в Празі на фоні своєї картини
»Люди кам'яної доби« (1928 р.)**

лював великий образ Покрови і два намісні образи до іконостасу, які є й донині в православної церкві в Буенос-Айресі. Багато працював для Т-ва «Просвіта»: організовував національні свята, виголошував на тих святах доповіді, укладав мистецькі програми й рисував обкладинки до календарів. Був автором багатьох статей на різні національно-громадські теми, рисував карикатури політичного змісту, які були друковані в різних часописах та журналах впродовж років.*

Бувши прихильником ідеї Гетьманату, В. Цимбал мав контакт з Гетьманською організацією — Централією в ЗСА. В порозумінні з Централією, він організував гетьманське товариство «Союз Українських Монархістів Державників», і перші роки був його головою. Співорганізаторами цього товариства були Андрій Білопольський, Іван Симоненко, Степан Чередниченко, Адріян Аврам та й інші. Ця організація видавала спочатку часопис «Плуг і Меч», а згодом «Перелом». Редактором цих часописів був Андрій Білопольський.

Для багатьох наших націоналістів ця діяльність Віктора Цимбала видалась досить контрверсійною. Прийшлося дискутувати. В. Цимбал був у засаді націоналістом в загальному понятті, але не партійним. Він також розумів і цінив важливість УНР, в рядах армії якої він був, і шанував С. Петлюру, як і раніше. Але підхід до справи незалежності України та її державного устрою видався йому правильнішим у поглядах Липинського. При тім відіграв ролю його сентимент до давніх гетьманів в нашій історії.

Любуючись в театральнім мистецтві, співпрацював з драматичними гуртками, особливо, коли був молодий. Допомогаєв режисерувати п'єси, часом сам режисерував, також виступав сам в деяких ролях, маючи акторський талант та гарний голос — тенор. Малював завжди декорації для вистав чи святкових академій.

Про діяльність Віктора Цимбала згадаю докладні-

* Найбільше карикатур помістив він в журналі гумору і сатири «Мігла», що виходив в Буенос-Айресі в рр. 1949-76.

Група студентів в Мистецько-Промисловій школі в Празі,
в 1926 році. Зліва — Віктор Цимбал, за ним мистець
Юрій Вовк. Посередині — проф. Мако.

ше в моїй дальшій розповіді, хочу тут тільки підкреслити, що хоч це все забирало його час, але й захоплювало його, бо робив він це все з відданістю, з почуттям, що працює для свого народу. Завжди щедро жертвував на народні цілі, покривав кошти потрібні для імпреза та інше. Тож, кажучи словами нашого мецената Чикаленка, «любив він Україну не тільки до глибини серця, але й до глибини кишені». Було це виявом його щирого патріотизму, який виніс ще з дому, від своїх батьків.

Тож, хоч упродовж років не вистачало В. Цимбалові досить часу для творчої праці, його діяльність для громади не пішла намарно, бо спричинився він у великій мірі до зорганізування і розвитку української спільноти в Буенос-Айресі, даючи великий вклад в різні ділянки культурно-громадського життя, завжди керуючись засадами моралі і патріотизму.

РІДНА ШКОЛА У ВАЛЕНТІН АЛЬСІНА

Десь в 1931 р. я звернула увагу, що на передмісті Буенос-Айресу, Валентін Альсіна, де жила велика група наших емігрантів, нема української школи, і взагалі виглядало так, що діти там і до регулярної школи не ходили. Чому це так було, не знаю. Можливо, був закон, що діти могли починати школу в дещо пізнішому віці. В кожному разі діти віку 6-7 років бігали цілісінький день по болотнистих вулицях без догляду, бо батьки працювали на фабриці. Я, порадившись з моїм чоловіком, рішила зорганізувати там школу. Я вже не працювала, змогла покинути фабрику цукерок, бо Віктор почав досить добре заробляти при реклямових рисунках.

Спочатку я зустрілась з деякими труднощами. Знайшовши якесь приміщення для школи, яке Віктор

рішив сам оплачувати,* я почала ходити від хати до хати і намовляти батьків, щоб послали дітей до школи. Роз'яснювала їм, що тоді їхні діти не будуть бігати увесь день по вулицях, а будуть мати зайняття, навчатися української грамоти і пісень, також будуть мати задармо перекуску вдень. Спочатку батьки поставились дуже неохоче, з недовір'ям. Тільки деякі послали дітей до тієї школи. Та згодом, коли побачили, що діти справді під доглядом, чогось навчаються та ще й годують їх, почали посилати всі.

Учила я дітей грамоти, деяких пісень, часом якихось ігор. На полуденок діставали вони молоко з булками. Проварила у цю школу два роки. Пам'ятаю, як гарно вийшла «Ялинка» для дітей, яку ми з Віктором організували. Було присутніх сто двадцять дітей. Діти гарно колядували, бавились і дістали в подарунку торбинки з цукерками.**

Одного дня прийшов мало мені знаний пан на прізвище Стахів і попросив моєї згоди, щоб він деякий час був присутнім на навчанні в школі, бо, мовляв, він теж хоче десь провадити школу. Я погодилась. Він ходив кілька місяців, сидів на лекціях, співав з дітьми. На закінчення шкільного року приніс мені великий букет білих квітів. Я була дуже здивована. Питаю: чому це? Він мені щиро пояснив, що «певна група» наших громадян прислала його слідкувати за мною і перевірити що саме і як я вчу. Я була дуже здивована. А він просив вибачення і казав, що не розуміє, які підстави могли бути, щоб не довіряти, бо всі сумніви щодо мене, як він переконався, були безпідставні.

* Філію «Просвіти» в Валентін Альсіна оснований щопиш дня 5-го травня 1935 року.

** Та «Ялинка» не буда на Валентін Альсіна, а в Буенос-Айресе у винаймленій залі на вулиці Альсіна. Віктор і Тетяна оплатили винайм залі, самі поробили даруночки, і вбрані в народні стріи, забавляли та веселили дітей. Донька Чердиченків виграла першу нагороду за народній стрій, Галя Мужилівська одержала другу нагороду.

Тетяна Цимбал (1930 рік)

Та його твердження перед тими, що його прислали, видно не дуже допомогли. Я зрозуміла, що просто деяким громадянам хотілось ту школу перебрати від мене. Коли я повернулась з вакацій, там уже встигли відкрити шкільний рік інші особи. Мені це було образливо і прикро, але в глибші дискусії я не стала входити (згодом це вияснилось). І так ця школа не проіснувала довше як один рік. Натомість на Док Суді Рідна Школа містилась у домівці «Просвіти», яку побудовано заходом Комітету, очоленого п. Миколою Мужилівським. Посвячення «Просвіти» на Док Суді відбулось 25-го травня 1930 р., яке доконав отець Степан Вапрович, що приїхав з Місіонес (1,800 ккм від Буенос-Айресу).

Взагалі наші школи діяли; хоч скромні та з невеликими програмами, але вони були. Нові покоління вчились своєї грамоти. Це впливало на їхнє усвідомлення, вони могли читати українську пресу, книжки. В Рідній Школі на Док Суді вчили такі учителі: Степан Наумлюк, Степан Дзюбак, Дмитро Гулей та Розумовський, а шкільні підручники спроваджувала зі Львова книгарня Омеляна Феняка, що була на Док Суді.

Тетяна Цимбал з дітьми в школі на Валентин Альсіна.

ПЕРШІ ВИДАВНИЦТВА І ЧАСОПИСИ в БУЕНОС-АЙРЕСІ

Хочу тільки коротко згадати тут про цю важливу ділянку нашого громадського життя.

Праця «Просвіти» так добре розвивалась, що вже в 1928 році можна було зорганізувати видавництво і почати видавати свій часопис — «Українське Слово», перше число якого вийшло 21 січня 1928 року. Перші три числа цього тижневика були видані цикло-стилевим способом, а вже від четвертого числа почав появлятися друком просвітянський тижневик, як і інші газети.* Першими редакторами були Ст. Мандзій, А. Білопольський та М. Данилишин. Це видавництво видавало майже кожного року календар «Просвіти». Обкладинки до календаря робив Віктор Цимбал, розуміється без жодної винагороди. Незабаром почали теж видавати книжки і брошури.

Т-во «Українська Стрілецька Громада» почало видавати тижневик «Наш Клич», що почав виходити з днем 5-го травня 1934 р. «Союз Українських Монархістів Державників» (Гетьманська організація) видавав часопис «Плуг і Меч», а пізніше «Перелом». Скоро з'явилися ще й інші часописи та журнали, які досягнули найбільший розквіт в перші роки приїзду т. зв. «нової еміграції».

Першу українську друкарню в Буенос-Айрес започаткував Осип Кузьмич в 1938 році.

Розвиток культурно-освітнього життя збільшив заповнення на друковане слово. Була потреба друкувати не лише тижневик «Українське Слово», але й була потреба друкувати українські афішки, запрошення, повідомлення тощо. «Українське Слово» друкувалося тоді в одній жидівській друкарні, а для друку всяких повідомлень, листочок чи запрошень, Кузьмич купив невеличку друкарську машину т. зв. «Мінерва» й почав на тій друкарці виконувати ті всі дрібні роботи.

* Промотором видавання свого часопису був тодішній голова «Просвіти» на Док Суді п. Вудкевич.

»Рідна Школа« на Валентін Альсіна, посередні — зліва Тетяна Цимбал; поза нею — відомий просвітянський діяч аж до сьогоднішніх днів — А. Бреус.

Третій зправа (стоїть) В. Цимбал, четвертий Н. Величковський.

Учні української школи на Валентин Альсіна.

Та згодом у «Просвіті» назріла думка, що треба організувати свою власну друкарню. В тій цілі було створено відповідну спілку, до якої увійшли: Осип Кузьмич, Володимир Савич, Дмитро Демчук, Володимир Саєвич, Дмитро Голіней і Антін Голубович. Кожний з них вніс

Батьківський Комітет української школи на Вал. Альсіна.
(третя зправа — Тетяна Цимбал).

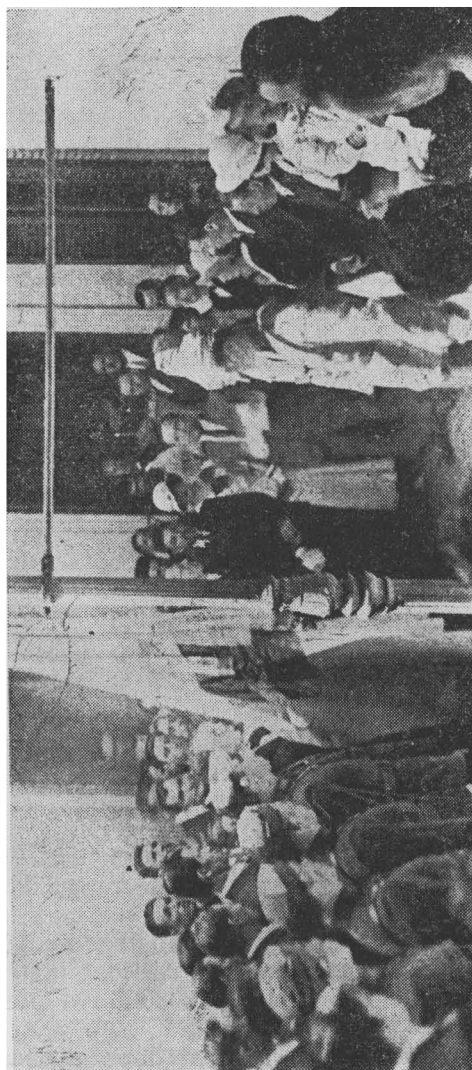
відповідну суму грошей, за які закуплено лінотип та пласку друкарську машину, як теж і відповідні для друкарні черенки і матрици. Малу друкарську машинку, яку мав Кузьмич, прийнято до тої спілки, як рівновартість одного паю, які вплатили інші члени тої «друкарської» групи. Керівником друкарні став Осип

Кузьмич, і ця спілка проіснувала до 1957 року. Описля Кузьмич посплачував іншим членам їхні належні суми і став сам власником друкарні. Ця друкарня проіснувала до 1982 року, і з смертю Осипа Кузьмича не було кому її далі провадити. Треба безсторонньо признати, що друкарня Кузьмича, чи, як офіційно вона називалася «Чампіон», виконала незвичайно велику роботу в ділянці поширення українського друкованого слова в Аргентині, і велика шкода, що ця друкарня так закінчила своє «життя».

ПЕРШІ ГРОМАДСЬКІ ОРГАНІЗАЦІЇ в БУЕНОС-АЙРЕСІ

Першою громадською організацією в Буенос-Айресі було Товариство «Просвіта» — засноване 1 серпня 1924 року, майже один рік пізніше, як в Беріссо. Це товариство згуртувало наших емігрантів та створило зорганізоване громадське середовище. Ця організація зберегла наших емігрантів від цілковитого розпорошення і розгубленности та спричинилась у великій мірі до їх усвідомлення. Бо велика частина еміграції приїхала з різних частин України на заробітки, з думкою щось заробити та повернутись додому. Багато з них не були свідомі своєї національної приналежности. Сьогодні «Просвіта» в Аргентині являє собою велику культурно-освітню установу, і є духовим центром всіх національно-свідомих українців. Я рада, що це Товариство переборолло ряд труднощів і стало твердо на сторожі українського життя в Аргентині, і вдоволена з того, що і я в трудних початках існування цього товариства вклала і свою скромну цеголку праці, щоб воно діяло і розвивалось.

Другою організацією, заснованою в 1931 році, було спортове товариство для молоді «Сокіл». Основниками цього товариства були Степан Кузик (голова) та інж. Шкеда. Вони до того часу тісно співпрацювали

Посвячення софільського прапора.
(Посередні — Тетяна Цимбад в ролі хресної матері).

з «Просвітою», тому спочатку вважалось, що це товариство є при «Просвіті», але в скорому часі воно відокремилось. Товариство «Сокіл» було створене на зразок такого ж товариства в Галичині, яке не тільки займало молодь спортом, але й виховувало національно. Хлопці мали однострої — ясно-бронзові штани і такого ж кольору мазепинки, що були обведені синьою нашивкою. Дівчата не належали до цього товариства.

Пам'ятаю добре, як відбувалось посвячення прапору товариства «Сокіл», дня 19-го листопада 1933 р. Голова т-ва, п. С. Кузик, попросив мене допомогти зробити прапор для цього товариства. Я цим зайнялась. Придбала відповідну малинову матерію і подбала, щоб прапор був як слід, згідно з проектом, пошитий. На урочистій церемонії посвячення прапору я мала досить важливу роль — мене попросили бути хресною матір'ю, і я стояла коло прапору, а біля мене група почесних гостей.

Прапор посвячував о. Микола Чернявський. Молодь, хлопці в шкільному віці та члени т-ва «Сокіл» — стояли зорганізованими рядами в уніформах. Після посвячення відбувся святочний обід в залі «Просвіти», а вся урочистість відбулась при численній участі громадянства.

Товариство «Українська Стрілецька Громада» було засноване в 1933 році членами Організації Українських Націоналістів (ОУН). Співосновником і головою цього товариства був довший час Михайло Приймак. Вложив він дуже багато праці в це товариство і спричинився до його розвитку та діяльності.

В 1938 році «Українська Стрілецька Громада» і «Сокіл» злилися в одне товариство під назвою «Організація Державного Відродження України», яке скоро прийняло загальну назву «Відродження». Це товариство існує донині і являє собою другий центр українців в Аргентині. Воно чисельно багато менше за «Просвіту».

На початку 1930-их років було зорганізоване прихильниками українського Гетьманату товариство — «Союз Українських Монархістів Державників».

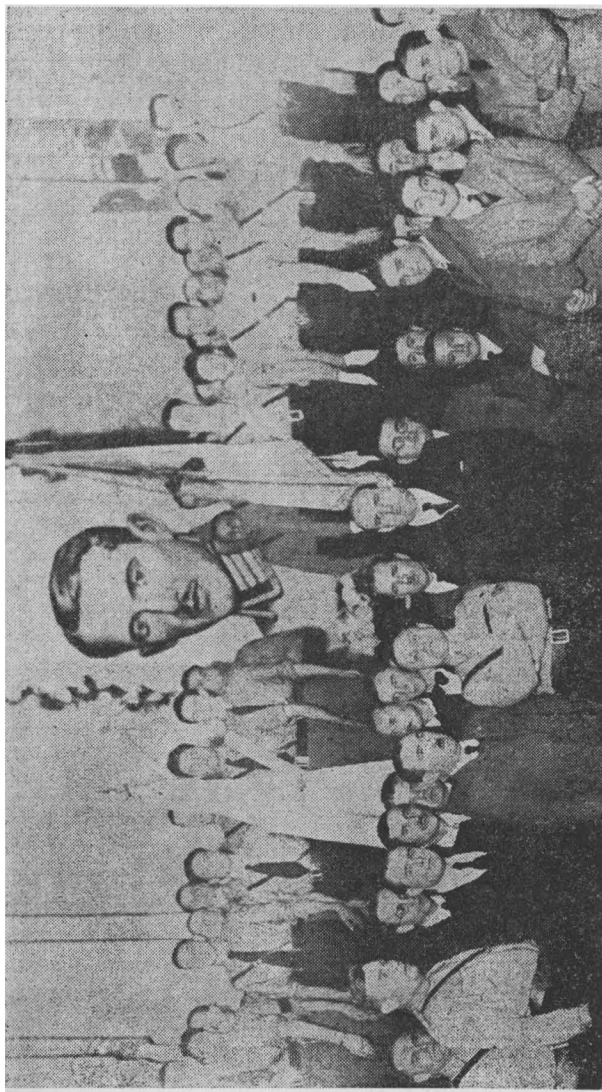
Академія в честь полк. Є. Коновальця в Буенос-Айресі.
(В першому ряді зправа — з краю --- Сціборський).

В 1933 році був організований «Союз Українок». Жіноцтво в Аргентині брало завжди активну участь у праці всіх українських організацій і товариств.

ОРГАНІЗУВАННЯ «СОЮЗУ УКРАЇНОК»

Не пригадую, щоб до 1933 року були в Аргентині якісь окремі жіночі організації. Читаючи пресу із-за океану, яка тоді приходила з Галичини, ми знали про існування «Союзу Українок» та дещо про жіночий рух в Галичині і Канаді. Я виписувала місячні журнали «Жіноча Доля» і «Жінка», які виходили у Львові.

І так у 1933 році прийшло мені на думку, що і нам добре було б зорганізувати «Союз Українок». Поділилась я цим задумом з групою більш активних пань. Вони всі вважали це дуже доцільним і погодилися якнайскоріше приступити до зреалізування цього задуму. Вирішили, що було б краще спочатку дістати статут «Союзу Українок» з Галичини, щоб мати на чім взоруватись і тим самим більш зорганізовано приступити до праці. Я написала листа до редакції журналу «Жіноча Доля» з проханням допомогти нам дістати статут «Союзу Українок». Вони ввічливо відповіли і, хоч статуту не прислали, але порадили звернутись до «Союзу Українок» в Канаді. Ми послухали поради і на наше прохання вони надіслали нам свій статут. Він був присланий на мої руки і я, отримавши його, негайно повідомила зацікавлених в цій справі пань. Перечитавши надісланий статут, який нам дуже сподобався, ми вирішили тільки дещо його переробити, щоб достосувати до наших обставин. Після цього ми відбули в серпні 1933 року основуючі збори. На цих зборах були присутні: Марія Чередниченко, Оксана Драгоманова, Юлія Качанівська, Стефанія Кіршберг, Софія Макаруха, Ярослав Гуренок, я і ще одна особа, якої тепер не можу пригадати. Нас усіх було вісім. Ми обговорили плян нашої праці, в який входили: товариські сходини, літературні вечори, дитячі імпрези, суспільна допомога, тощо. Ми мали при тім на увазі, що будемо співпрацювати з «Просвітою» і деякі імпрези будемо влаштовувати спільно.

**Академія в честь полк. Коновальця.
(Посередні А. Приймак, побіч нього Михайло Григорашук)
Портрет Коновальця роботи В. Цимбала.**

Від часу основуючих зборів ми взяли енергійно до праці. Та дуже скоро зустрілись із труднощами.

Майже від самого початку існування «Просвіти» при її централі та при філіях були Жіночі секції, головним завданням яких було допомагати при улаштуванні різних імпрез, головно приготувляти буфети.* Основними стравами в таких буфетах були звичайно канапки та пиво. Буфет завжди давав добрий дохід до каси Т-ва «Просвіта». Члени управи «Просвіти» припускали, що «Союз Українок» буде забирати жіночі сили і це перешкодить їм у здобуванні фондів та взагалі в організуванні всяких імпрез. Довідались ми про ці міркування тоді, коли одного дня на наше засідання управи «Союзу Українок» несподівано з'явився п. Данилишин, тодішній голова «Просвіти», і повідомив нас про їхні міркування та рішуче звернувся до нас з проханням припинити працю «Союзу Українок». Ми були цим вражені. Вив'язалась дискусія. В основному ми розуміли, що управа «Просвіти» має деяку рацію, але разом з тим ніяк не хотіли погодитись на ліквідацію «Союзу Українок». Обіцяли п. Данилишину, що продискутуємо цю справу між собою і повідомимо про наші рішення.

Згодом, обміркувавши ситуацію, вирішили, що більшість імпрез будемо робити разом з «Просвітою» і на спілку з Жіночою секцією і що дохід з цих імпрез буде йти до каси «Просвіти»; але все ж будемо також провадити, в міру можливості, і нашу окрему роботу. Так надалі й було.

І так через ті обставини наш «Союз Українок» не працював так систематично і з такою програмою, як було заплановано, але все ж був діяльним. Час до часу влаштовувано імпрези разом з «Просвітою» та з Жіночою секцією, як, наприклад, ялинки для дітей,

* В книжці «Українці в Аргентині» Михайла Данилишина подано, що Жіночі секції при «Просвітах» почали творитися щодніш в 1939 році. Це помилкова інформація. Жіночі секції при «Просвітах» почали творитись при кінці 20-их років.

Товариська вечірка. Посередні Т. Цимбал,
(В першому ряді друга зправа п-ні М. Писцьоровська).

закінчення шкільного року для школярів, громадські обіди з різних нагод. Більший обід улаштовано з нагоди приїзду архієпископа Бучка, в грудні 1939 року.

Та деякі імпрези були улаштовувані тільки «Союзом Українок». Згадаю тут про одну. В 1937 р. «Союз Українок» улаштував для старшого громадянства

вечірку, яка пройшла дуже успішно і дохід з якої був призначений на фонд Народного Дому для централі «Просвіти». Про цей вечір була згадка в часописі «Перелом» під заголовком: «Союз Українок в Буенос-Айресі при праці».

«Союз Українок Америки», головою якого тоді була пані Олена Лотоцька, довідавшись з цього допису про існування нашого «Союзу Українок», схотів нав'язати з нами контакт. Ми несподівано отримали листа, пересланого редакцією «Перелом-у» від «Союзу Українок Америки». Цей лист схоронився у мене дотепер. Ось його зміст:

«Ми вичитали новинку у Вашім часописі, з якої довідуємось, що в Аргентині є «Союз Українок». Ми були б Вам дуже вдячні, якби Ви переслали цього листа до «Союзу Українок» (в Бс. Айресі) і просили скомунікуватися з Централєю «Союзу Українок Америки» (на подану тут адресу). Централя СУА бажала б нав'язати з ними постійний зв'язок. — Олена Лотоцька, голова».

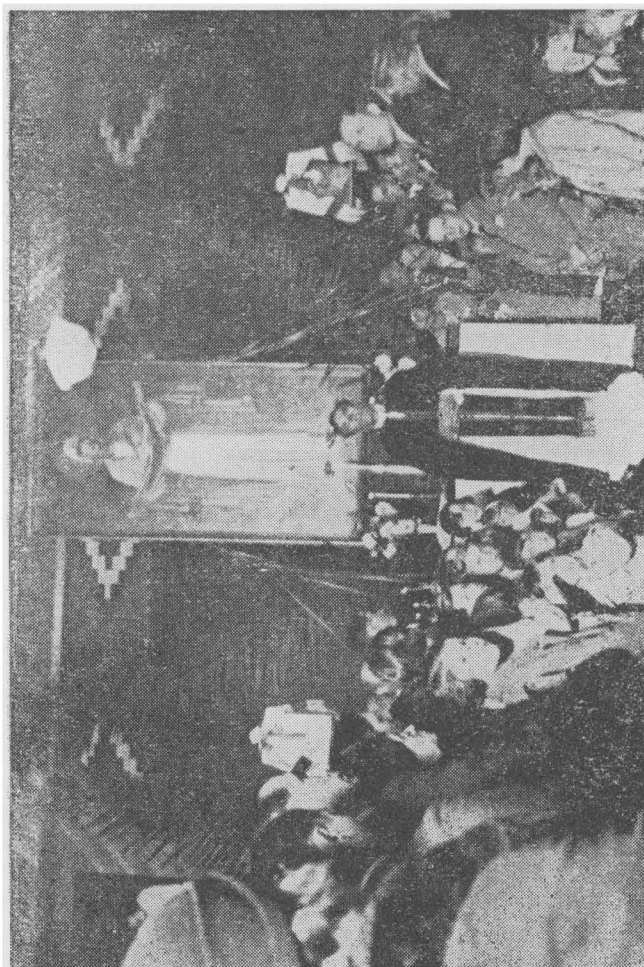
Цей лист є не тільки доказом існування і праці «Союзу Українок» в Буенос-Айресі та гарною пам'яткою, але також доказує, що наша громада в далекій чужині старалась бути однією цілістю, намагаючись бути в контакті зі своїми земляками де б вони не були, і спільно працювати для збереження нашої культури, для добра нашої Батьківщини. Свідчить цей лист зокрема про зрозуміння важливості аспекту цієї справи Оленою Лотоцькою, засновницею і довголітньою головою «Союзу Українок Америки», бо був цей лист написаний, очевидно, з її ініціативи.

Коли в 1945 році Елеонора Рузвельт виступила в обороні скитальців від видачі їх советам — відсилення «на рідну», то були послані їй телеграми з подякою від «Просвіти», від т-ва «Відродження» і від «Союзу Українок». Телеграма від «Союзу Українок» звучала так:

«Глибоко зворушені Вашою ласкавою інтервенцією в обороні зірваних з місця осіб вимаганих

Тетяна Цимбал (фото з 1933 р.)

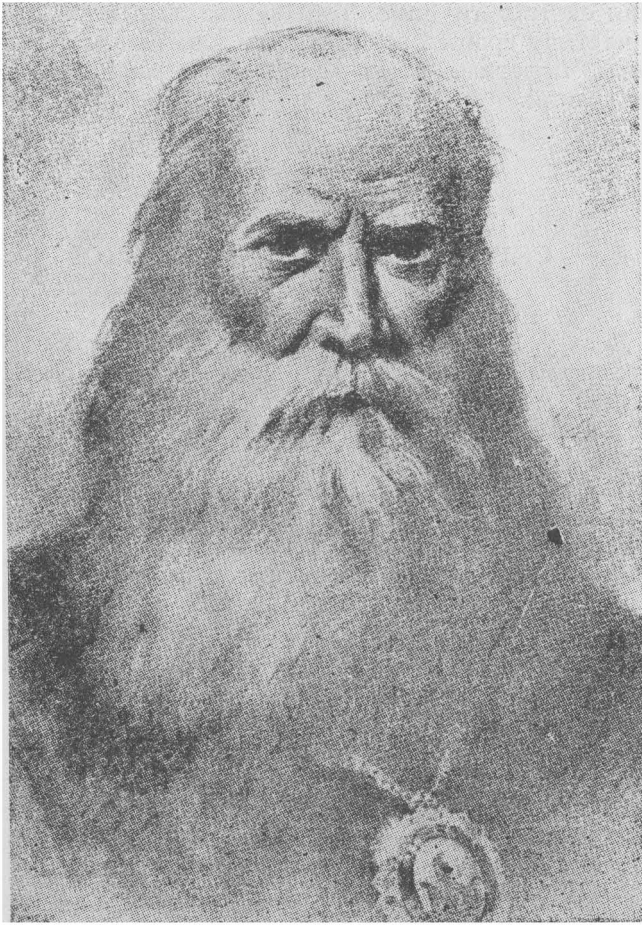

Молебень в «Провітї».
(Посередні образ Матері Божої роботи В. Цимбала).

советами, — аргентинські українки висловлюють Вам сердечну подяку».

Підписи: Тетяна Цимбал, Стефанія Кіршберг.

В 1945 році «Союз Українок» включився в працю Допомогового Комітету, про працю якого мова буде далі. Цей Допомоговий Комітет був створений для но-

**Митрополит Василь Липківський
(Портрет роботи Віктора Цимбала).**

вої хвилі емігрантів. «Союз Українок» та Жіночі секції «Просвіти» включились ревно в акцію допомоги скитальцям, як збіркою грошей, висилання одягу, в'язання светрів та інше. Тоді «Союз Українок», віддавши частину грошей зі своєї каси для Допомогового Комітету, перервав свою працю, але офіційно не був розв'язаний.

СКРІПЛЮВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ

Десь у 1935-36 рр. Віктор і я рішили подбати про краще приміщення для Української Православної Церкви, щоб мати приміщення для Богослужень. Придбати церковний будинок, чи навіть винайняти такий, тоді виявилось ще неможливим. Як я вже згадувала, від 1924 р. Богослуження відбувались в приватних найнятих приміщеннях, тому часом траплялось, що Богослуження в деякі неділі не могли відбуватись. Відправляв завжди Богослуження о. Микола Чернявський. Він також відправляв кожної неділі в грецькій православній церкві на вулиці Каннінг. Мав він добру теологічну освіту, знав грецьку мову і гарно відправляв Службу Божу в грецькій мові, тому греки його дуже цінили.

Отож ми, рішивши подбати про постійне і краще приміщення для нашої церкви, почали розшуки за чимсь відповідним, заактивізувавши для цього групу людей. Знайшли просторий старий будинок, який служив раніше якимсь складом. Треба було в першу чергу його вичистити, помалювати. До цього охочих не бракувало. Люди приходили після тяжкої праці на фабриках, працювати вечорами, також працювали по суботах. Скоро будинок прийняв гарний вигляд. Хотілося мати й іконостас. Тоді Віктор Цимбал намалював цілий чудовий іконостас. Багато і наших католиків приходило подивитись на нього. Оскільки знаю,

Св. Володимир Великий.
(Портрет роботи Віктора Цимбала).

і дотепер він ще є в Буенос-Айресі (бодай частина його), вже розуміється в нововибудованій церкві. Віктор Цимбал також зорганізував церковний хор, диригентом якого був п. Ліхнякевич (брат Ліхнякевича, члена Центральної Ради). Парохом тієї церкви був о. Микола Чернявський, якого всі дуже шанували і любили. На Служби Божі приходило дуже багато людей.

Ми плянували придбати справжній церковний будинок, але ті пляни перервала дуже прикра подія, а саме приїзд о. Олексія Пилипенка.

«ЄПИСКОП» ОЛЕКСІЙ ПИЛИПЕНКО

В 1937 році (не пригадую точно місяця) до нашого помешкання з'явився молодий священник, щоб зголоситись до Віктора Цимбала, як до голови Братства при православної церкви. Представившись, що він є Олексій Пилипенко, повідомив, що його призначив митрополит Полікарп бути настоятелем нашої церкви. Поводився він дуже культурно, але і самовпевнено. Ми прийняли його дуже щиро, повіривши йому в усьому. Отцеві М. Чернявському було справді тяжко обслуговувати дві парафії, бо, як я вже згадувала, він часто відправляв в грецькій церкві і постійно у нашій, а відправляти дві довгі Служби Божі в один день було таки не легко. Від грецької церкви він мав оплату і міг тим утримувати свою родину, а від нашої, якщо і отримував щось, то дуже малу суму. Та все таки він радо служив. Знаючи цю ситуацію, ми були вдоволені, що можемо мати нового священника і повідомили про це відразу о. Чернявського. Він цю новину також радо прийняв. Здавалось, що все добре складається. Отець Пилипенко почав правити. Ішло все гарно десь приблизно два місяці. До цієї православної церкви ходило не тільки багато православних, але і чимало католиків, бо української католицької церкви в Буенос-Айресі тоді ще не було.

Та одного дня трапилась несподіванка. Читаючи нове число газети «Наш Клич» (орган Т-ва «Відродження»), ми побачили особливе повідомлення. Повідомлялось офіційно, що о. Пилипенко заявив у Т-ві «Відродження», ніби всі його парафіяни православної церкви хочуть належати до української католицької церкви. Не бракувало в повідомленні багатьох гарних патріотичних слів. Очевидно, що уміючи самовпевнено, переконливо і красномовно говорити, о. Пилипенкові вдалось легко переконати в правдивості цього членів «Відродження»; вони йому повірили, прийняли від нього це повідомлення, написане і підписане ним, та подали до газети. А насправді це все було зроблено на власну руку. Православні парафіяни про це нічого не знали. Повідомлялось також, що Служба Божжа буде відправлятися на новому місці, де пригтовляється вже престіл для відправи. Довідались ми тоді також, що туди мають перенести з нашої церкви всі церковні речі, потрібні для відправи та для улаштування престолу.

Ми негайно кинулись до нашої церкви, щоб хоч дещо забрати, при тім встигли вивезти увесь іконостас і дати його до переховання. Пам'ятаю, що прийняла цей іконостас на переховання пані Чередниченко.

Через цю подію православна церква закрилась, а о. Пилипенко почав відправляти Служби Божі для української католицької церкви. Ми старались пояснити декому, що це все неправда і непорозуміння. Напевно вже і деякі католики це зрозуміли, але о. Пилипенко виголошував такі патріотичні проповіді і так гарно відправляв, що якось привертав до себе довір'я. І так створилась українська католицька парафія, парафіян збільшувалось. Та не потривало це більше двох місяців. О. Пилипенко почав переконувати парафіян, що для церкви конечно треба купити золоту чашу, золотого хреста і золоту кадильницю. Парафіяни ревно зібрали між собою досить великі, тяжко зароблені на фабриках, гроші й купили все вимагане. Улаштовано святочний обід і урочисто вручено ті закуплені золоті

речі в руки о. Пилипенка. На наступний тиждень, по отриманні цих дарів, о. Пилипенко раптом безслідно зник, забравши, розуміється, і ті дари з собою. Що пережили ті парафіяни можна собі уявити... Не подавали до поліції, щоб не компромітувати української громади.

Ми намагались відновити відправи в нашій церкві, та, на жаль, вже того самого приміщення не могли мати, тому мусіли приміститись тимчасово в далеко меншому. Знов почав відправляти о. Чернявський.

Прийшла чутка, що Пилипенко опинився в провінції Місіонес і там по «чакрах» (фармах) відправляє за треби: де господар православний — по-православному, де католик — по-католицьки.

Тим часом приїхав до Буенос-Айресу український католицький священик — о. Іпатій Майка, ЧСВВ, і тоді влаштовано гарну українську католицьку церкву. Православним в скорому часі удалось винайняти стару сирійську церкву, де також все дуже гарно улаштували. Наш іконостас знову був у нашій церкві. Спочатку парохом був о. М. Чернявський, а згодом о. Борис Арійчук, кол. УСС, що приїхав по Другій світовій війні з Буковини і мав закінчені богословські студії.

Проїшло пару років. Історія з Пилипенком дещо забулась. Ми з чоловіком тоді вже жили в своїм невеликім домі, годину їзди від міста, в містечку Чіляверт. Доїзд був дальший і ми не кожної неділі бували в церкві. Ми з Віктором займались також іншими громадськими справами і не були все в курсі подій у парафії. Зокрема тоді багато присвячувалось часу Допомоговому Комітетові.

Тут зайду хронологічно дещо вперед.

Був приблизно 1950 рік. Приїхало вже досить багато нових емігрантів з Європи. І раптом ми довідуємось, що до нашої церкви знов з'явився о. Пилипенко! Ми були приголомшені. Мало того, ми довідались, що він так гарно себе представив, так гарно себе «вибілів», що здобув довір'я у нашого нового пароха о. Арійчука

та в багатьох парафіян. Ми кинулись вияснювати їм хто такий цей «отець» Пилипенко, та нам якось не хотіли вірити: одні його раніше не знали, — це були ті, що пізніше приїхали, а ті, що знали, казали — «він вже змінився». Так о. Пилипенко знов почав відправляти в нашій церкві, тепер разом з о. Арійчуком.

Ми з чоловіком перестали ходити до тієї церкви. Раптом чуємо, що на Пилипенка знов збирають гроші, бо він має їхати до Європи, до митрополита Полікарпа, щоб висвячуватись на єпископа... Гроші зібрали і отець Пилипенко поїхав.

В той час в Уругваю в столиці Монтевідео була російська православна комуністична церква, парафію яксі очолював о. Соловей. Про цього священика ми вперше довідались, коли почули, що о. Пилипенко по дорозі до Європи відвідав о. Соловія і отримав він нього ще чотириста доларів. Тоді ж ми несподівано довідались, що в російському прицерковному журналі, інший російський священик, о. Ізрасцов, який очолював російську парафію в Буенос-Айресі, назвав о. Соловія і о. Пилипенка большевицькими агентами. Незабаром о. Пилипенко приїхав з Європи висвячений на єпископа. Його приймали в українській православній церкві з великою помпою... Тоді він привіз для о. Арійчука митру від митрополита Полікарпа.

Ми з чоловіком не мали сили вже якось реагувати на цю всю подію, чекаючи, що буде далі. Чекати не прийшлося довго. Пройшло всього декілька тижнів і несподівано приїхав до нас страшенно схвильований Теодозій Данилюк, секретар парафії нашої православної церкви, і оповів, що «єпископ» Пилипенко пішов до поліції і сказав, що наша церква комуністична. Поліція вже закрила нашу церкву і має бути суд (тоді в Аргентині комуністична партія не була дозволена). Управа парафії тепер благає мого чоловіка рятувати церкву і їх, бо тепер вони пригадали, що у Віктора Цимбала є письмові докази відносно Пилипенка.

Відбувся суд. Ми виграли завдяки доказам, які

мав Віктор Цимбал. Отець Арійчук далі був настоятелем церкви. А «єпископ» Пилипенко щез...

Незабаром після того Віктор Цимбал рішив написати статтю про цього «єпископа» Пилипенка, щоб громадянство було краще поінформоване і більш обережне в будучому. Стаття була надрукована в часописі «Українське Слово», Буенос-Айрес, 6. серпня 1952 року п. з. «Відкритий лист». Уривки з цієї статті тут подаю:

«Він (о. Пилипенко) прибув до Аргентини в 1937 році. Розв'язність, патріотична фразеологія та особливо священнича ряса відкрили цьому батюшці двері до всіх українських організацій і приватних осіб. Перед ним не було жадних секретів, як громадсько-національних, так і особистих. Всі йому вірили, як своєму. Ніхто навіть не допускав собі думки, що під рясою, хрестом, ховається міжнародний агент і провокатор, який збирає всі відомості, прізвища, адреси та різні інформації і занотовує та у відповідній препаратії передає розвідкам різних держав...»
І далі: «Багато з наших емігрантів ще й досі не знають, хто на нас доносив за видуману «співпрацю» з німцями і хто саме помагав (в часі Другої світової війни) закривати наші національні організації — твердячи, що це нацистівські організації...»

І далі: «В самому апогеї Нюрнберзького процесу в словацькій комуністичній газеті (в Буенос-Айресі) «Наш Голос» з 31. VIII 1946 р. появилася стаття п. н. «Геніяльний маневр советської дипломатії.» Автор статті подав матеріяли, якими намагався переконати мало ознайомленого читача, що всі визначніші українські діячі і українські національні організації — були лише агентурами німецько-нацистівського імперіалізму. Там подавалися прізвища, назви організацій, «завдання», які вони мали виконувати для німців і навіть суми грошей, які вони «діставали» для своєї роботи. Стаття ця була підписана: протоіерей Алексей Піліпенко.

В недалекому майбутньому напевно буде при-

тягнуто всіх винуватців до відповідальности, які спричинились до тієї повені страху й трагедій, що пережили «діпсти» по таборах Зах. Німеччини, за тих невинних закатованих і за те безконечне море сліз, які пролили невинні жертви червоного Молоха. І вже тепер ми не сміємо забути, що частина відповідальности за цей великий гріх тяжить на сумлінні сексота в рясі — „отця” Пилипенка».

Це стільки із статті Віктора Цимбала, написаної в 1952-ому році.

Вже будучи в ЗСА в 1961 р. ми довідалися про нові «діла» «єпископа» Пилипенка. Декілька років перед тим він був у Детройті і представив себе знов греко-католицьким священиком, і навіть відправляв один раз в українській католицькій церкві Св. Непорочного Зачаття. Та відразу вчинив новий скандал: доніс на місцеву українську Гетьманську Організацію, що вона фашистівська.

Розуміється, поліція кинулась перевіряти. Спричинила ця історія багато клопоту зовсім невинним людям. Очоловав Гетьманську Організацію полк. О. Шаповал. Організація мала добрих керівників і збрала гурт молоді. Мали досить гарне приміщення, бібліотеку. Молодь на своїх сходинках робила спортові вправи. Коли Пилипенко повідомив поліцію, що це фашистівська організація, прийшлося цю домівку негайно закрити, доки справа виясниться. Перевіряли бібліотеку, а полк. Шаповал мав дуже великі неприємності — грозили депортацією. Пилипенко, очевидно, дав такі «докази» проти нього, що треба було цілого суду, щоб доказати правду. Полк. Шаповал вже був тоді в старшому віці, не по його силах це було. Тож виїхав він у стейт Мейн. Скоро після того там і помер.

Нам завжди було дивно, як цей «отець» міг так легко бути прийнятим в Українській Католицькій Церкві, як умів здобути довір'я і чим виказувався. Знали, що перед Першою світовою війною він скінчив богословські курси в Одесі і згодом, по війні, був пра-

вославним священником на Волині. Згодом довідались, що перед Другою світовою війною він учився в українській Богословській Семінарії у Львові, здобув довір'я у митрополита Андрія Шептицького, навіть був у нього вдома. Якимось так вийшло, що свої студії мав кінчати в Югославії, але опинився в польській римо-католицькій Богословській семінарії, невідомо де саме, яку видно й закінчив. Так через свою булавність і рафіновану зручність він умів усюди обдурювати всіх.

У 1967 році ми знов почули про цього «єпископа» Пилипенка. В аргентинській місцевій газеті в Буенос-Айресі було повідомлення, що „католицький священник” Пилипенко викрив в Аргентині фашистівську організацію і в зв'язку з тим арештовано вже чотирьох протестантських священників.

Так цей провокатор почав нищити і протестантську церкву. Я зберегла це число газети і дала згодом до переховання до Інституту ім. Липинського у Філадельфії.

Декілька років пізніше, вже будучи в Філадельфії, я довідалась від д-ра Галана, що десь в 60-их роках була підписана о. О. Пилипенком стаття в американській газеті, видаваній в Чикаго, в якій було сказано, що в Аргентині є українська фашистівська армія. Д-р Галан мусів їздити до Вашингтону, щоб це спростувати.

У 1974 р. Пилипенко захотів бути єпископом Української Православної Соборноправної Церкви у Філадельфії. Це йому не вдалось, бо парафіяни довідались, хто є цей «єпископ». Вони видали летючку, діставши про «єпископа» Пилипенка такі відомості, про які і я не знала. Подаю уривок з цієї летючки:

«Єпископ Пилипенко — це Пилипенко. Так, так, той самий Пилипенко, що був православним священником на Волині, що мав, за свідченням протопр. Степана Рихтицького, дев'ять кримінальних справ і втік від покарання віроломним переходом до римокатоликів, які підступом і терором «навертали» пра-

вославних на католицизм та палили і нищили православні церкви на Холмщині.

Це той самий Пилипенко, що був парохом української католицької церкви в Буенос-Айресі, в Аргентині і „навчав” з амвону, що все, що православне, то московське, а „УАПЦ — большевицька провокація”.

Це той самий Пилипенко, що в большевицькій газеті в Буенос-Айресі «Наш Голос» за 31-го серпня 1946 р. написав погромницьку статтю, донос Москві на українську еміграцію, під заголовком „Геніяльний маневр советської дипломатії” і підписався — протоієрей Алексей Пилипенко».

Згодом Пилипенко переїхав знов до Аргентини, до Буенос-Айресу, де і помер 13 червня 1977 р., будучи признаний деякими парафіями як „архієпископ” Олексій.

Рішила я написати розповідь про цю особу, зайшовши хронологічно вперед, щоб дати можливість читачам повністю уявити собі як діє наш ворог і яка підступна провокація може бути в нашій громаді. Яку чуйність треба мати, щоб помічати її!

НАШІ ДАЛЬШІ РОКИ В БУЕНОС-АЙРЕСІ

Товариство «Просвіта» завжди відзначало головніші національні свята академіями, молебнями. Часто організувало ті свята спільно з товариством «Відродження». Віктор Цимбал мав часто головні доповіді на тих святах. Його доповіді були не тільки добре опрацьовані, але й виголошував він їх дуже добре, голосно, живо; тут відчувався його акторський талант, який він без сумніву мав. Також допомагав укладати мистецьку частину; розуміється і відповідні надписи чи декорації були його роботи.

Писав часто статті на громадські теми, які друку-

вались у різних часописах. Також його політичні карикатури, друковані в часописах та журналах, користались великим успіхом.

Ще десь на початку тридцятих років розпродувано будівельні парцелі (льоти) в околиці Док Суду. Ми з Віктором купили одну парцелю за 2.000 пезів, хоч не були певні, що зможемо її використати для себе. Належність за цю парцелю ми сплачували в місячних квотах. Та потім ми рішили придбати собі готовий дім, а не будувати, так що приблизно десь в 34-ому чи 35-ому ми передали цю парцелю «Просвіті», яка була зобов'язана сплатити залеглі ще місячні рати. За декілька років, коли «Просвіта» на Док Суді постановила мати новий дім, ту льоту було продано, і за ті гроші сплачено частину коштів будови дому для «Просвіти». Доцінюючи наш вклад, при посвяченні цього будинку Вікторові і мені було вручено грамоту членів-добродіїв. Це вже був другий дім «Просвіти» на Док Суді, бо перший був посвячений 25-го травня 1930 р. коли головою Комітету побудови «Просвіти» на Док Суді був Микола Мужилівський.

ПРАЦЯ ДРАМАТИЧНИХ ГУРТКІВ

Драматичний гурток при «Просвіті» в Буенос-Айресі існував від самого початку її існування. Скоро створились такі ж гуртки на Док Суді та Валентін Альсіна — передмістях Буенос-Айресу. Брали участь у цих гуртках нераз ті самі особи.

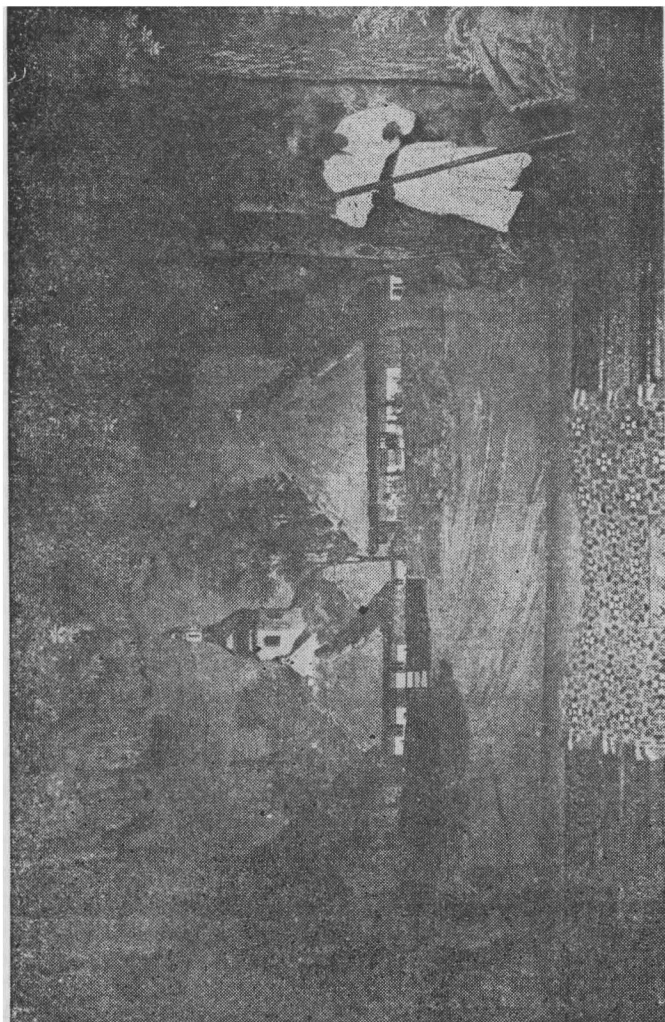
На Док Суді заложив драматичний гурток Степан Мандзій. Він був режисером усіх вистав і сам був добрим актором, спроваджував театральні підручники. У виставах головні ролі грала часто Ярослава Гуренко. Я також там виступала. Пам'ятаю, як Ярослава приходила на проби із своїм п'ятилітнім сином Юрчиком, і коли вона була зайнята, ми його забавляли. Степан Мандзій також режисерував п'єси при драматичнім гуртку «Просвіти» в Буенос-Айресі. У багатьох виставах виступав Нестор Величковський, який був тала-

Тетяна Цимбал в ролі Кочубеїки.

новитим актором, — особливо добре грав комічні ролі. Також писав часто віршовані фейлетони та статті, які друкував в «Українському Слові».

Я виступала у багатьох виставах, особливо в 20-их

Одна з декораций Віктора Цимбала.
(На сцені Н. Величковській — 1936 р.)

та на початку 30-их років. Пам'ятаю, я грала ролі в таких п'єсах: «На перші гулі», «Ой, не ходи Грицю», «На сіножаті», «Маруся Богуславка», «Вельможна пані Кочубеїха». В цій останній п'єсі я грала ролю Кочубеїхи і мала добрий успіх. Дуже доброю артисткою доксудівської сцени була Ольга Бременстуль. При драматичному гуртку існував гарний хор, що ним диригував Степан Наумлюк.

Віктор Цимбал, особливо в молодшому віці, з великою охотою співпрацював з драматичними гуртками. Тут перемагав його акторський талант, який, хоч в таких скромних обставинах, мусів себе виявити. Він любив помагати при режисеруванні, а часто й сам режисерував деякі вистави. В деяких ролях захоплював публіку своїм прекрасним тенором. Для всіх вистав він малював декорації. При робленні декорацій помагав йому часто незаступимий працівник Іван Кривий, виконуючи більш технічну роботу. Декорації Віктора Цимбала чудовими краєвидами та перспективою надавали відповідного настрою та чару кожній виставі. На жаль, виглядає, що всі вони пропали. Збереглась у мене тільки фотографія одної декорації, яку тут подаю. Не пригадую лише, для якої вистави вона була виготовлена.

Деякі разів ставив він також дитячі вистави, як «Коза-Дереза», «Рукавичка» та інші. «Козу-Дерезу» він поставив з дітьми ще тоді, коли я вчила в школі на Валентін Альсіна. Багато дітей брало в цій виставі участь. Головну ролю грала дуже вдало Ольга Палагнюк (ролю Кози-Дерези), Галя Мужилівська — ролю Лисички-Сестрички. Віктор Цимбал зробив для цієї вистави гарні костюми.

Одною з перших поважніших вистав, режисером якої був Віктор Цимбал, була п'єса «Вій», Гоголя. Поставлена вона була при новозорганізованому драматичному гуртку у Валентін Альсіна. Участь у ній брали всі талановитіші актори-аматори з Буенос-Айресу та околиці. Хор на цій виставі був з Док Суду, який

зорганізував і провадив Степан Наумлюк при своїм драматичнім гуртку. Деякі артистки були неграмотні і треба було багато праці, щоб вивчити з ними ролі напам'ять.

До п'єси «Вій» Віктор Цимбал поставився з захопленням і завдяки цьому п'єса вийшла добре, майже фахово і мала великий успіх. Ставили її декілька разів — у Валентін Альсіна і в Буенос-Айресі. Хорові і сольові співи були в дуже добрім виконанні. Глибоке враження робили світляні та інші ефекти: бурсаки і відьми «літали» по сцені (придумано якось це зробити за допомогою завішених шнурів). У Вія засвічувались очі. Секрет був в тім, що актор мав батареї з проводами в руках і коли натискав — засвічувались лампочки над очима. Труна з панночкою літала по сцені і відьма їздила верхи на Хомі (тут теж секретом техніки були привішені шнури). Костюми були дуже ефектні, всі вони були проєктовані Віктором Цимбалом. Не жалував він ні часу, ні труду, ані грошей, бо оплатив всі костюми сам, в тім для усього хору бурсаків — сорок душ. Деякі костюми він стилєво розмалював на вовняних чи сатинових матеріялах. Особливо гарно вийшли убрання полковника і панночки. Розуміється, декорації були теж ним виконані.

Сам Віктор грав бурсака-Хому, це була головна роля. Я виконувала дві ролі — жінки на базарі і жидівки в корчмі. Моїм партнером для ролі жидівки був талановитий актор Нестор Величковський, який грав ролю жида — власника корчми. Найбільш комічною була сцена, коли він підійшов до мене і спитав, що буде як ми будемо мати сто тисяч дукатів. Говорячи про це, ми почали танцювати кругом стола і співати. Я була низька й досить повна, до того ще одягнула кілька рясних спідниць, а він був високий і худий, мав на собі довгий лапсердак; співали ми не маючи добрих голосів, під акомпаньямент оркестри. Ми мали успіх, публіка сміялась до сліз. Головну жіночу ролю грала пані Станіциньська, ролю другої перекупки — Софія Макаруха.

На жаль, тепер не пригадую більше прізвищ осіб, які тоді виступали, хоч пам'ятаю багатьох з них та їх гру. Рецензії в пресі були дуже похвальні. Ставилась ця п'еса декілька разів і завжди було багато публіки. Осталась ця вистава гарним спогадом для багатьох в Буенос-Айресі та околиці.

* * *

У 1938 році ми з чоловіком купили дім в містечку Віжа Бажестер (підміська околиця Буенос-Айресу). Сам дім був маленький — три кімнати і кухня, згодом ми добудували ще одну кімнату. Для нас важливим було, що був він серед природи, з досить великим садочком. Здорове свіже повітря було для нас дуже важливим, особливо для Віктора, з огляду на його досить делікатне здоров'я, підірване в ранній молодості в час визвольних змагань та перших років еміграції. Гарна природа впливала заспокоююче на його нерви, та й для мене це було добре. До міста доїзд потягом був далеченький та ми до цього досить легко звикли.

У садку коло хати В. і Т. Цимбалів в Віжа Бажестер.

Коло хати були квіти — кущі троянд, бузку, ясмину, туберози, братчики, ромашки, резеда, настурції та ін. В садку досить багато дерев: сливи, яблуні, мандаринові, помаранчеві, також евкаліпти. Вся веранда була обросла диким виноградом. Кругом усього огорожа із живоплоту. На нашій господарці мали ми пса — великого вовчура, якого і назвали Вовчик та kota, який був нашим любимцем, назвали ми його Штафірка.

Часто, коли до нас приходили гості, ми сиділи в нашій садочку. Цей наш куточок став нам дорогим, рідним. Стільки спогадів, зв'язаних з ним, стільки розмов велось там у вечірніх годинах...

В пізніших роках деякі організації влаштовували в нашій садочку вечірки для молоді. Збудовано там і площадку, на якій можна було танцювати.

В тепліші місяці ми з Віктором їздили на вакації. Звичайно до Уругваю, де в курортній місцевості Піріаполіс затримувались у Вілля Аделіна. Це чудова місцевість: море, гори, евкаліптові ліси, сосни, деякі частини гір покриті самим камінням. На горах і на рівнині багато квітів, особливо багато великих жовтих (назву їх забула). Чудові просторі пляжі з чистим жовтим піском, море дуже синє. У Вілля Аделіна багато малих домиків для винайму для курортників. Домики по дві-три кімнати. Ми звичайно винаймали такий domek. Віктор любив малювати в час вакацій; любив малювати море.

МИСТЕЦЬКІ ВИСТАВКИ В. ЦИМБАЛА

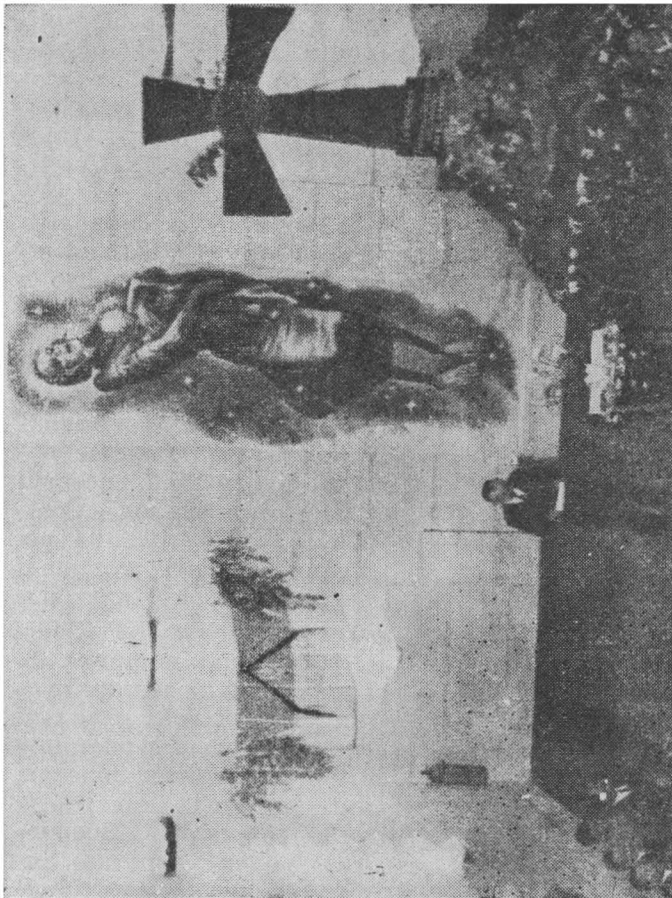
Хоч Віктор Цимбал багато часу витрачав на заробітню працю (малювання реклам, що теж було високомистецькою працею), але знаходив час і на творчу працю, бо без неї він не міг би жити. Це ж властиво було суттю його життя. Коли в нього з'являлась ідея, він мусів цю ідею висловити в мистецьким творі.

В 1936 році відбулась перша виставка його творів в Буенос-Айресі, у відомій Галерії «Мюллер». Із його більших творів були тоді вже намальовані: «Ледові гори», «Пророк», «Скали», «Пустиня», «Дельфіни». Ці його твори були символічного змісту. Символіка відігравала велику роль в його творчості. Картини були великого розміру; він любив малювати у тих формах і можна сказати, що всі його важливіші твори були розміром великі. Був на цій виставці і його твір «Голод», створений ним в 1933-34 рр. в пам'ять цієї страшної трагедії народу, яку він дуже глибоко пережив.

Ця перша виставка В Цимбала мала великий успіх. Появились схвальні рецензії про цю виставку в аргентинських газетах, які, на жаль, не всі в мене збереглись. Збереглась одна коротка інформативна стаття, видрукована в часописі «Українське Слово», 6-го вересня 1936 р. Ця стаття була написана з метою поінформувати громадянство про виставку та заохотити прийти її оглянути. Були подані і фотографії кількох картин.

»ГОЛОД« — картина В. Цимбала.

Віктор Цимбал промовляє на Жалібних Сходинах, які він організував в пам'ять трагічного голоду в Україні в 1933 р. (Посередній його картина «Голод»).

Подаю уривок із цієї статті: «Виставка образів члена-добродія «Просвіти» в Аргентині, українського артиста маляра В. Цимбала стала дуже голосною подією в громадському житті нашої колонії. Про відкриття подала короткі замітки вся місцева преса і зазначене в каталогі «артиста українця» облетіло всі газети. Щоденник «Ель Мундо» («Світ») вмістив навіть фотографію відкриття виставки.

Виставку оглядають тисячі людей різних національностей і робить вона безсумнівно дуже гарне враження, отже і з цього боку українське ім'я представлене якнайкраще. Напевно в недільних ілюстрованих додатках тутешньої великої преси будуть подані репродукції деяких образів, а пізніше і поважна фахова критика, за прихильну оцінку якої вже тепер можна бути спокійним.

Виставка займає досить велику залю і складається з 21-го образів, дуже різноманітних по замислу і виконанню. З них п'ять монументальної величини від 4 до 5 квадратних метрів. Це є «Ледові гори», «Пророк», «Скали», «Пустиня» і «Дельфіни». Всі вони роблять могутнє враження...»

Не з меншим успіхом проходили і наступні виставки. На кожній виставці було більше творів. Треба тут сказати, що Віктор Цимбал не хотів продавати своїх праць. Вони були для нього частиною його душі, рідні, тому дуже тяжко було йому з ними розставатись. Його виставок відносно не було багато, чому він ніколи не старався їх улаштувати.

Дві дуже гарні його виставки відбулись в 1956 р. — одна влаштована товариством "Círculo de Periodistas de la Provincia", друга — мистецькою галерією "Galeria Rose Marie". На цій виставці був виставлений монументальний твір «Бог Творець», який робив сильне враження на всіх — знавців і незнавців мистецтва.

Наступна була в 1959 р. в галерії "Galeria Peuser".

При кінці п'ятдесятих років В. Цимбал створив картину «Катаклізм». Вона була послана на Всесвітню Виставку в Чикаго, в ЗСА. З приводу цього часопис «Українське Слово» в Буенос-Айресі подав коротку статтю та гарну знімку В. Цимбала. Подаю текст тієї статті і знімку.

«Перебуваючий в Аргентині український артист-маляр п. Віктор Цимбал викінчив минулого тижня один із своїх великих образів «КАТАКЛІЗМ».

Образ напевно стане одною з капітальних праць артиста, що зробить його ім'я відомим не тільки між укра-

інціями. Він є мальований олійними фарбами і має розмір 5 на 2 метри, і представляє бушування стихійних сил природи в безмежному просторі. Ідея твору дуже оригінальна і при тому дуже трудна до виконання. Між нами немає знавців штуки, які могли б дати фанову оцінку твору, але талановиту річ може розпізнати і людина пересічного культурного артистичного рівня. Автору без сумнівно вдалося передати на полотні всю красу, могутність та величність тих незбагнаних сил, якими володіє природа. Образ безумовно притягає до себе глядача. Техніка виконання бездоганна, а краса ліній і чудовий кольорит та влучне примінення фарб, світла і тіней зачаровує та дає відчутти ту страшну силу і величаву могутність, які має в собі природа.

Образ цей п. В. Цимбал відіслав на Всесвітню Виставку в Чикаго. Український павільйон цієї виставки одержить один з кращих експонатів, а наша колонія в Аргентині почувтять, що вона буде зарепрезентована на згаданій виставці значно краще, ніж ми всі того сподівалися.

Т-во «Просвіта» та Редакція «Українського Слова» певні, що й ціла Українська Колонія в Аргентині щиро вітає п. Віктора Цимбала та разом з нами бажає йому якнайкращого успіху в його артистичній кар'єрі.»

В Буенос-Айресі відбувались ще виставки, організовані головним мистецьким товариством Аргентини — "El Club de Directores de Propaganda", які мали назву "Expos del Arte de Propaganda". На них виставляли праці, виконані для реклами, багатьох мистців з усієї Південної Америки, в тім числі і графічні праці Віктора Цимбала, виконані для реклами на замовлення великих світових фірм. Таких виставок відбулось декілька; перша була в 1948 р., дві інші — 1950 і 1955 рр. Не пригадую, в яких роках були наступні виставки згаданого товариства.

На кожній з цих виставок В. Цимбал отримував перші нагороди: грамоти і мистецько виконані золоті медалі. Таких грамот з медалями він отримав шість

Фотографія Віктора Цимбала (була надрукована в «У. Слові»)

і був признаний найкращим графіком Південної Америки. Ті медалі і грамоти зберігаються тепер в Музей-Архіві при Православному Осередку в Бавнд Бруку.

Про Віктора Цимбала як визначного графіка, мистця і громадського працівника написав велику статтю відомий архітект Володимир Січинський п. н. «**Віктор Цимбал (Характеристика його творчості)**» і вона була надрукована в «Свободі» (Джерзи Ситі), 2-го листопада 1952 року.

«Українська еміграція, розпорошена по цілому світі, не має достатнього зв'язку й огляду її діяльності. Ба більше: наші визначні культурні й мистецькі сили, що здобувають не абияке визнання та успіх серед місцевих умов — у різних державах і країнах широкого світу, — нам мало відомі.

В цій короткій статті хочемо ознайомити читача з одним з найвизначніших сучасних українських мистців-графіків — В. Цимбалом, що має в столиці Аргентини — Буенос-Айресі визначне становище не тільки одного з найкращих графіків, але й мистця, що надає напрям реклямовій графіці аргентинської столиці.

Коли розглядати творчість нашого мистця з погляду сучасної української графіки, то В. Цимбал займає зовсім окреме місце своїм напрямком, манерою і характером графіки. Ми дуже звикли до «нарбутівської школи» і тому часто розуміння української графіки ототожнюємо з напрямком геніяльного Нарбута. При всіх найкращих і своєрідно-українських прикметах цієї школи, все таки не можна вважати, що творчість сучасних українських мистців вичерпується цим напрямком і мусить обов'язково іти тільки цією дорогою. Тому корисно нам познайомитися з творчістю В. Цимбала, відмінною від цієї «сучасної української графіки», а разом з тим прикметною високим технічним рівнем.

Віктор Цимбал народився 1901 року в с. Ступична, Звенигородського повіту на Київщині, вчився в Києві, де закінчив, уже за Української Народної Республіки, українську гімназію ім. Кирило-Методіївської Братства. Брав активну участь в українській визвольній боротьбі, був зв'язковим поміж українськими повстанськими групами, став юнаком Спільної юнацької школи, з якою перейшов усі походи і бої

і вкінці інтернування в Польщі у Ланцуті, Вадовицях і Каліші.

Своє навчання рисунку і взагалі глибоку любов до мистецтва, та ще й у всіх його галузях, розпочав і виніс з України. Тим то він, перебуваючи в польських таборах, виступав уже як талановитий і вироблений мистець. Про це свідчили його серії карикатур «Типи інтернованих» для газети «Українська Трибуна» (1921-1922 р.), що виходила під редакцією досвідченого публіциста Саліковського, також його участь у таборових виданнях «Веселка», «Блоха», «Колючки». Підписаний ще й досі яскраво пригадує собі чудову карикатуру В. Цимбала «Сидить козак на стерні та штани латає», де особливо майстерно була нарисована не тільки характеристична фігура, але й ота безподібна латка.

Коли почалась «тяга» до Чехо-Словаччини, В. Цимбал опинився в Празі, де одночасно студіював в Українській Студії Пластичного мистецтва і чеській державній Високій Мистецько-промисловій школі, що їх з успіхом закінчив у 1928 році. Мало сказати «з успіхом», бо наш мистець здобув у чеській Празі незвичайну славу. Молода Чехо-Словацька Республіка, щоб відзначити найбільшого свого історика та ідеолога самостійности — Паляцького, оголосила великий конкурс на графічно виконаний портрет славного історика. А треба підкреслити, що Прага віддавна славилася своїм графічним мистецтвом, а її друкарська промисловість не поступалась світознаому Ляйпцігові. На конкурсі зголошено 100 (сто!) праць, очевидно, найкращих чеських графіків. І от першу премію одержав наш земляк Віктор Цимбал! Крім своєї мистецької вартости, портрет Паляцького у виконанні В. Цимбала був поза всякою конкуренцією своїм технічним рівнем. Виконаний ручно пером під дереворізну манеру гравюри, він дивував прецизністю виконання, з такою певною і точною лінією, що перевищувала всі прилади і машинові засоби. А при тім лінії м'які, еластичні, дійсно мистецькі, що віддавали усю пластику, форми та індивіду-

альні і психологічні особливості портретованого. Портрет Паляцького видало Державне видавництво в трьох різних розмірах, при чім найбільший формат — фоліо — без ніякого зменшення супроти оригіналу. Вислід конкурсу був великою несподіванкою для чеських фахівців і патріотів, що вважали своїх графіків найкращими в Середній Європі. Але не було ради — конкурс відбувся з дотриманням усіх належних приписів таємного голосування журі, а відзначене першою нагородою гасло при відкритті закритого конверта дало прізвище бідного емігранта, ще студента Мистецько-промислової школи — Віктора Цимбала!

Під час свого перебування в Празі мистець брав жваву участь в українському мистецькому житті, ілюстрував видання М. Таранька у Львові «Світ Дитини» та інші видання Західньої України і закордону. Виконав також в Українській Студії чимало гравюр-дереворізів, офортів, акватинти, що в них помітна особлива гострота спостереження і глибока психічна насиченість мікрокосму.

В 1928 р. мистець покидає Прагу і переїздить до Буенос-Айресу, де закладає власну графічну майстерню і мистецьку школу. Не маючи спочатку ніяких зв'язків з мистецьким і видавничим світом аргентинської столиці, він незабаром здобуває не тільки визнання заслуг, але й відповідне становище. Спочатку він працює для місцевих журналів «Суплементо», «Карас і Каретас», «Плюс Ультра», а також в театрах як декоратор. Але найбільше працює в модерній рекламній графіці, здобуваючи таке провідне становище, що інші аргентинські графіки починають орієнтуватися і наслідувати нашого мистця.

Реклямова графіка В. Цимбала обслуговує найбільші і найкращі фірми та банки Буенос-Айресу, а також міжнародні, як Сіті Банк, Банк оф Бостон, Свіфт, Дженерал Мотор, Стандарт, Шель-Мекс та ін., як також відомі фірми, як Форд, Кодак, Нестле, Опель. З аргентинських фірм — текстильна фабрика Альпар-

гатає, пивоварня Кільмес, вино Трапіче, парфуми Аткінсонс і т. д.

На початку війни англійський уряд замовив В. Цимбалові оголошення «Мирна війна, але Англія завжди дотримувала свої компроміси», яке було публіковане на цілу сторінку найбільших аргентинських газет: «Ля Пренса», «Ля Насіон», «Ель Мундо». За рисуюнок будинку Сіті Банк він одержав з централі в Нью-Йорку гратуляцію; за портрет Тосканіні для плит «Віктор» — спеціальну подяку. Англійська «Камера де Комерсіо» замовила нашому мистцеві т. зв. трафальгарського лева для свого герба. Працював також В. Цимбал для Уругваю, Бразилії, Чіле. Відбув довшу подорож по Патагонії і був аж під Огневою Землею, звідки привіз серію етюдів, які виставляв на власній, індивідуальній виставці в Буенос-Айресі в 1936 р. На виставці найкращої рекламової графіки в Аргентині (Буенос-Айрес 1949 р.) одержав першу нагороду.

Найбільше праць виконав В. Цимбал для залізничного концерну Феррокарілес Аргентінас і фірми оптичного приладдя Лютц Феррандо.

Не зважаючи на переобтяженість своєю мистецькою працею, В. Цимбал відомий своєю громадською, меценатською і організаційною працею поміж українською еміграцією в Аргентині. Став першим членом-добродієм і фундатором Українського Народного Дому в Буенос-Айресі.* На протязі цілого першого року існування Української школи в тому ж Буенос-Айресі** утримував усю школу власним коштом, включно зі сніданками для дітей, де також безкоштовно вчила його дружина. Майже всі українські видання в Аргентині він безкоштовно оформлював та ілюстрував, як, напр., календарі «Просвіти», «Українське Слово», «Плуг і Меч», «Сонечко», «Перелом», «Наш Клич», Історія України М. Аркаса, знамениті карикатури для «Лукоморя» (1949 р.). Між іншим, це видання, направ-

* Фактично той Народний Дім був на Док Суді.

** Ця школа була насправді в Валентін Альсіна.

лене проти червоної московської тиранії, було зустрі-
нуте хуторянською українською критикою негативно
тому, що вийшло російською мовою. Виходить, що ми
ніяк не можемо дорости до того, щоб провадити про-
паганду мовою нашого ворога, який, до речі, веде ве-
личезну протиукраїнську пропаганду нашою мовою.
Нарешті наш мистець став одним з засновників Укра-
їнського Допомогового Комітету для рятування і пе-
реселення українців та брав діяльну участь у Першо-
му Конгресі в Аргентині.

* * *

Реклямова графіка В. Цимбала, як уже зазначе-
но, займає окреме місце в українській графіці. Ще бу-
дучи студентом Високої мистецько-промислової шко-
ли у Празі, мистець не піддався модним і ефемерним
впливам Парижу, які панували і в чеській столиці,
коли солідну і високо-кваліфіковану мистецьку пра-
цю заступав легкий, шкіцовий і часто неграмотний
рисунок, що походив від легковажного ставлення до
мистецтва, гонитви за «модернізмом» і часто був вия-
вом дефектизму, дегенерації і розкладових тенденцій.

Звичайно, В. Цимбал не вільний від тих специфіч-
них американських вимог, які ставлять меркантильні
фірми до своєї реклами. Але ніколи він не знижував-
ся до дешевої реклами з її фотографічно-натураліс-
тичним трактуванням і «механічною» сугестією. Кож-
на рекламова графіка нашого мистця — це мистець-
кий твір, який дивує передовсім досконалістю техніч-
ного виконання. На перший погляд ніби натуралістич-
не трактування, але при дальшій обсервації, бачите
перед собою вдумливу синтезу, моноліт ідей, що про-
мовляють до вічності. Сугестивна сила цих творів ве-
личезна. Сюжети прості. От, наприклад, бачите пля-
кат, де нарисована лише одна рука, що тримає оку-
ляри. Але як певно, владно і переконливо нарисована
ця рука лише самими лініями (чорно-біле)! Яке ба-
гатство форм, пластики, гри світла й тіні, півтіней, то-
нів і рефлексій! Або пара очей, що дивляться на вас
через окуляри. Крім живої гри білого й чорного, тут

віддана ціла духовість. А от на іншій реклямі куток шахівниці з шахами для гри і покладені на краї окуляри. Тут ніби зосереджений увесь матеріяльний і розумовий світ. В склі окулярів ніби переломлений і відбитий всесвіт з його матеріяльністю й духовістю.

В плякаті залізниці нарисовано три паротяги — це ціла історія техніки трьох різних епох. Але це не звичайний «техніцизм», над усім панує вищий патос духовости, геній творчости. Така сама синтеза, сумарний образ та психологічна насиченість панує і в тих графіках, де В. Цимбал подає складну фігурову композицію, наприклад, в плякаті, що виображує операційну дію: "Que aporta Lutz Ferrando a la Medicine?"*

Також в архітектурних стафажах В. Цимбал, не в приклад іншим мистцям, має подивугідне почуття архітектурних форм, перспективних рекурсів та гармонії світла й тіні. А понад усім прецизність лінії, точніша від машини й краща від мистецького пензля.

В працях В. Цимбала для українських видань не бракує українських стилістичних рис, але й тут передусім панує синтеза й стисла монолітна форма, що говорить про патос творчости, вічну ідею української духовости. Ця духовість і мистецька творчість не пропадає і на далекій чужині.»

ЗГАДКА ПРО ГРОМАДЯН-ПОНЕРІВ

Наші піонери, себто ті, які приїхали до Аргентини в 20-их та 30-их роках, спричинились, без сумніву, до того, що численна еміграція не розсипалась в чужім морі, а стала зорганізованою громадою, — вони створили фундамент для дальшого її розвитку.

Хочу згадати окремо хоч декотрих визначніших. З декотрими з них я була ближче знайома та співпрацювала в різних ділянках громадського життя.

* Що дає Лютц Феррандо для медицини? (есп.)

Сергій Симонів, за фахом інженер, цінний поет. Видав збірку своїх поезій під заголовком «Гаріляда», під псевдонімом С. Гаріль. На жаль, ніде не можу знайти ні одного примірника цієї книжки. Дуже мало знаю про автора, але свідомо, що він був вартісною людиною. Пішов він в забуття, як і багато наших заслужених земляків. Родом він був з Наддніпряни. Був дуже активним в товаристві «Відродження». Помер зовсім не старим, десь на початку 60-их років.

Зберігся у мене один його вірш, надрукований в газеті, видаваний українською православною церквою Св. Покрови в числі з 25 травня 1938 р. На спогад про С. Симонова подаю його вірш, повний щирою патріотизму і релігійности.

П С А Л О М С П О В І Д Н И Й

(З Гаріляди)

Я Господа маю, і чту й сповідаю Єдиного Бога Творця — у Трійці Єдиній Святій Неділимій із Духу, і Сина й Отця. Я вірую й знаю, й також сповідаю: що Бог і між нами вита — у нашій Родині, у Дусі Вкраїни Об'ява Господня Свята; що Матір Вкраїна — то Божа щедрина — то дар нам Господень — [то Храм, і провід духовий в тім Храмі, здоровий, належить Вкраїни синам. Бо годі питати, як треба благати за долю Вкраїни Землі	чи Рим міжнародний, ляхам всепогодний, чи то на Московському тлі. Для них, ми — чужина, для нас ми Родина — благаю я перш за своє й єдиним порогом між мною і Богом — Держава й сумління мое. Тому у науку, в молитвену злуку і в совісні вчинки мої не мають втручатись, ба навіть змагатись, «святці» — ні чужі ні свої. Нема в тім наруги: вони тільки слуги і Бога й Держави нараз — тому їх роботу, за душі турботу, Держава стежитиметь [в нас.
---	--

Вони тільки люди,
а хиби і блуди
пильнують однако усіх;
і вже в нас бувала,
нераз і чимала
недоля з тих «блудів
[святих».

Хоч Слово Горішне,
Святе Непогрішне
наказує їм, а нас вчить:
на Господа славу
в Державі державу
не можна й не вільно
[творить.

Бо все те від Бога —
до Бога дорога:
Держава, і Влада,
[й Закон.

і пастирі тихі,
й молитвені втіхи,
і Церква й Державний
[амбон.

Хай вчинки їх чесні,

мов муки ті Хрестні,
зорять і до Бога ведуть,
а їхні моління
й примірне сумління
навітлюють тихо нам
[путь:

у Вірі Державній
Святий Православний —
Українській з найдаль-
[ших Батьків;

у Вірі Христ'янській
все нашій, селянській,
з князівських старезних
[часів;

у Вірі природній,
несмертній, народній.
яку ляхи й москалі
весь час обкрадали,
у крові купали —
губили й згубить
[не змогли.

С. Гаріль.

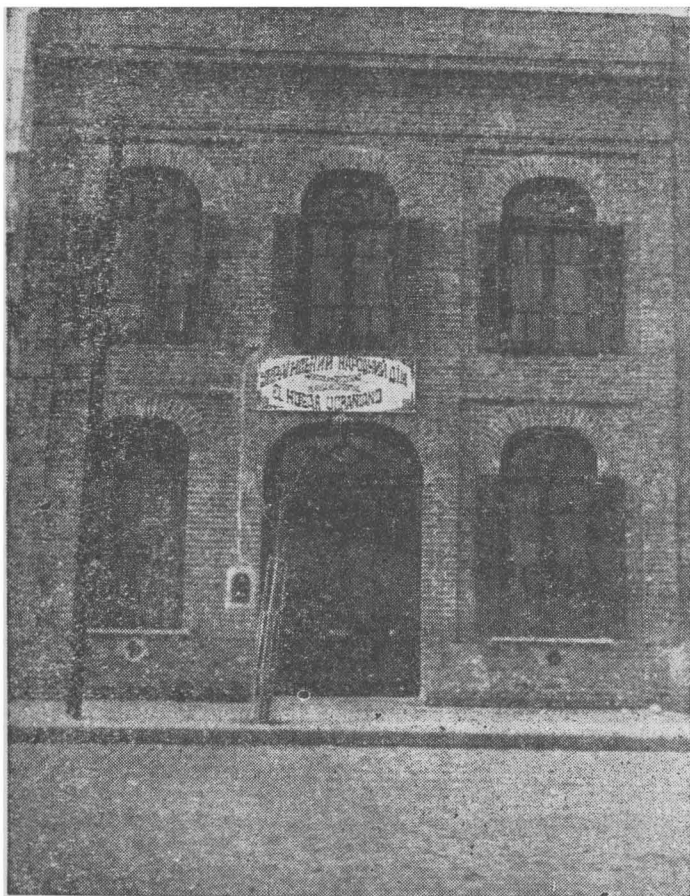
Марія Марцюк, членка Української Військової Організації (УВО), учасниця Листопадового зриву у Львові. Учителька за фахом. Чарівна, гарна на вроду, розумна жінка. Приїхала з чоловіком до Аргентини в 1920 чи 1921 році. Чоловік її був музикологом. Виїхали вони з Галичини, бо польська влада переслідувала їх за приналежність до УВО. Чоловік її помер у досить молодому віці. Хоч життя Марії Марцюк в Аргентині не було надто легким, але все ж може спокійнішим. Заробляла вона мало, маючи маленьку крамничку з цукерками, цигарками та іншими дрібничками. Працювала багато в товаристві «Відродження». Була енергійною і активною в громаді, а разом з тим мрійливою й ніжною, дуже любила музику; музика була частиною її життя, вона завжди ходила на концерти. Десь в другій половині 60-их років М. Марцюк переїхала до ЗСА, де живе й дотепер. Вже в ЗСА я отримала

від неї листа, де вона згадує про свою участь в Листопадовім зриві: «Ворожі кулі свистіли мені над головою, але жадна мене не ткнула, а о годині 11-тій вночі ми вже були в Народнім Домі. Ох, часи, часи! Оподала б день і ніч і не втомилася б!..»

Оксана Драгоманова приїхала до Аргентини, здається, в 1920 році. Родом із славної родини Драгоманових. Мала закінчену високу освіту і знала чужі мови, тож коли я приїхала до Буенос-Айресу в 1924 р., вона працювала в банку Бостон урядничкою. Її особистість була особливою; складалось враження, що їй було тяжко пристосуватись до нових обставин, і не легко було почуватись вільно в різнородному товаристві. Була вона завжди дуже скромно і акуратно вдягнута. Вела себе завжди достойно — було помітне її аристократичне походження. Участь в громадським житті брала дуже рідко, хоч уділялась децю при праці «Союзу Українок» і була присутня на його основуючих зборах. Бувала на деяких імпрезах. Мала свій гурт знайомих. З них пам'ятаю Іваненка та інж. Володимира Мілінського (який нарисовав і видав мапу України). Вона написала книжку — повість «По той бік світу», базовану на українському житті в Аргентині. Вже в старшому віці вона переїхала до Північної Америки і померла десь в Каліфорнії в кінці 60-их років.

Іван Кривий, кол. вояк Української Галицької Армії. Приїхав до Аргентини в 1923 р. Був співорганізатором «Просвіти» в Беріссо, заснованої в 1923 р. Від 1924 р. жив в Буенос-Айресі, де також був співорганізатором товариства «Просвіта». Довші роки був членом її Управи. Дуже багато працював для драматичного гуртка. Кількалітній адміністратор часопису «Українське Слово». Згодом був адміністратором часопису «Наш Клич». Живучи дуже скромно, жертвував щедро на народні цілі. Помер 16 червня 1969 р. в Буенос-Айресі.

Андрій Білопольський, родом з Херсонщини. Приїхав до Аргентини 1924 р. Зразу включився в працю «Просвіти». Був першим редактором часопису «Укра-

Дім «Просвіти» в Беріссо, збудований у великій мірі старанням інж. Омеляна Піщоровського

їнське Слово». Був співорганізатором «Союзу Українських Монархістів Державників», довгий час був його головою і редактором часописів цього Союзу «Плуг і Меч» та «Перелом». Був співорганізатором Допомогового Комітету і дуже багато в ньому працював. На по-

чатку 70-их років переїхав до ЗСА, де написав і видав книжку в російській мові — «Історія Росії», але написав у такій формі, як ми, українці, ту історію знаємо.

Володимир Матвійців приїхав до Аргентини в 1923 році. Був співосновником «Просвіти» в Беріссо. Згодом брав активну участь в житті «Просвіти» в Буенос-Айресі. Був здібним актором — членом драматичного гуртка. Помер в Аргентині.

Григорій Недобій приїхав до Аргентини в 1923 р. з Волині (нар. в Яготині, 1889 р.). Був головним основником товариства «Просвіта» в Буенос-Айресі, яку засновано 1 серпня 1924 р., і перші роки був її головою. Також zorganizував філію «Просвіти» в Росаріо. Помер 13 вересня 1940 р.

Іван Чорненький-Чарнецький, приїхав до Аргентини в 1924 р. Був кількарічним головою Т-ва «Просвіта». Опісля був співосновником т-ва «Українська Стрілецька Громада» в Буенос-Айресі, що згодом, злившись з товариством «Сокіл» прийняло остаточну назву «Відродження». Довгі роки був активним в праці цього товариства. Зараз є головою Братства Православної Церкви Святої Покрови в Буенос-Айресі.

Омелян Пісцьоровський приїхав до Аргентини в 1923 році. За фахом інженер. Довгі роки жив у Беріссо. Був там співосновником «Просвіти». Вложив дуже багато своїх грошей і праці на побудову гарного будинку для «Просвіти» в Беріссо. Цей будинок є і зараз, і наша громада ним користується. Був співосновником Допомогового Комітету, багато працював в ньому.

Мирослава Пісцьоровська, дружина О. Пісцьоровського, інженер хемії, походила з чеського роду та завжди чимало допомагала вона при улаштуванні різних імпрез та вистав в «Просвіті». Була співосновницею Допомогового Комітету і багато працювала в ньому. Подружжя Пісцьоровських виховали своїх дітей на свідомих українців і подбали для них про високу освіту.

Анатоль і Ярослава Гуренок. Анатоль Гуренок — кол. старшина Армії УНР. Ярослава Гуренок — медсест-

ра Українських Січових Стрільців. Була вона при тій самій частині Армії, де її батько був полемим духовником. Під час походу в Україні, батько помер від тифу. Подружжя Гуренків жило на Док Суді, де була велика українська колонія. Вони багато працювали в «Просвіті», а особливо в її філії на Док Суді. Завжди щедро жертвували на всі громадські цілі. Пані Гуренок була доброю акторкою, часто грала головні ролі у виставах драматичних гуртків. Вона також багато помагала в улаштуванні громадських імпрез, ніколи не відмовлялась ні від якої роботи. В «Просвіті» на Док Суді вона була звичайно головною організаторкою усіх національних святкувань. Допомогла організувати там «Жіночу Секцію» при «Просвіті» і багато в ній працювала.

Виховали вони свого сина Юрія дуже гарно. Тепер він є діяльним громадянином, за фахом інженер.

Нестор Величковський і його дружина Слава. Приїхали вони до Аргентини в 1929 році. Жили довгий час на Док Суді, передмісті Буенос-Айресу. Нестор Величковський — колишній Український Січовий Стрелець, член Української Військової Організації. Рятуючись від переслідувань польської поліції, переїхав до Аргентини. Як талановитий гуморист, він написав багато фейлетонів. Згодом (в 1944 р.) вони були видані окремою книжкою п. з. «Фейлетони Гриця Романтичного».* Також писав статті на загально-громадські теми. Був деякий час редактором часопису «Наше Життя», співробітником часописів «Українське Слово» і «Наш Клич». Особливо визначався як талановитий актор. Виступав звичайно в комічних ролях; з його виступів публіка сміялась до сліз. На деяких імпрезах виступав зі своїми фейлетонами. Писав також сценічні гуморески, які ставлено на сцені у формі малих п'єс чи скетчів. Писав часом і поважні короткі п'єси, чи сценічні монтажні, які ставились на академіях для відзначення національних свят. Остання його п'єса — «Три постаті — одна ідея» була поставлена на сцені

* »Гриць Романтичний« це було псевдо Н. Величкового.

ще за його життя, в 1959 р. в «Просвіті» на Док Суді. Помер 7-го липня 1959 р.

Слава Величковська, дружина Нестора, була активною громадянкою, чимало працюючи в «Просвіті».

Подружжя Величковських мало трьох дітей — дві дочки і одного сина. Виховали їх на свідомих українців і подбали для них добру освіту. Всі троє перебувають тепер в ЗСА.

* * *

Згадаю хоч коротким словом, не маючи докладніших даних, ще декого з ідейних заслужених громадян, що приїхали до Аргентини перед Другою світовою війною.

Тирса Петрівський опрацював статут для товариства «Просвіта». Той статут довгі роки був основним так для централі «Просвіти», як і її філій.

Володимир Мілінський, колишній старшина Армії УНР. Нарисував і видав мапу України в еспанській мові. Дуже добре її опрацював і вона була поширена і в інших країнах Південної Америки, де були українці.

Володимир Блаватний, колишній полковник Української Армії при Гетьманаті, був декілька років редактором часопису «Українське Слово».

Володимир Гимон, колишній учитель школи глухонімих в Галичині. В Буенос-Айресі працював урядником в банку. Працьовитий і жертвенний член «Просвіти». Помер в Буенос-Айресі 27. IX. 1940 р.

Степан Мандзій, активний член т-ва «Просвіта», член ред. колегії «Українського Слова», талановитий актор і режисер драматичного гуртка. Разом з Т. Петрівським опрацювали і видали 1930 р. перший Українсько-Еспанський і Еспансько-Український словник, що був у той час дуже корисним підручником для багатьох новопритулих українців.

Іван Кварцяний, за фахом інженер, активний працівник «Просвіти» та «Відродження».

Церква ім. св. княгині Ольги в місцевості Віжа Аделіна, провінції Буенос-Айрес. Проєкт церкви Віктора Цимбала.

Архип Паламарчук, колишній повстанець у нашій Відділі Повстанців на Поділлі, який створився і діяв в час Визвольних Змагань. Разом з нашою групою, в якій і я була, перейшов на захід. В Буенос-Айресі був активним працівником «Просвіти».

Михайло Макаруха, довголітній член товариства «Просвіта».

Софія Макаруха, дружина Михайла, ідейна і діяльна в громаді. Багато працювала в «Просвіті». Брала участь в драматичнім гуртку, була доброю акторкою.

Лідія Макаруха-Іваницька, перша українка, що здобула докторат медицини в Аргентині, дочка подружжя Макарухів, співробітниця часопису «Українське Слово», авторка численних статей, так в українській як і еспанській мовах; активна діячка українських товариств, зокрема в жіночих організаціях. Керівник української радіо-передачі в Буенос-Айресі.

Осип Кузьмич, організатор української друкарні в Буенос-Айресі, видав своїм коштом перший український БУКВАР для Рідної Школи в Аргентині.

Михайло Приймак, член УВО в Галичині, співосновник товариства «Українська Стрілецька Громада» в Буенос-Айресі і кількالكітній голова цього товариства. Своєю діяльністю спричинився до розвитку цього товариства.

Степан Наумлюк — багато учителював в українських школах в Буенос-Айресі й околиці, активний член «Просвіти», член драматичного гуртка, талановитий актор. Наумлюк — родом з Волині, закінчив в краю учительську семінарію, але не діставши праці, виїхав до Аргентини.

Адріян Аврам — був співорганізатором «Союзу Українських Монархістів Державників», співпрацівником часописів цієї організації «Плуг і Меч» та «Перелом». Був співорганізатором Допомогового Комітету й багато в ньому працював.

Софія Аврам, дружина Адріяна. Ідейна громадянка, брала участь в праці «Просвіти» — в Жіночій Секції та в «Союзі Українок». Працювала також в Допомоговому Комітеті. Подружжя Аврам мало дві донечки, яких гарно виховали на свідомих громадянках.

Євген Герсон — приїхав до Аргентини на початку 20-их років. Був активним членом «Просвіти». Рівнож був співосновником Допомогового Комітету і багато в ньому працював. Помер в Бс. Айресі 17. VI. 1965.

Отець Тихон Гнатюк, перший православний священик серед українців у пров. Місіонес.

Іван Симоненко, співосновник «Союзу Українських Монархістів Державників», був співосновником часописів «Плуг і Меч» та «Перелом».

Степан Чередниченко, співосновник «Союзу Українських Монархістів Державників» та співпрацівник часописів «Плуг і Меч» та «Перелом». Активний член «Просвіти».

Марія Чередниченко, дружина Степана. Ідейна громадянка, активна в праці «Просвіти», в Жіночій Секції при «Просвіті» і в «Союзі Українок».

Отець Микола Чернявський, перший православний священик серед українців в Буенос-Айрес.

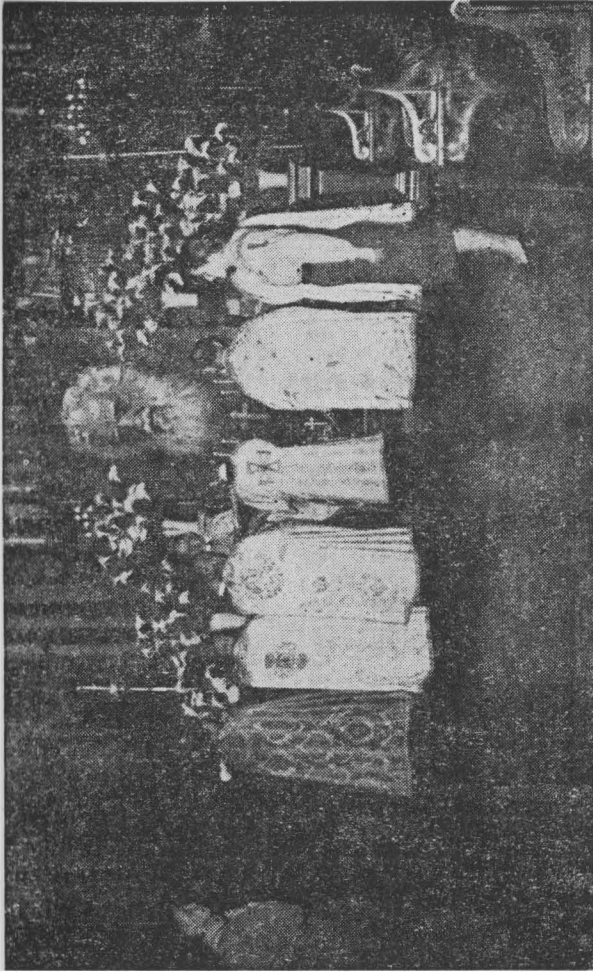
Микола Мужилівський нар. 25.березня 1896 року в Бориславі. Кол. УСС, учасник бою на Маківці. Приїхав до Аргентини в 1925 р. Один з засновників «Просвіти» на Док Суді (3. грудня 1926 р.) В червні 1928 р. очолив будівельний комітет першого народного дому «Просвіти» в Аргентині, що був посвячений на Док Суді 25. травня 1930 р. Співосновник «Українського Слова» і «Української Стрілецької Громади». Помер 29-го липня 1979 р.

Ті, яких я тут згадала, і багато інших, яких я не згадала, бо їх прізвища на протязі довгих років призабула, були щирими, ідейними і жертвеними громадянами. З багатьома я ближче співпрацювала, з багатьома була тільки знайома чи знала про їхню працю в громаді. Та згадую їх усіх і той час, коли нам довелось бути в одній громаді. — з приємністю. Не раз були деякі прикрі непорозуміння та згодом вони якось проходили, затиравались і ми співпрацювали далі — єднала нас завжди спільна ідея, бажання працювати для свого народу за всяких умов.

ДРУГА СВІТОВА ВІЙНА і ДОПОМОГОВИЙ КОМІТЕТ

Вибухла Друга світова війна — 1939 рік. Ми глибоко переживали її. Жадібно читали вістки в пресі й слухали по радіо новини. Прийняли ми з великою турботою перший етап, коли советська влада зайняла Західню Україну, яка була до того часу під Польщею. Другий етап — коли німецькі нацистські війська займали Україну, сприймали інакше — спочатку з'явилось багато надій на краще. Ми ж не знали, що таке німецька гітлерівська влада.

Із-за різниці часу найважливіші відомості, подавані через радіо з Європи, у нас було чути вночі. Ми мали добрий радіо-апарат. Більшість наших знайомих такого не мала, тому вони приходили до нас слухати

Жаліне Богослуження на пошану Митрополита Андрія Шептицького в десятиріччя його смерті відслужене дня 21-го листопада 1954 р. Посередні церкви портрет Митрополита, роботи В. Цибала, намальованій спеціально для тої річниці.

новини. І так виходило, що вночі були у нас багатолюдні «засідання».

Спочатку, коли німецька армія вступила на українські землі, в перших тижнях, ми справді повірили, що Україна буде звільнена. Ми з чоловіком так ра-

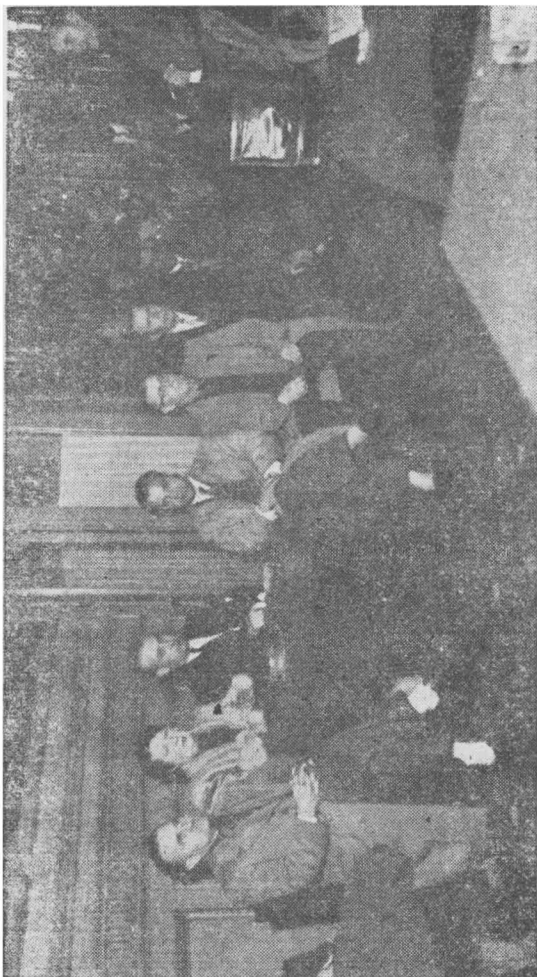
дісно цим перейнялись, що рішили негайно продавати хату, ліквідувати все і їхати в Україну, додому. Навіть вислали до німецького уряду прохання, щоб надіслали нам транзитну візу. Та дуже скоро прийшло розчарування! Ми довідались, які справді були німці-нацисти, яким був цей окупант. Пляни про виїзд на Україну стали, покищо, нереальні...

В розгарі війни, 1-го листопада 1944 року, помер у Львові митрополит Андрій Шептицький. Ця сумна вістка дійшла і до нас. Створено комітет для відзначення цієї сумної події. Для урочистої панахиди та академії треба було мати портрет митрополита Шептицького. З Комітету звернулись з цією проблемою до Віктора Цимбала. Віктор зразу взявся до праці й намалював дуже гарний портрет Митрополита.

Відбулась урочиста панахида в аргентинській католицькій церкві. (Тоді ще українці-католики не мали свого церковного будинку і винаймали аргентинську католицьку церкву на вулиці Сан Мартін, що лежить недалеко найгарнішої вулиці Буенос-Айресу, Фльоріда). Було декілька священників, які приїхали для цього з Місіонес, де вже були укр. католицькі церкви. На панахиді було багато людей. Організації були заступлені своїми прапорами. Під час панахиди великий портрет митрополита Шептицького, роботи Віктора Цимбала, стояв серед церкви. Зберіглась у мене знімка з цих сумних урочистостей.

Війна шаліла щораз більше. До нас доходили страшні новини, але далеко не всі. Хоч країна, де ми проживали, не була зачеплена війною безпосередньо, але ті світові події не могли не зворушити і схвилювати усіх, а особливо нас — українців. Ми ж були свідомі, що вся наша Батьківщина стала полозою фронту жорстокої війни, численні тисячі наших братів і сестер гинуть... Так хотілося знати більше про них, про все. Нарешті травень 1945-го року — кінець війни! Нетерпляче чекали вісток.

Одною з перших вісток був лист митрополита Гладіона Огієнка, який тоді перебував у Швейцарії зі своєю родиною і групою українців. Митрополит про-

Члени Управи Допомогового Комітету:

Зліва: — Адріян Аврам, Тетяна Цимбал, Віктор Цимбал,
інж. Піщоровський, Євген Герсон та інші.

сив дістати для нього і його групи якнайскорше дозвіл на переїзд до Аргентини, бо загрожує їм примусовий поворот «на родину» — репатріація.

Про примусову репатріацію, яка в наслідок Ялтинської конференції діяла в перші післявоєнні місяці,

ми нічого не знали. Було це для нас особливо несподіваною і страшною вісткою. Про цю трагедію Віктор Цимбал намалював картину.

Ми, в кожному разі свідоміші з нас, знали, що означає для наших утікачів попасти в сталінські лабети. Як згодом довідались, в Швейцарії до того не дійшло, але в Німеччині це несподіване жорстоке договорення в Ялті спричинило багато трагедій та страшних переживань великій частині нашої еміграції. Ми відразу зробили всі потрібні заходи, щоб отримати виклики для всієї групи — 16 осіб на чолі з митрополитом Іларіоном. В той час ми ще не були оформили офіційно справи висилання викликів і тому кошти дороги для них усіх прийшлося нам оплатити своїми грошима. Не пригадую, яка це була сума, але досить велика і збрали ми її між собою досить скоро. Оформлені афідавіти ми вислали, хоч вийшло так, що митрополит Іларіон із своєю групою з цього не скористав, бо йому вдалось незабаром переїхати з усією групою до Канади.

Та якби там не було, ми зрозуміли, що допомога буде потрібна ще багатьом нашим землякам. Зібрались ми на нараду, на якій рішили зорганізувати Допомоговий Комітет для наших утікачів, перебуваючих в Європі. На цій нараді були присутні: Андрій Білопольський, Адріян Аврам, інж. Омелян Пісцьоровський, інж. Мирослава Пісцьоровська, Євген Герсон, Віктор Цимбал, Тетяна Цимбал. Це було восени 1945 року.

На другий день після наради А. Білопольський та інж. О. Пісцьоровський пішли до відповідного уряду, щоб зареєструвати Допомогову Організацію та отримати на неї офіційний дозвіл. Це вдалося легко полегодити.

Дивно вийшло, що на другий день після нас, туди ж прийшли представники від білорусів, щоб також оформити свій допомоговий комітет. Та в уряді заявили їм, що, згідно з правилом, вони не можуть отримати дозволу, бо вже одна допомогова установа є зареєстрована. Якраз та група білорусів була комуністична (загітована комуністами), тому це вийшло нам на добре. Якщо б ми були прийшли один день пізні-

ше, то мали б напевно великі труднощі, щоб цю справу полагодити.

Ми негайно взялись до праці та звернулись до усіх організацій з проханням про співпрацю. На наше здивування ми не отримали належного зрозуміння: організації сумнівались, чи такий комітет потрібний, а якщо і так, то чи можливо буде подавати таку zorganizовану допомогу як плянується, бо це буде надто скомпліковано. Коли ж ми звернулись до окремих осіб і вияснявали, що наші нові емігранти, яких опинилось багато в західній Європі, потребують помочі та що їм загрожує примусова репатріація, — то більшість цього якслід не сприймала, також сумнівались у можливості здійснення допомоги. А відносно репатріації, то дехто казав: «Хіба москалі можуть бути такі жорстокі як поляки?»

Та ми не здавались, а подали офіційне повідомлення про заснування Допомогового Комітету до наших часописів, з'ясовуючи його мету та закликаючи організації й приватних осіб включитись до співпраці. Зібрали між собою потрібну суму грошей, винайняли одну кімнату, знайшли необхідні меблі і навіть купили машинку до писання.

Незабаром почали приходити листи від емігрантів в Аргентині з проханням допомогти розшукати їхні родини чи земляків. Ми, роздобувши адреси таборів з втікачами в Німеччині, почали посилати туди листи в справі розшуків. Нав'язавши контакт з таборами, ми довідались, що українці там потребують одягу та інших необхідних речей. Тоді ми негайно розвинули акцію збирання одягу і грошей, бо всі пересилки треба було оплачувати.

Побачивши нашу працю та довідавшись про вістки, які ми отримували, громада почала ставитись до Комітету із щораз більшим зрозумінням. В першу чергу відгукнулось жіноцтво. Вся управа і всі пані з «Союзу Українок» вирішили віддати частину грошей із своєї скромної каси для Комітету та негайно приступити до праці. Також Жіночі секції при «Пресвіті»-централі та при філіях ревно приступили до

співпраці. Після того відгукнулись грошовими датками та допомогою й інші організації та окремі особи. Праця кипіла. Треба було збирати речі, пакувати посылки, договорюватись з кораблями в справі перевозу.

ДОПОМОГА ДИВІЗІЙНИКАМ

Довідались ми і про наших вояків Галицької Дивізії, які перебували тоді в таборі для полонених в Італії, в Ріміні. Нас повідомили, що вони знаходяться в тяжких обставинах. Ішла зима, то ж ми рішили плести для них светри; цим зразу завзято зайнялися членки «Союзу Українок» та Жіночих секцій. Щоб мати досить вовни, я пішла до вірменської фабрики волічки, попросила їх продати нам за гуртову ціну, пояснивши для чого це нам потрібно. Фабрика радо дала нам задурно багато волічки, ще й доставила її нам до домівки, що ми прийняли з великою вдячністю.

Одного дня дістали ми від вояків Української Галицької Дивізії листа з гарячим проханням допомогти їм вирватись з табору військовополонених в Ріміні. Вони пояснювали, що для цього їм необхідно мати цивільні одяги — це їх врятує. Просили одягів на вісімдесят осіб.

Ми вирішили діяти. Легко було сказати, але ж де взяти гроші на це? Зробили ми більшу збірку, та все ж на увесь одяг не вистачало. Вирішили купити тільки маринарки, штани і сорочки, все середнього розміру. Так вийшло, що цим найбільше зайнялись п. Михайло Медвідь і я. Пан Медвідь пішов купувати, а я пішла розвідувати, як можна це все вислати. З цим був клопіт. Всі чужинецькі кораблі були переповнені, про пересилку літаком і мови не могло бути. Нарешті я знайшла якусь грецьку компанію, котра погодилась це все перевезти до Італії, і то сказали, що завтра чи позавтра від'їздять. Погодились навіть прислати свій грузовик за нашими пакунками. Звичайно, ми мали

Членки Жіночої секції «Просвіти» і «Союзу Українок»
в'яжуть светри для дивізійників; четверта зправа Т. Цимбал.
Перша зправа (стоїть) Ксеня Мухач, довголітня голова Жін.
секції при Центр. Т-ва «Просвіта» в Буенос-Айресі.

за це заплатити. Треба було поспішати. Пан Медвідь купив вісімдесят одягів середнього розміру і середнього гатунку. Привіз великі дерев'яні скрині й почали ми з ним пакувати. Не було часу вже шукати когось для допомоги. Скрині треба було зв'язувати залізними тасьмами. Одна тасьма лопнула і сильно розрізала руку п. Медведя. Кров бухнула. Я радила йти до шпиталю та п. Медвідь не хотів кидати праці. Ми якось перев'язали рану і взялись до роботи знову. Був вечір, коли ми скінчили. У цей час хтось задзвонив до дверей. Відкрили — це був посильний з листом від корабельного бюро, в якому повідомляли, що корабель відпливає завтра дуже рано та що не можна посилати нових неживаних речей. Також повідомляли, що по наші пакунки (їх мало бути три) пришлють вдосвіта тягарове авто.

Ми були в клопоті. Та рішили не здаватись. Почали завзято розпаковувати пакунки та витягати всі речі; м'яли скільки могли маринарки і штани, щоб надати їм вигляду ношених. Всі сорочки вложили до балії, намочували їх, викручували та вішали надворі на шнурки. На щастя, було дуже гаряче і сорочки скоро висохли, властиво підсохли і ми їх ще вогкими впихали до пакунку. Знову зав'язували, вже маючи в цьому практику.

Все було готове, коли раненько вдосвіта приїхало тягарове авто по наші речі. Грузовик від'їхав, а ми змучені, але й задоволені, що вдалося нам таки своє завдання виконати, потягнулись додому.

ДРУГА ФАЗА ПРАЦІ

Приблизно в березні 1946 року Комітет почав отримувати листи від утікачів з проханням допомогти їм переїхати до Аргентини. Треба було негайно цим зайнятись. Це стало **другою фазою нашої допомоги**. В першу чергу ми пішли до Еміграційного бюро, щоб

одержати всі потрібні інформації та довідатись, як цю акцію треба організувати. Отримали потрібні формуляри для виповнювання, т. зв. «афідавіти», які мали бути підписані спонсором. Спонзор не тільки погоджувався прийняти когось, але також давав виклик на роботу. Справу викликів було офіційно оформлено так, що ані ми, ані приїжджі не оплачували дороги. Її оплачував аргентинський уряд.*

Почали ми розшукувати спонзорів, себто наших громадян, які мали або підприємства або господарку. Треба сказати, що громадяни ставились до цього з великим зрозумінням. Мала кімната — бюро Комітету була завалена паперами. Найбільше над ними працювали п. Білопольський і п. Аврам. Роботи з кожним «афідавітом» було дуже багато. То ж сиділи вони цілими днями над горою паперів. Я найбільше розшукувала і контактувалась із спонзорами-ручителями. Не раз приходилось до них їздити (якщо вони не мали телефону) і то досить далеко, щоб просити їх приїхати підписати оформлені папери. Інші члени Комітету теж багато працювали, скільки могли.

Не обійшлося і без пригод. Отримали прохання від трьох братів на прізвище Голод надіслати їм якомога швидше афідавіти. Вони розпучливо благали про це, мовляв, знаходяться в особливо тяжких обставинах. Пан Білопольський оформлював справу, а я кинулась шукати ручителів із запотребуванням на працю. Найвигідніше було отримувати такі підписи і ствердження запотребування від фермерів, тож ми використовували їх як могли. Але годі було просити про це всіх самих. Пригадали ми одного фермера (прізвища, на жаль, не пригадую), який пропонував свій підпис. Він жив досить далеко від міста. Я вирішила їхати

* Це ствердження авторки спогадів не зовсім вірне; кошти переселення скитальців з Європи до заморських країн, оплачувала міжнародна організація УННРА, згл. ІРО з тих внесків, які члени-держави цих організацій були зобов'язані сплачувати. (Прим. в-ва).

до нього, хоч точної адреси не мала. Знали ми тільки, що це околиця містечка Морено.

Виїхала я досить рано, тож думала, встигну до вечора. Та коли я приїхала на потрібну станцію, вже зовсім стемніло. Ліхтарень ніяких не було, світилось тільки в станційній будці, де був один урядник, далі кругом темрява. Почала я розпитувати урядника, як дістатись до того фермера. Урядник був ввічливий і добре знав околицю, докладно розповів як туди йти. Показав дорогу по якій йти прямо, далі будуть дерева, їх минути. За ними — поперечна дорога, там стати і голосно кликати власника ферми. Тоді, — він пояснив, — напевно вибіжать пси, дуже великі і сердиті, і будуть бігти на мене й гавкати. Тоді треба конче сісти і тихо сидіти — пси відійдуть. А тоді повинен прийти сам фермер.

Вислухала уважно поради і пішла в дорогу. Дійшла дійсно до дерев, минула їх, побачила поперечну дорогу, тоді стала гукати фермера. Моментально почувла страшений гавкіт псів, які мчали до мене. Я, пам'ятаючи пораду урядника, змусила себе сісти на землю і тихо сидіти. Пси дійсно повернулись. За хвилину я почувла голос, як догадалась, від хати фермера, бо здалека побачила малий вогник. «Хто там?» Відповіла: «Я прийшла до вас від Комітету.» На це він запитав вигуком: «Чого хочеш?» Та скоро надійшов і привів мене до своєї хати. Я розповіла йому в чому справа. Він відразу радо погодився все підписати. Зрозумів, що це спішно, тож вдягнувся і пішов зі мною на станцію. Над ранок ми приїхали до Буенос-Айреса, до бюро. Він підписав все, що було потрібне і відїхав. Так, це була порядна, гарна людина, добрий громадянин і я жалую, що не пам'ятаю його прізвища.

На підставі виклику Комітету брати Голод приїхали. Два з них були, здається, інженерами, третій — магістер права. Здається, перебувають вони тепер в ЗСА, в Чікаго.

Досить скоро ми отримали повідомлення від еміграційного бюро про приїзд нових емігрантів. Було нам

Блаженніший Митрополит Метислав в катедрі Св. Покрови
в Буенос-Айресі в часі посвячення храму.

на руку, що в між часі я отримала від еміграційного бюро спеціальну виказку, яка давала офіційне право зустрічати емігрантів і навіть входити на корабель. Ця виказка була виписана на моє прізвище. Це був важливий і корисний нам документ, якого взагалі було дуже трудно отримати. Роздобули ми його за допомогою інж. Сергія Симоніва, який мав у бюрі якесь особливе знайомство. Ні одна інша національна група такого документу не мала, не мали навіть москалі.

З першою групою наших скитальців приїхав отець Борис Арійчук з родиною. Ми цим дуже зраділи. Відразу попросили його відправляти в нашій церкві, бо

о. М. Чернявський був дуже перемучений обслуговуванням двох церков — української та грецької. Мешкання в той час було дуже важко дістати, тож перших два тижні о. Арійчук з родиною затримався в нашій домі. І так ми мали нагоду з ним ближче познайомитись та подружити.

Отож почала приїздити нова хвиля нашої еміграції. Найбільше приїхало між 1946-52 роками. Приблизно приїхало 6,000 утікачів. Були місяці, коли я кожного дня їздила на пристань зустрічати емігрантів, а часом і двічі на день. Афідавіти для них усіх були виготовлені Допомоговим Комітетом. Найбільше при тім працювали А. Білопольський, Адріян Аврам, Степан Мандзій, я та й інші. Я не тільки зустрічала, але помагала новоприбулим знаходити мешкання та працю. Згодом почав мені багато допомагати в цьому п. Мандзій. Допомоговий Комітет діяв усі ці роки дуже активно. Виробляючи афідавіти, ми ніколи не звертали найменшої уваги, до яких політичних угруповань дані особи належать, чи якого вони віровизнання.

Хочу коротко згадати про п. Білінського (на жаль, ім'я не пригадую). Приблизно в 1948 р. він з'явився в Аргентині. Шлях його подорожі в цю далеку країну був незвичайно довгим і тяжким. Утік він від будови Біломорського каналу, де згинули тисячі наших людей на надзвичайно тяжкій невірній праці в час влади Сталіна. Цей відважний чоловік пройшов пекло. Якось утік і приїхав до Буенос-Айреса з дружиною і малим сином. Одержував анонімні листи від якихось комуністів із змістом: «Ми і тут тебе знайдемо». Так советський терор не кидав його. Погрозу здійснили: одного дня зловили його якись комуністичні «діячі», коли вертався з праці додому, зв'язали і положили на залізничні рейки, коли над'їздив поїзд. Так страшно закінчив своє бурхливе, повне змагання життя, наш земляк. Думаю, що про нього слід згадати більше. Може хтось, хто знав його більше, це зробить.

У Допомоговому Комітеті ми всі, розуміється, працювали задармо. Та коли приїхало більше емігрантів,

Частина іконостасу в катедрі Св. Покрови
з двома головними іконами роботи Віктора Цимбала.

і роботи було багато, довелося прийняти до праці двох новоприбулих і скромно оплачувати їхню працю, маючи на увазі, що їм необхідно мати щось на прожиття. Був це п. Роман Сасик і п. д-р Степан Біян. Працювали вони віддано разом з нами. Доводилось полагджувати не тільки справи мешкань, меблів та праці, але багато інших, як ходження до лікарів, улаштування дітей в школи тощо. Я тими справами багато займалась.

Бували часом і непорозуміння. Одного дня прийшли до Комітету три інженери (прізвищ не пригадую) та розповідали, які вони бідні, як не мають грошей і таке інше. Говорили добре по-українськи. Просили, щоб ми позичили їм шістдесят пезів (це, приблизно було в той час коло двадцять долярів), які потрібні для задатку на помешкання. Грошей в запасі в нас не було, бо провадження самого бюро потребувало коштів, тож нічого в нас не оставалось. Співчуваючи їм, зложились ми між собою і дали цю суму. Опісля до-

відалися, що один з них працював при російській церкві; про других не чули. Вони ніколи грошей не повернули.

Багато з новоприбулих не уявляли собі наших матеріяльних обставин, а думали, що ми маємо якісь спеціальні фонди. Приїхала раз ціла група артистів, — так вони себе представили. Представник цієї групи витягнув приготовлений список і почав нам читати, що вони потребують: десять ковдр, двадцять простирадл і багато іншого, що потрібне для улаштування. Довелося пояснювати, що ніяких фондів ми на це не маємо.

Одного разу приступив до мене один з новоприбулих і сказав, що йому треба кудись поїхати трамваем, а він не має на це грошей. Я дала йому один пезо. За пару днів дістаю від нього листа, а в ньому банкнот — один пезо. Він пояснює, що його неправильно поінформували, нібито ми дістаємо від держави гроші на Комітет. Повертає мені пезо з вдячністю та просить вибачити.

Громада наша збільшувалась. Багато з новоприїжджих включались в громадську працю. Здавалось, що громадське життя могло б гарно розвиватись в добрій співпраці. Але, на жаль, не завжди так було.

Одного дня до Допомогового Комітету прийшов хтось з новоприбулих і заявив, що вони, побачивши нашу корисну працю, хотіли б нам допомогати і хотіли б зробити це офіційним порядком, скликавши збори для того, щоб дібрати людей до Комітету. Ми радо погодились. На ті збори прийшло досить багато людей, багато новоприбулих. Почалось від дискусії. Несподівано для нас новоприбулі стали завзято нас критикувати. А усі ж вони приїхали на афідавіти, які ми для них вистарались! Договорились наші критики навіть до того, що ми — Управа Комітету — обікрали Комітет. Коли ж ми хотіли пояснити їм як це справді було, що ми не тільки не брали нелегально жодних грошей, але не брали ніколи ніякої оплати за нашу роботу, а ще й самі багато докладали — нам

не дали слова, закричали нас! Що ж оставалось нам робити? Ми всі, члени Комітету, разом встали і демонстративно вийшли. Пригадую, як це було дуже боляче й образливо і як гірко почувався А. Білопольський, який не місяцями, а роками працював тяжко цілими днями, п. Аврам, п. Мандзій, подружжя Пісцьоровських, Віктор Цимбал і я та багато інших.

Вибрали новоприбулі нову управу. Довідались ми, що деякі з них навіть будуть діставати постійну платню. Чи справді не розуміли вони, що роблять? Трудно в це повірити. Були між ними і поважні громадяни. Деякі з них згодом проводили корисну громадську працю. Тож навіть з перспективи часу тяжко той їхній вчинок пояснити.

Відразу на другий день по цих зборах треба було йти зустрічати нові групи емігрантів. Зрозуміла нова управа, що без документу, який був виписаний на моє прізвище, трудно при тім обійтись, тож відразу надіслали мені листа, в яким заявляли, що зайшла помилка відносно мене і просять, щоб я далі ходила зустрічати новоприїжджі групи. В першій моменті я хотіла категорично відмовитись та подумала, що роблю це не задля людей, які так безчесно нас очорнили, а взагалі для українців. Отож і далі ходила зустрічати новоприїжджих і так, як і перед тим, помагала їм в шуканні мешкань чи праці.

Пригадую деякі окремі випадки. Одного дня повідомив мене п. Мушинський (тепер в Детройті), який приїхав до Аргентини з Іспанії, що з групою нових емігрантів має приїхати родина Стернюків. Він просив, щоб до них віднестися з більшою увагою. Не пригадую з яких точно міркувань було це сказано. Я їх зустріла на кораблі. Родина складалась з п'яти осіб: подружжя Стернюків, дочки, зятя і внучки. Ще на кораблі довідалась, що пані Стернюк* дуже хвора — страшні болі шлунку та різні інші об'яви. По приїзді до порту, я негайно викликала амбулянс і поїхала з нею до шпиталю. Виявилось гостре запалення слі-

* В Аргентині була почесною головою «Союзу Українок».

пої кишки. Треба було відразу робити операцію. Конче потрібна була особа, яка б була постійно при ній і яка уміла б говорити по-українськи і по-еспанськи. З того всього прийшлося мені сидіти коло пані Стернюк дві доби — день перед операцією і день після. Потім я тільки приходила до неї щодня і полагоджувала що треба. Прошло все добре. Повернувшись додому, пані Стернюк подарувала мені на пам'ятку гарно вишиту скатертину, яку я і зараз маю. Остались ми назавжди в дружніх відносинах. Подружжя Стернюків згодом було активними і жертвеними громадянами.

Був ще один досить прикрий інцидент, зовсім іншого характеру. Приїхала родина Омелюсіків: подружжя Микола і Тамара Омелюсік із сином Володимиром. Пан Микола Омелюсік — колишній старшина Армії УНР і потім, в час Другої світової війни, — один з командирів УПА. Пані Тамара Омелюсік — медсестра при Армії УНР і при відділах УПА на Волині. В перших днях після приїзду трапилась їм велика неприємність. Ранком, коли я прийшла до еміграційного бюро, стояла в дверях стурбована пані Тамара і сказала, що десь зникли її чоловік і о. Ярославський. Я відразу зайшла до канцелярії нашого Допомогового Комітету. Сказали мені, що нічого про те не знають. Кинулась до поліції — там теж не дістала ніякої інформації. Попросила повезти мене, де звозять покійників у випадку катастроф. Возили мене в кілька таких місць. Було дуже неприємно і прикро. Вже ввечорі пішла ще до тайної поліції і аж там мені сказали, що у них є п. Омелюсік і отець Ярославський. Сказали, що хтось таки з новоприїжджих (з нашого Комітету?) заявив, що вони комуністи. А, як я вже згадувала, комуністична партія була в той час в Аргентині заборонена. Пояснила в поліції, що це зовсім невірно, показала їм свої документи, і той важливий з еміграційного бюро. Це їх переконало і вони наших бідних арештованих зразу й випустили. Пан Омелюсік і о. Ярославський дуже зраділи, коли опинились

на волі. Казали, що не мають уяви, хто б міг це зробити. Повезла їх в так званий еміграційний дім, де вони тимчасово мешкали. В тому домі перебували всі новоприбулі в перші дні свого побуту в Аргентині.

Повернулась додому пізно вночі. Ранком відразу поїхала до нашого Комітету розпитувати, чи може хто знає, хто міг би такий нечесний вчинок зробити. Сказали мені, що це зробив секретар Комітету. Не знаю напевно чи це була правда, але якщо так, то це була явно провокаторська робота.

Так, у роки, коли приїздила нова хвиля нашої еміграції до Аргентини, довелось пережити різні пригоди — приємні і неприємні, зустріти багато людей, гарних ідейних громадян, з якими потім довелось жити і працювати, і про багатьох з них остались у мене гарні спогади.

Окремо хочу згадати про справу «Союзу Українок», хоч, на жаль, належить це до прикрого спогаду.

В одному з попередніх розділів я розповіла про зорганізування «Союзу Українок», який був заснований в 1933 році. Також було там згадано, що діяльність його була припинена в 1946 р., коли було створено Допомоговий Комітет і коли членки «Союзу Українок», віддавши Комітетові частину грошей із своєї каси, приступили до співпраці з цим Комітетом. Але офіційно «Союз Українок» не був зліквідований — була протокольна і касові книги та кількасот пезів в банку. На жаль, новоприбулі пані не розпитали, чи така організація вже існувала, не подікавились її історією, а просто скликали сходини і рішили заложити новий «Союз Українок», не запросивши на ті сходини нікого з нас, членок вже існуючого «СУ». Та на ті перші збори я таки прийшла без запрошення, принісши із собою нашу книжку з протоколами, касову книгу та фотографії з наших імпрез. Хотіла їм розповісти про існування та працю «Союзу Українок» в минулому, передати касову книгу і книгу протоколів. Просила слова, але мені не дозволили говорити. Тоді я підій-

шла до столу президії, положила наші книги протоколів і касову та вийшла. На тих сходах оснували новий «Союз Українок» і вибрали його управу.

За декілька днів після того я отримала від них листа, власне це не був лист, а записка чи ствердження із заголовком «Протокол», що його маю й тепер. В тім «Протоколі» стверджувалось, що Управа «Союзу Українок» перевірила ведену від 1937 р. до 1945 р. касову книгу «Союзу Українок», і ствердила, що все є в порядку та що остання сума була передана на Допомоговий Комітет в 1945 р. і що тоді була здержана (а не зліквідована — Т. Ц.) праця «Союзу Українок».

Дивно було все ж, що вже довідавшись докладно про існування «Союзу Українок», пані з Управи не вважали відповідним хоч якось нас перепросити, бодай вияснити, а вислали лише ствердження про те, що вони «перевірили», що ми акуратно провадили касу. Було прикро і несмачно. Поступок був негромадський і нетактовний. Свідомо не подаю прізвищ пань, які це робили, бо деякі з них тепер є діяльні в наших громадах. Зрештою потім деякі з них може і зрозуміли свою помилку і були зі мною навіть в досить приятних відносинах.

Вражало нас також не раз, що часто новоприїжджі емігранти в деяких наших установах отримували оплату за свою працю. Ми цього ніколи не робили, а,

Частина членів Спідки Науковців, Літераторів і Мистців:

Перший ряд, зліва: малярка Ольга Крюків-Гурська, малярка Надія Сомко-Макаренко, проф. Гаврилюк, довголітній голова СНЛМ, проф. Є. Онацький, малярка О. Прокопович, малярка Лідія Крюків;

другий ряд: стоять зліва — проф. Чорний, маляр Борис Крюків, скульптор П. Капшученко, маляр В. Цимбал, маляр Лев Грицай, маляр Сергій Макаренко, маляр Семенюк;

третій ряд (зовсім ззаду): маляр Пономаренко, маляр Борсоловський.

навпаки, додавали свої гроші. Багато емігрантів щедро жертвували дуже тяжко зароблені гроші, живучи самі дуже скромно. Завдяки такій жертвенності громада мала свої організації, видавництва, церкви та ін. Якщо ж церкви чи установи були у винайнятих приміщеннях, то їх треба було оплачувати. Все це було зорганізоване не тільки завдяки зусиллям і жертвенності одиниць і нашої інтелігенції, — без зрозуміння та ідейности емігрантів, які приїхали переважно із сіл на заробітки, нічого не могло б бути зроблене. Отож це була заслуга нас усіх. Нова хвиля емігрантів застала зорганізовану громаду, яка допомогла їм приїхати і улаштуватись і яка почувала жаль, що нові емігранти не завжди були цього свідомі.

Не хочу цим сказати, що ми не оцінили належно вкладу праці нових емігрантів в громадське життя. Приїхало тоді також досить багато активної інтелігенції і справді свідомих громадян. З приїздом нової еміграції громадське життя пожвавилось. Постали деякі нові організації та установи. Був створений Літературно-Мистецький Клуб, який улаштовував цікаві літературні вечори. Для молоді був організований Пласт, Спілка Української Молоді, далі, Союз Комбатантів, Інформативно-Видавничий Інститут та інші.

Багато з наших нових знайомих стали для нас близькими друзями, з багатьма довелось ближче співпрацювати. Віктор Цимбал приятелював особливо з особами з мистецького світу — мистцями, літераторами. Часто вони приїздили до нашої хати і в нашім садочку велось багато розмов на різні теми.

Дуже приємно згадую пані Катерину Мурашко. Вона незвичайно ідейна та інтелігентна жінка, інженер за фахом. Вона з чоловіком довго жили в Празі. Були вони обоє гетьманських переконань і обоє були арештовані за німців. Згодом пані Мурашко переїхала до Берліну і там пізнала дівчину Євгенію (Женю), яку вивезли німці на роботу. Працюючи на кухні, та дівчина зазнала попарення гарячим молоком. Нею опікувалася в шпиталі пані Мурашко, і пізніше вони подружили так, що разом приїхали до Аргентини. Тут од-

ружився з Євгенією Іван Чорненький-Чарнецький. Женья походить з Грубешова на Холмщині.

Пані Мурашко під час Другої світової війни зустрічалась з гетьманом Скоропадським, який подарував їй на пам'ятку Історію України Д. Дорошенка з дедикацією, яку вона мені з сантиментом показувала. П-ні Мурашко особливо займалась жіночими організаціями, деякий час була головою «Союзу Українок», також була активною і в інших громадських товариствах. Прибрана доня Женья доглядала її з любов'ю до кінця.

Юрій Крохмалюк Тис, інженер за фахом, письменник, колишній дивізійник. Приятелював особливо сердечно з Віктором Цимбалом, часто бував у нас у хаті із своєю гарною дружиною панею Софією. Був він автором «Рейд у невідоме», «Звідун з Чигирини» та інших творів. Тепер в Детройті він редагує журнал «Терем».

Приємне знайомство було з панством Середяками. Редактор Юліян Середяк, журналіст за фахом, висококультурна людина, виявився підприємчивим. Скоро після приїзду заложив своє видавництво, яке успішно працює і до сьогодні, тож він є тепер відомим редактором і видавцем у вільнім світі, де перебувають українці. Пані Анна Середяк, його дружина, учителька англійської мови, яка захистила своє навчання дипломом університету в Кембрідж, була активною в громаді, особливо в «Просвіті», в СУМ-і та в жіночих товариствах.

З хвилею нової еміграції прибули теж мистці, як Микола Азовський, Петро Капшученко, Олександр Климко, Володимир Ласовський, Андронік Симончук, Сергій Макаренко та його дружина Надя Сомко-Макаренко, скульптор Кость Бульдин, автор пам'ятника Шевченкові в Харкові, ілюстратор численних видань в Україні (а потім і на еміграції) Борис Крюків, його дружина Ольга Гурська та інші.

В Спільці Мистців і Літераторів були активні члени: Олександр Сацюк, Володимир Куліш, син славного драматурга Миколи Куліша; його дружина Ярослава (псевдо Оксана Керч) письменниця і журналістка; па-

ні Люба Вітошинська, сестра пані Куліш, активна ідейна націоналістка; її чоловік Борис Вітошинський, колишній в'язень Берези Картузької і німецького концтабору, визначний націоналіст. Виглядав він часто нервовим, перемученим — видно в наслідок минулих переживань. Володимир Ласовський і пані Мирослава, подружжя мистців. Він — маляр, а вона музиколог і письменниця. Подружжя Анатолій і Софія Калиновські. А. Калиновський — відомий письменник, що пише під псевдом Анатоль Галан або Іван Евентуальний, живе зараз в ЗСА, в місті Рочестер.

Відомий діяч проф. Євген Онацький і пані Ніна Онацька. Обое панство Онацькі уділялись багато в різних громадських установах. Проф. Онацький — відомий науковець, автор словників та інших праць, а в першу чергу автор Української Малої Енциклопедії. Пані Ніна Онацька була довший час головою жіночого товариства при «Відродженні», згодом «Союзу Українок». Була у них на вихованні дівчинка, яку ще її мати прийняла як свою доню. Вона їх поховала й сама зараз доживає віку в Буенос-Айресі. Пригадую проф. Юрія Полянського, відомого науковця-географа. З ним приїхала його прекрасна молода доня, Марта, яка тепер є лікарем в Буенос-Айресі.

Ці особи, яких я тут перечислила, та багато інших внесли позбавлення в нашу громаду, спричинились до її росту та створили нові організації культурно-громадського характеру.

В п'ятдесятих роках Віктор Цимбал мав можливість перервати працю для заробітку і більше зайнятись малюванням. Він створив тоді багато картин.

В 1956 р. відбулось дві його виставки. Одна в мистецькій галерії «Розе Марі» при вул. Фльоріда, друга в мистецькій галерії «Певзер». Після виставок з'явилося у важливіших часописах Буенос-Айресу (іспанською мовою), в тому в найбільш поважному щоден-

нику Аргентини «Ля Пренса», ряд дуже похвальних рецензій, в яких порівнювали Цимбала з Реріхом.* Були рецензії, розуміється, і в українській пресі.

Гарна рецензія з підписом «Г. Г». (Григорій Голяня, редактор «Українського Слова») була видрукована в часописі «Українське Слово» з дня 28-го жовтня 1956 р. після виставки в галерії «Розе Марі». Тут подаю повністю цю, хоч коротку, але змістовну рецензію п. з. «**Віктор Цимбал**».

«Як у музиці кожний тон має свою власну атмосферу, так і в малярстві кольори промовляють до нас певними чуттєвими цінностями. Є кольори холодні і теплі. В музиці широкий діапазон між ніжними і грубими тонами спричинює душевну напругу, даючи таким чином вислів дійсному життю. Так само у малярстві контрасти кольорів викликають у нас своєрідне враження. У Вольфганга Гете жовтий колір співзвучний з погідністю людського духа, червоний символізує найвищий ступінь активності аж до насильства й унутрішнього потрясення. Синій колір висловлює холод, лілейний — легко втихомирює, пурпуровий спонукує до пошани і т. д. Треба знати, що у мистця між чорним і ясным кольорами існує цілий світ посередніх барв, які відповідають усім можливим відтінкам людських почувань.

Віктор Цимбал представив глядачам у галерії «Розе Марі», Фльоріда 433, двадцять сім образів. Дев'ять з них зображують красиви з Санта Круз (Аргентина). В них бачимо мертву природу, сувору, насичену переважно сірими і голубими кольорами. Вони промовляють до нас своєю стихійною безпосередністю. Натомість образи, вміщені в другій залі, вражають висловом форми та композиції. Ніде правди діти. Цимбал маляр-мистик. Він наче захопився одним афоризмом: в життю стільки поезії, скільки містики. У фрагменті абсиду слідна глибока одухотвореність Святої (великі, прозорливі очі). Далі, «Христос на пустині» (читай: в Україні) стоїть, немов самітник посеред безлюдного просто-

* Реріх — світової слави європейський маляр.

ру, сповненого людським стражданням і смертю жертв червоного терору. (Сам колір пустині нагадує нам цей режим). Високо понад краєвидом Дніпра підноситься стовп з монастиря в Києві і сягає до хмар. Це стовп віри, потоптаний ворогами, але не вбитої. Спеціальна символіка захована в «Ангелі зла», який сіє страх при помочі громів. Ця картина тим цікава, що вона в досконалій формі представляє найгрізніший засіб панування темних сил зла: терор і страх. Неменше цікавий образ «Ангела з чорними крилами», або духа померлої матері, що з дитиною на руках підноситься вгору зі скаргою до Бога за штучний голод в Україні. Є і світлі картини. Це «Преображення», «Непорочне Зачаття», «Пречиста Діва в Божественному сяйві» — з іконостасу, здається, Печерської Лаври.

Віктор Цимбал далекий від дешевого ефекту. Він шукає глядача, який розуміє і любить справжнє мистецтво».

ПЕРШИЙ КОНГРЕС УКРАЇНЦІВ в АРГЕНТИНІ

Перший Конгрес Українців Аргентини відбувся 31-го жовтня та 1-го і 2-го листопада 1947 року. Це була гарна корисна подія, коли створено одну загальну українську установу: Українську Центральну Репрезентацію. Конгрес пройшов ділово, був він гарно організований. Брало в ньому участь багато інтелігенції; були заступлені всі наші організації. Офіційне відкриття відбулось в залі «Колехіо Сан Хозе» при вулиці Аскуенага 158. Тоді була річниця Листопадового Чину, тому, після офіційного відкриття, відбулась урочиста академія, — під мистецьким проводом Віктора Цимбала. Була імпазантною декорація його роботи, спеціально, з оригінально виконаним написом, зроблена для цієї нагоди. На сцені був — теж роботи В. Цимбала — великого розміру алегоричний образ Архистратига Михаїла на коні, що списом пробиває червоного змія. Виступав на академії хор під диригентурою Степана На-

умлюка; численні хористи були в національних одягах. В часі програми В. Цимбал (він був талановитим рецитатором) рецитовав символічний твір, не пригадую тільки який.

Тоді В. Цимбал мав також головну промову, яку виголосив, як й інші свої доповіді чи промови, з чудовою дикцією і відчуттям, вмючи свої переживання передати слухачам. Звичайно при цім була в залі повна тиша — він полонив слухачів, зворушував. Це був у нього родинний талант, бо ж в його родині були славні актори. Була доповідь і в еспанській мові, яку виголосив Б. Бременштуль.

Ця академія — в гарній залі, з чудовою декорацією та високомистецькою програмою, з великою кількістю присутніх, — осталась незабутньою. Тим більше, що і сам Конгрес пройшов надзвичайно успішно, будуюче, що в нас рідко трапляється.

Дальший перебіг Конгресу, на якому було обрано першу Управу Української Центральної Репрезентації на чолі з відомим в Аргентині просвітянським діячем, Володимиром Савичем, продовжувався в залі Народного Дому, в будинку «Просвіти», при вул. Солер 5039. Було багато цінних доповідей, дискусій, було і Богослуження. Заля «Просвіти» була також удекорована картинами В. Цимбала.

Я на цім Конгресі не могла бути присутньою, що справді переживала, довідаючись про його перебіг від Віктора. Причиною моєї відсутности було те, що саме приїхав з Італії славний мистець-маляр, Микола Азовський зі своєю чотирилітньою донечкою Мартою. Несподівано він захворів. Мав сильну гарячку і хтось мусів коло нього бути. Лікар нічого не міг допомогти. Я сиділа коло нього день і ніч, бо нікого іншого тоді не було, та й не було часу шукати. Тяжко було дивитись на його муки. Саме на третій день Конгресу він помер. Цю сумну вістку було подано присутнім на Конгресі. Повідомив про це зібраних п. Чарнецький. Всім було жаль. Жаль людини і великого мистця, що так несподівано, ще в досить молодому віці його не стало. Жаль

було його маленької чудової донечки Мартусі. Родина Михайла Григоращука взяла дитину до себе на виховання. Пригадую її вже потім, за декілька років, прекрасною дівчинкою.

У 1951 р. і в 1954 р. відбулись наступні два Конгреси. Але ті Конгреси не були такі успішні, і причиною цього були наші громадсько-політичні роздори.

Але ті всі роки я далі працювала при наших Допомоговім Комітеті. Завжди комусь щось потрібно було при улаштуванні, хоч вже в пізніших 50-их роках приїзд емігрантів майже зовсім припинився. Працювала я також для православної церкви, парохом якої від 1946 року був о. Арійчук. Не раз допомагала в улаштуваннях деяких імпрез чи вечорів, яких в ті роки було досить багато.

Наша громада жила справді активним життям. Організації, товариства, видавництва — широко розвинули свою діяльність. Життя кипіло. Далеко від Батьківщини створено свою малу Україну на чужині.

Приблизно в 1949-50 рр. я рішила заробляти якоюсь працею на життя, щоб дати можливість Вікторові більше віддати часу своїй творчій праці. Для цього я заложила в себе вдома малу артіль для виробу в'язаних матерій на варстатах, які я для цього придбала. Цей плян мені досить добре удався.

ПЕРОН і ЕВІТА

Не могу не згадати про вплив влади Перона на життя в Аргентині. Перон прийшов до влади 24 липня 1946 року. Ясним було, що він мав щире бажання поправити господарське життя в державі та допомогти біднішій верстві населення підвестись на вищий життєвий рівень. Тоді в Аргентині було дуже багато бідних людей а також дуже багатих. Ця нерівність вра-

жала. Хоч свобода була, не було ніяких переслідувань, але, очевидно експлуатація робітників була велика — власники підприємств використовували їх, все було не контрольоване владою. Тож це був добрий ґрунт для комуністичної пропаганди. Перон не був справді комуністом, але спочатку напевно мав якісь зв'язки з советською владою. Він хотів застосувати в своїй державі щось на зразок соціалістичного режиму, щось, очевидно, посереднє. Це вдалось йому тільки частинно.

Була і далі повна свобода для усіх, в тім і для всіх груп різних національностей. Тож і українці могли продовжувати своє громадське життя, як хотіли. Хоча трапився один дивний епізод, який ми не могли зрозуміти. Одного дня прийшов наказ до нашої православної церкви, щоб проповідь під час Богослуження говорити тільки по-еспанськи. Чи це був вплив Москви, чи вияв розбудженого аргентинського шовінізму — не знаю. Та це тривало дуже коротко. Мені невідомо, чи були в цій справі спроби мати якісь висвітлення від влади.

Отож перші роки влади Перона принесли справді полегшу — ціни стали нижчі, робітники стали більше заробляти. Прекрасна дружина Перона, колишня артистка, Евіта внесла також багато особливого в життя країни. Чар молодой красуні з милим усміхом всіх захоплював. Особливо зворушувала вона бідних людей з дітьми, до яких підходила, розмовляла, а то й відвідувала, давала їм подарунки більші чи менші. Часто дарувала добрі ліжка, які брала просто з фабрики і за які власникам фабрик платила з тих фондів, які вона організувала. Виходило щось, як протест проти власників і підприємств. Бідні люди почали її обожнювати. Правду кажучи, я не переконана, чи дійсно вона аж так багато допомогла своїм чарівним усміхом і ласкавими словами та більшими чи меншими подарунками. Але може і так. Без сумніву, щось особливе, щось незвичайне вона внесла в душі тих людей; вона піднесла їх на дусі, цього було їм потрібно і вони були їй вдячні, вона стала для них «нашою Евітою».

Померла вона молодою* і на її похороні був величезний натовп, плакали діти й дорослі. Згодом поставлено їй пам'ятники. Один чудовий пам'ятник поставлено в Буенос-Айресі у голю великої залізнодорожної станції Ретіро. Люди ходили до цього пам'ятника масами, як на прощу, молились коло нього на колінах, плакали, клали квіти — було зворушливо. І, як би не було, чарівна Евіта осталась назавжди для більшості аргентинського народу символом ласки і доброти, подихом свіжого весняного вітру.

Перон мав багато супротивників. Вони якось схопили його і завезли на якийсь острів, улаштували переворот. Евіта виявила незвичайну мужність. Вона zorganizувала його прихильників, з ними поплила на кораблі до того острова і визволила Перона з ув'язнення. Він знову приступив до влади.

Та вже в 1956 році відбувся сильніший переворот і Перон був змушений втікати з країни. Могло все закінчитись кровопролиттям, але якось цього не сталось, хоч через бомбардування деяких об'єктів були вбиті й ранені.

Нова влада на чолі з генералом Льонарді взяла керівництво в свої руки. Ціни стали збільшуватись, з працею ставало багато тяжче. Нова влада, бажаючи скомпромітувати Перона і Евіту перед народом, улаштувала виставки їх багатств, особливо Евіти — її пишні футра, дорогоцінну біжутерію. Не знаю, як все це впливало на народ, але кожний відчув зміну на гірше.

Зміна обставин вплинула, розуміється, і на нашу еміграцію, яка масово почала виїздити в інші країни, найбільше в Канаду та Північну Америку.

Наша громада, розвинувши таке активне суспільно-культурне життя, створивши ряд організацій, това-

* Евіта померла 26 липня 1952 р. на раку, маючи всього 33 роки життя. Спочатку (тайно) її поховали в Італії, опісля її труну перевезли до Буенос-Айресу.

риств, видавництв і т. д. стала рідшати. Громадські організації зменшувались або й зовсім запереставали провадити діяльність. Та у багатьох, які виїхали, остались живі незабутні спогади про життя в Аргентині. І хоч зараз те життя має інший характер, все ж таки всім колишнім «аргентинчикам» приємно згадати ті часи.

Для підтвердження цього подаю гарний спогад письменниці Оксани Керч, що був надрукований в щоденнику «Свобода» (Джерзи Сіті), в яким описано один з періодів життя в цій країні правдиво і з ентузіазмом.

УКРАЇНСЬКЕ ЖИТТЯ в АРГЕНТИНІ

Коли пошта принесла з далекої Аргентини книжку Михайла Данилишина «Українці в Аргентині» — зразу пригадалися давні часи, які довелося й нам коротати під Південним Хрестом, ген «по той бік світу». Велика книжка на 392 сторінки — праця однієї людини, організатора культурного життя, почесного голови т-ва «Просвіта», для якої живе і трудиться цей відданий громаді українець від перших кроків життя на еміграції.

У чотирнадцяти розділах, з численними світлинами та вступом в еспанській мові — багато відомостей про початки українського поселення, про економічні труднощі, про зорганізування світського та релігійного життя, про шкільництво, пресу, молодечі організації, культурну діяльність. Звичайно, найцікавіші розділи про перші кроки. Бо вони сьогодні вже давня, забута історія життя і праці рухливих переселенців з Галичини та Волині, які виявили витривалість та велику здібність пристосуватись до інших кліматичних та звичаєвих обставин, до чужої мови та свосрідної політики; не забуваючи рідних традицій та не пориваючи ніколи зв'язків з батьківщиною та іншими країнами українського поселення.

Як видно з книжки поселення почалося у кінці минулого століття 1890-им роком, коли земельний голод, згодом переслідування польської окупації і ще пізніше в потоках «великого ісходу» загнали великі групи

українських емігрантів і до тих південних країн Америки. В одній з тих еміграційних груп 1949 року попала і я з родиною до столиці Аргентини, Буенос-Айресу. Признатися, страшно було їхати до країни відомої нам лише з аргентинського танга! Цього було рідше мало, щоб оцінити дійсність, яка станула перед нами в непевних повоєнних роках. Усі поняття про країну аргентинського танга виявились зараз на вступі баламутними. Проте яка б не була несподівана дійсність у цій країні, вона мала багато позитивних сторін. Перше, що вразило вихідців з культурної України та кількарічних скитальців в європейських країнах — це добродушність, гостинність аргентинців, їхня висока культура і цікаве для нас явище — гармонійне співжиття української громади усіх еміграцій: найдавнішої, давньої та найновішої. Ми були тоді тією найновішою і нас прийняли в дружні обійми сердечні давні емігранти, з якими єднала нас мова і любов до далекої для нас усіх, України. Ми користалися їхніми «народними домами», що жили буйним життям. Ми влилися в існуючі «Просвіти» та «Відродження», ставали членами, ми дістали там приміщення для нових, творених нами організацій, для видань і бібліотек.

Описуючи дуже сумлінно життя аргентинських українців свого покоління, п. Данилишин згадав може надто сконденсовано про життя моєї еміграції, тому мені хочеться нагадати деякі прояви громадського життя, свідками, а то й творцями яких були люди мого покоління. У першу чергу хочу торкнутись побіжно згаданої в книжці організації літературно-театральної діяльності. Хочу згадати про СУНЛМ, тобто Спільку Українських Науковців, Літераторів і Мистців, яка проіснувала понад 25 років, у рядах якої росли й працювали письменники, мистці, науковці. Театральну діяльність наладнали й піднесли майже до професійного рівня киянин Віктор Цимбал, який поза професійною працею (він був одним з найвизначніших аргентинських графіків) віддавав багато часу і сил театрові. Він був режисером і декоратором, а також виступав в операх у

головних ролях, маючи гарний теноровий голос. Він поставив історичну п'єсу «Сотничиха» та «Вій» за Гоголем та інші п'єси нашого репертуару.

Судячи по макетах декорацій та костюмів та по світлинах, ці аматорські виставки, як їх звикли називати, були на високому мистецькому рівні, а іноді оригінальні та новаторські. Не диво, бо Віктор Цимбал вирос на традиціях театру корифеїв у Києві, а студіюючи мистецтво в Празькій академії, був знайомий з найновішими здобутками європейського театру. Іншим ентузіястом театрального мистецтва був Нестор Величковський, якого природні акторські обдарування виявилися у поставі багатьох п'єс на сцені «Просвіти».

Із нами приїхали до столиці Аргентини професійні співаки українських театрів з Києва, Харкова, Дніпропетровська. Між ними славний соліст Харківської Опери Іван Шведів, бас Василь Семенець, тенор Анатоль Кабанців, Ніна Кабанців з величезним голосом а також молодші львів'яни Олександр Хлебич, Роман Сасик, кийвілянка Тамара Лихолай та зовсім ще молоденький Микола Голодик — танцюрист, співак, актор і поет та маляр. Силами тих артистів ставилися «Запорожець», «Наталка Полтавка» та концерти прегарного октету. Поруч з музичними виставами, відбувалися й драматичні під режисеруванням Юрія Григоренка.

Зорганізована студія ім. Леся Курбаса поставила «Лісову Пісню» Лесі Українки, в якій поруч артиста Григоренка виступала незвичайно талановита молодь: Валентина Сталовір (Мавка), Микола Голодик (Лукаш), Галя Максименко (Килина), Методій Вертелецький (Перелесник), сестри Григоренко (Поперчата), Мацяк Христя (Русалка) й інші. У п'єсі «Бояриня» Лесі Українки виступила в заголовній ролі Ріта Григоренко. В «Не плач Рахиле» Юрія Тиса — Марія Печугина з дуже талановитим молоденьким сином. Росли таланти не лише на сцені, але й в репертуарі. Для цього сприяли дуже популярні вечори Спілки, на яких перечитувались твори авторів і їх завзято критикували. Пригадується пікнік на оселі п-ва Тетяни і Віктора

Цимбалів. Під високими евкالیптами та плакучими вербами під час зустрічі членів Спілки та їхніх приятелів відбулася експромтом зорганізована мистецька частина, в якій виступили в надзвичайно веселому діялозі професор і дама (Володимир Куліш і Методій Вертелецький). Вони вели комічну розмову на актуальні й наболілі теми нашого життя, а також провели ліцитацію нерухомого майна Спілки: продавали «Скрипку на камені» (п'єса О. Сацюка), фарму Оксани Драгоманової («По той бік світу»), альбатросів (Оксани Керч), черевки для «Рейду в невідоме» (Юрія Тиса) й багато інших нібито вжиткових предметів.

Діяльність Спілки мала благородний вплив на вияв молодих талантів. В одній з численних філій «Просвіти» та в самій Централі з ініціативи парократного голови Спілки мистця Володимира Ласовського відбувалися лекції театрального мистецтва, мімічні, пластичні вправи, лекції деклямації. Між любителями театрального мистецтва виявилися несподівані таланти. Іван Танасійчук, що грав різні ролі в виставах філії «Просвіти» на Фльориді майже в двадцяти п'єсах, виступив на вечорі присвяченому Миколі Кулішеві, що мав в програмі першу дію «Народного Малахія» та декілька сцен з «Патетичної Сонати», першої виставки в українській мові за п'ятдесят років від її написання. Окрім Танасійчука в ролі «Народного Малахія» виявили хист Нуся Середяк, Ліда Тавридзька, Юлія Качанівська та Василь Косюк — чарівний поручник Андре.

Якою гарною була Любуна (Л. Тавридзька), якою драматичною Юлія Качанівська в ролі Стаканчихи, а вже неперевершеним Іван Танасійчук! Декорації та особливо грим належали майстрові гриму — В. Ласовському. Згадати, що в п'єсі «Граніт», де на сцені возсідало ціле політбюро — публіка жажнулася; перед нею як живі стояли Сталін, Молотов, Каганович...

Згадалася вистава Лялькового театру того ж покойного нині Володимира Ласовського. Театр виставив казку Олексія Сацюка «Цар Ох». Скриньку-вертеп

для цього зробив інж. Райтарівський, а декорації та ляльки — Ласовський. Світла й акустичні ефекти посилювали враження до тієї міри, що публіка була зачарована і щиро признавалась, що такої краси ще не бачила в житті.

Із розчуленням згадую аматорку філії «Просвіти» на Фльориді Катерину Якимову. Вона мала гарний, альтового забарвлення голос, і необмежений діапазон драматичних роль. Вона не лише спонтанно перетворювалася — від найвеселішого жанру до чорної трагедії, викликаючи чи то сльози чи то веселий сміх. Ще однією дивовижною прикметою тієї артистки (колишньої селянки, грамотної і дуже книголюбної) були костюми на сцену власного крою і моделю. З вишуканою фантазією без нічиїх вказівок, вона шила з невибагливих матеріалів (їх треба було добре шукати) вигадливі костюми. Пригадую руду перуку її виробу для комічної ролі в «Мартині Борулі», яку вона зробила з клоччя пофарбованого і зачесаного як найбільш професійніше. Дівочим чаром була обдарована її донька Люба, а також Славця Чолій, уродженка Паравгаю.

До незабутніх сцен нашого життя належали сходи Спільки. Вони відбувалися у бараці біля церкви оо. Василіян на вул. Курапалігве. На поламаних стільцях, за столом на трьох ногах, часто з якоюсь розвішаною білизною над головами виростали історичні романи Юрія Тиса, вичаровувалися сторінки екзотичних розповідів скульптора Костя Бульдина, там читав гарні новелі Олександр Білосвіт, гуморески Іван Евентуальний і Олексій Сацюк. Амфітріоном «оргій» був цікавий оповідач генетик Михайло Гаврилук, довголітній засланець на Колимі. Пробували своїх сил у літературі молоденькі Любко Думановський, Юрко Шепарович, Дьодьо Ганущак. Особливо запам'яталася дуже цікава сатирична повість Ганущака.

У скромній залі «Просвіти» відбувалися концерти піяніста Караліса з України, який не називався Караліс, а, мабуть, Король, що дивував своєю дивовижною

технікою. Він згинув від запаленого примуса. Незабутні концерти Тараса Микиші, Северина Сапруна з його дружиною співачкою Едитою. Відбувалися концерти юних талантів. На одному з них грав дванадцятилітній Ярро Ласовський «Тирольську пісню», якому акомпанювала така ж молоденька Маруся Палашевська. Грали й старші. Особливо подобався несміливий, але талановитий і вражливий учень Микиші, піяніст Сашко Дмитрів. Окрім концертів там відбувалися виставки образів. Народні доми були дуже добре побудовані: була там не тільки велика зала, але й сцена з вигідними кулісами і особливо добрий фортепіан. Решта будинку була не така важлива. Випити склянку вина можна і в пивниці, чи на терасі.

В Буенос-Айресі досі є жива пам'ять про Капелю Кошиця та про Соломію Крушельницьку. Співак, який співав із нею в опері в театрі «Кольон», Росі, учив співу нашу землячку Балуківну. В неї було невелике, але гарне сопрано. Росі, маючи багато сангументу до Крушельницької, помітив у наших співачок «карузівську» прикмету — вроджений дар інтерпретації. Балуківна, давши кілька концертів, вийшла заміж за аргентинського консула. Різномодними талантами була наділена родина Шмаліїв. Сотник Петро Шмалій був актором і режисером, його дружина мала гарний і дуже сильний сопран, а їхній син з малих літ був дуже добрим танцюристом. Але, мабуть, з практичних оглядів закінчив інженерію, переїхавши з матір'ю до ЗСА.

Стільки хотілося додати до доброго довідника про українців в Аргентині Михайла Данилишина.

НАШ ВИЇЗД ДО ЗСА

І так через побічні обставини в 1959-60 рр. багато нашої еміграції почало переїздити до З'єдинених Стейтів Америки чи до Канади.*

* Властиво, масовий виїзд почався раніше, десь в 1955-56 рр.

Рішили й ми переїхати до ЗСА, хоч сумно було розставатись з Аргентиною. Привикли ми до цієї країни. Люди, природа, наша привітна хатка — все це було нам дорогим. Жаль було розставатись і з нашою громадою, з якою ми зжились та пережили гарні та прикрі хвилини. Жаль було розставатись і з багатьома друзями та знайомими.

Маючи на увазі, що в новій країні треба буде інакше заробляти на життя, я рішила придбати практичний фах. Тим більше хотіла це зробити для того, щоб Віктор в ЗСА мав змогу займатись більше своєю творчою працею. Пішла на курси медсестер, які й закінчила. Дало це мені і моральне задоволення, бо ще в молодості, будучи в повстанських групах, надивившись на масу хворих і ранених в часи революції, я дала собі слово, що мушу стати медсестрою. Отож вийшло так, що цю обітницю, хоч пізно, все ж виконала.

Виїхали ми в 1960 р. Перед нашим виїздом українські організації улаштували нам дуже гарне прощання — обід у просторій залі «Просвіти», на якому зібралось коло трьохсот осіб. Були виголошені щирі прощальні слова. Ми були зворушені.

НАША ПОДОРОЖ ДО ЗСА

Їхали ми німецьким кораблем, дуже гарним, люксовим, що називався «Кап. Аркона». Це був торговельний корабель, і тому він затримувався в багатьох портах, звичайно на кілька днів. Так що подорож тривала відносно довго — пару тижнів. Ми могли по дорозі багато цікавого оглянути, так що наша подорож була цікавою і приємною. Їхали ми краєм Атлантийського океану вздовж берегів Уругваю та Бразилії.

В Ріо-де-Жанейро затримались ми довше. Це місце зробило особливе враження. Під'їздили ми до нього увечорі, коли вже стемніло. Ще здалека ми побачили на

високій горі велику статую Ісуса Христа, що благословляє. Статуя, освітлена рефлекторами, робила імпульсантичне враження. До того ж ця велика гора з маленькими вогниками робила в темноті враження великої освіченої ялинки. На другий день, коли ранком вийшли на сушу і підійшли ближче до цієї гори, то зрозуміли, які вогники так гарно прикрашували гору вночі. Внизу гори, з одного боку — морські хвилі б'ють об білий камінь, а з другого — дорога до міста, яка в'ється довкруги гори. Вся гора вкрита деревами та кущами. Між ними місцеві жителі поробили собі малі площадки, якби вибиті в камені. На тих площадках споруджені малі хатки, куди проведено електричне світло. Вночі світло в тих малих хатках створює враження освіченої лампочками гори. Спеціальних доріг до цих хаток нема. Люди придумали інший спосіб діставатись до них. Від одної площадки до другої ще досить високо. З кожної площадки звисає драбина, зроблена з грубих шнурів. По цих «драбинах» мешканці дістаються до своїх хат. Усякі тягарі вони носять у великих кошиках, які ставлять на голову і притримують рукою. Особливо багато побачили жінок, які, тримаючи кошик на голові, звинно лізли драбинами з одної площадки на другу, поки дістались до свого житла. Коло хаток висіла на шнурах білизна, бігали обірвані діти, вешталась пси, кури.

Маючи час, ми вирішили оглянути місто. Віддалившись від берега, увійшли спочатку у вузьку дорогу, яка йшла досить круто під гору. Вразила нас біднота, яку побачили — обірвані, бідні люди. На порозі сиділа жінка, стара в лахмітті, недалеко стояв хлопець, перед ним на столику лежало щось, що рухалось; приглянувшись, побачили, що це печінка, «жива» печінка. Її завзято обсіли зелені мухи і здавалось, що це щось живе і рухається. Хлопець відганяв мух і чекав на покупців.

Увійшовши в саме місто, побачили вже іншу картину. Люди були досить добре одягнуті і приспішено ходили. Авта також шалено швидко їздили, якое звин-

но обминаючись. Ми дивувались, що вони не розбиваються. На головних вулицях хідники виліжені чудовою мозаїкою — гладкими камінцями різного кольору. Оглянули кілька гарних музеїв, мали нагоду побачити праці двох славних малярів, Сікерса і Рівера. Картини були чудові, деякі дуже великих розмірів. Відомо, що Сікерс довгий час захоплювався комунізмом і виявляв це у своїй творчості. Пригадую величезну мозаїку на стіні: робітники виходять з фабрик, а вище, дуже ядро і виразно, портрет Леніна...

Мандруючи, опинились на великій площі з крамницями і кількома пишними церквами. Взагалі, в усіх містах, де ми затримувались, багато гарних католицьких церков. Населення — католицької віри, побожне.

Надійшла пишна, струнка в народнім убранні жінка. Пригадую червону рясну спідницю, червону хустку, зелену блузку. Йшла вона швидко, несучи на голові великий кошик, притримуючи його одною рукою. Зупинившись, поставила кошик на хідник. В ньому були бублики. Жінка заохочувала купувати. Підійшов поліціант і строго заявив, що законом заборонено тут продавати. Вона весело йому відповідала, що звідти не піде. Зав'язалась суперечка, зібралась юрба глядачів, які завзято і з сміхом підтримували жінку, і поліціант мусів відійти з нічим. Жінка далі заохочувала купувати бублики.

Ми увійшли в одну з церков. Вразило нас величезне багатство; усюди золото, навіть великі статуї ангелів були зроблені з чистого золота. Це багатство різко контрастувало з масою бідного населення, яке скрізь можна було бачити, особливо на бічних вуличках. Усюди багато прошаків. В церкві ми запитали монаха, чи не думає він, що цю масу золота можна було б зужити на допомогу бідним голодуючим людям. Він із зрозумінням сприйняв наше запитання та вияснив, що були вже деякі спроби допомогти грішми населенню, але результат не був успішним — населення не вмів з того скористати. Тепер зорганізовано всякі фахові школи, щоб навчити людей різного прак-

тичного ремесла і сподіваються, що це допоможе. Нагадав при тім притчу про сім корів.

Побували ми і на великих базарах з харчами. Продають там багато риби. Цей базар під дахом на стовпах, у великих квадратних баках плаває жива риба. Продавці звинно її вилапують і відразу забивають та чистять. В іншій частині, але не під дахом, просто на землі сидять жінки — продають овочі та городину. Звернули ми увагу, що банани були або дуже великі, або дуже маленькі. Продавали багато курей та іншої птиці.

В місті Сантос бачили ми похорон, досить дивний для нас. На авті везли труну, покриту червоними квітами — тільки червоними. За труною їхали люди на роверах. Першою їхала жінка в чорному, мабуть, вдова, теж на ровері і її чорний вельон розвівався по вітру.

Затримувались ми і в місті Прудентополіс, де є давній український католицький осередок з семінарією і монастирем. Будинки семінарії знаходяться на високій горі. Ми їхали автобусом. Спочатку були листові дерева, згодом почались шпилькові, рослинність змінилась. Яюсь так вийшло, що до самої семінарії я не заходила, тільки Віктор. Він зустрівся там з цікавими людьми і був дуже задоволений відвідинами. Знаю, що там бувала і вчила відома письменниця Віра Вовк. Але в час наших відвідин її там не було.

Покидаючи Бразилію, залишився у нас гарний спогад з нашої подорожі до З'єдинених Стейтів Америки, де чекало нас нове життя.

НАШ ПОБУТ В ЗСА

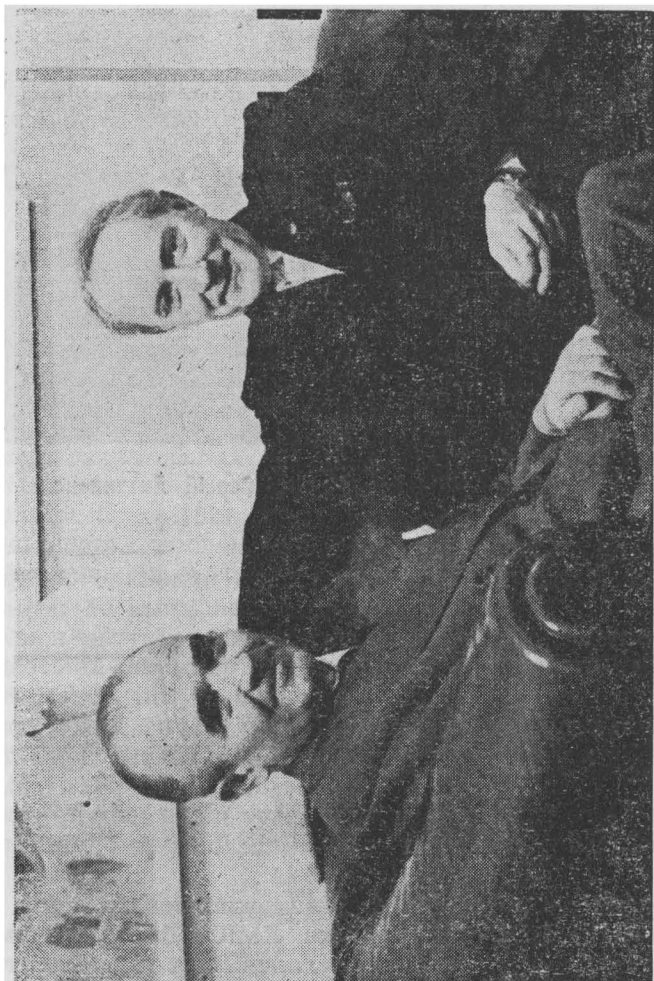
Корабель привіз нас до Нью-Йорку, нашої кінцевої зупинки. Підпливаючи ввечорі до берега, побачили ми славну «Статую Свободи» і море світел, — величезне місто Нью-Йорк.

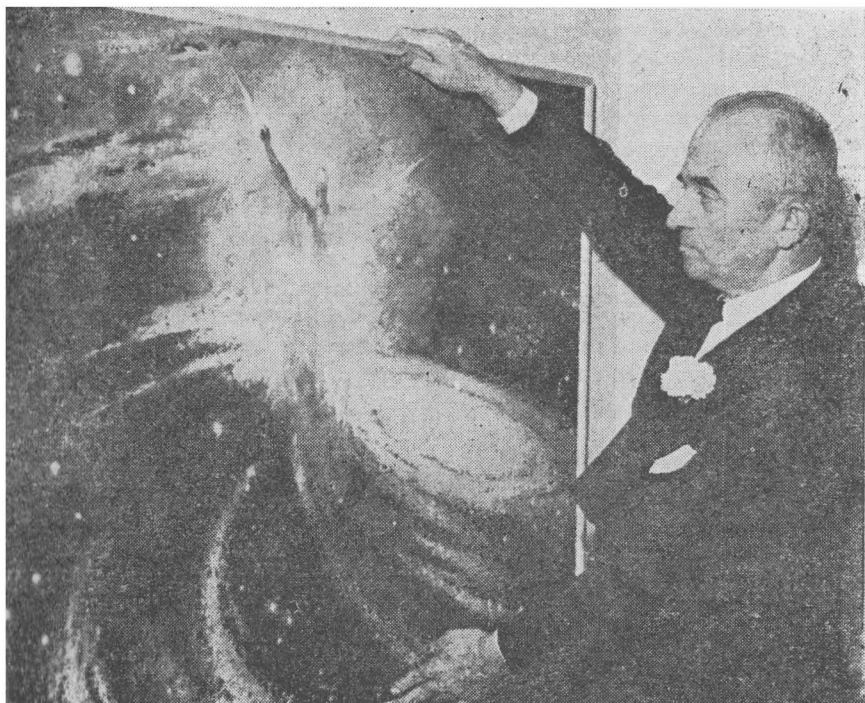
**Віктор Цимбал, Михайло Мороз, Сергій Литвинено
в Нью-Йорку — 26. лютого 1961 р.**

Нью-Йорк прийняв нас досить привітно. Зустрілись ми тут з деякими давніми знайомими та познайомились з організованим українським життям в цьому місті. Зустрілись з членами Літературно-Мистецького клубу, головою якого був тоді Сергій Литвиненко, давній приятель Віктора. Зустріч була дуже приємна. Заходами цього Клубу було влаштовано дві виставки праць Віктора Цимбала. Перша виставка відбулась 11-го грудня 1960 р., відразу після нашого приїзду до Нью-Йорку, в приміщенні Літературно-Мистецького клубу при 2-гій авеніді.

Друга виставка В. Цимбала влаштована була в Українськiм Інституті тим же ЛМКлубом в лютому 1961-го року. Ця виставка була спільна із скульптором Сергієм Литвиненком: на цій виставці було тридцять вісім картин Віктора Цимбала і десять скульптур Сергія Литвиненка.

Віктор Цимбал і Сергій Литвиненко в Нью-Йорку (5. III 1961).

Віктор Цимбал на виставці в Нью-Йорку коло своєї картини «Бог Творець».

В Нью-Йорку ми пробули приблизно один рік. Сконтактувавшись з деякими нашими друзями в Детройті, ми вирішили переїхати туди на постійний побут.

У Детройті чекала нас приємна несподіванка. Громадянство улаштувало для нас привітальний вечір, який відбувся в залі "THE SCARAB CLUB". Були щирі привітальні промови представників деяких організацій. Була присутня Маруся Бек, колишній посадник міста Детройту та українська громадська діячка. Привітала і вона нас теплим словом. Також пам'ятаю промовляла пані Емілія Запорожець; знаю, що вона також брала участь у влаштуванні цього вечора. Прик-

Віктор Цимбал з прімабалериною Ромою Приймою
на виставці в Нью-Йорку на фоні однієї з картин.

ро мені, що тепер не пригадую інших осіб, які нас вітали. Було справді урочисто і сердечно. Ми були зворушені. Була і концертна частина, в якій виступив дуже гарний хор під диригентурою пана Цепенди. Хористи були в прекрасних гуцульських строях.

Вже в перших місяцях нашого побуту там, Віктор улаштувався на працю у фірмі Кальвіжо, графіком. На жаль, тут не міг виконувати праці вдома, як це було в Аргентині, а мусів ходити щодня до бюро. Я влаштувалась на працю в шпиталі, використавши диплом, який одержала в Аргентині на курсах медсестер.

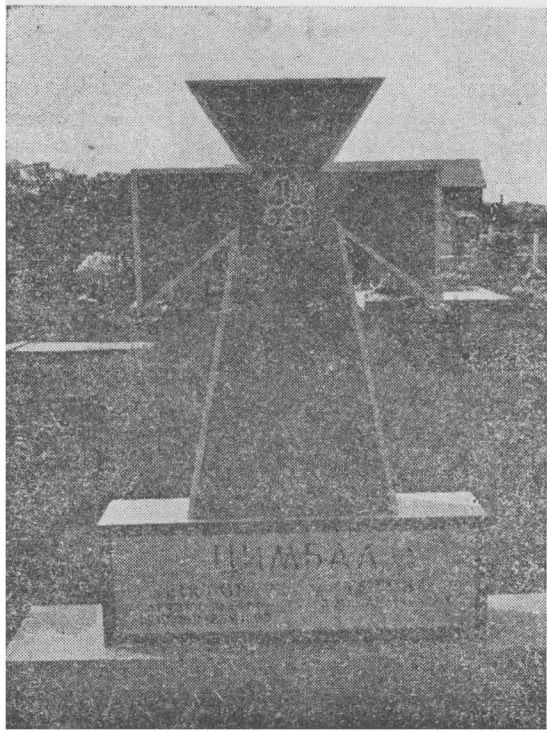

Тетяна Цимбал (зправа) з Оксаною Вікул і Сергієм Литвиненком в Нью-Йорку (1-го січня 1961 року).

В 1961 році відбулась чергова виставка Віктора Цимбала в відомому мистецькому клубі Детройту "THE SCARAB CLUB", влаштована Українським Мистецьким Клубом. При відкритті була мистецька програма, на якій виступав жіночий хор «Трембіта». Все відбулось гарно та урочисто. В детройтським часописі

На виставці в Детройті:
зліва — мистець В. Дмитренко, пані Запорожець, Віктор
Цимбал, пані Маруся Бек.

Пам'ятник на могилі Віктора Цимбала.
(Православний цвинтар св. Андрія в Бавнд Бруку).

була поміщена рецензія з високою оцінкою праць Віктора Цимбала.

Наступна виставка відбулась в Hamtramck Public Library в грудні 1963 року. Ця бібліотека має велику залу, в якій кожного року відбуваються декілька мистецьких виставок відомих мистців з різних країн. Ця зала і називається "AUDITORIUM GALLERY". Цим разом це була виставка трьох українських мистців: Віктора Цимбала, Івана Денисенка і Михайла Дмитренка; тривала вона приблизно один місяць. Бібліотека подає на-

Дружня зустріч: зліва — письменник Юрій Тис, мистець Віктор Цимбал і ред. Юліян Середяк.

перед інформації про мистецькі виставки в місцевій пресі. Любителі мистецтва були поінформовані так:

December will usher in a combined show by a trio of Ukrainian artists, especially suited to the season since it will emphasize sacred and ecclesiastic themes. Victor Cymbal, John Denysenko, and Mychajlo Dmytrenko will be the three painters represented.

Виглядало, що ми влаштовані досить можливо. Віктор знаходив час поза щоденною працею і на малювання.

Та, на жаль, досить скоро почав він хворіти. Через те ми бували дуже рідко на наших імпрезах. Я

Віктор Цимбал з поетом В. Несторовичем в Детройті.

часом ходила на сходи «Союзу Українок». А взагалі була досить втомлена своєю працею та недугою Віктора.

Сім з половиною років прожили ми в Америці. 28-го травня 1968 року Віктор Цимбал відійшов у вічність. Похований на Українському Православному Цвинтарі св. Андрія в Бавид Бруку. Це був надзвичайно тяжкий рік для мене, як і наступні роки.

В Детройті було влаштовано вечір у пам'ять Віктора Цимбала; цим вечером займався головню інженер Юрій Крохмалюк, наш давній друг ще з Аргентини, разом з членами комітету, створеного для цього. Громадянство численно прийшло вшанувати пам'ять Покійного, а слово про сл. п. Віктора Цимбала виголосив інж. Юрій Крохмалюк.

Посмертна виставка картин Віктора Цимбала відбулась в Детройті від 5 до 19-го жовтня 1969 р., в при-

міщенні "WAYN STATE BUILDING". Було виставлено 169 картин. Ця виставка була влаштована спільним заходом т-ва Асоціації Діячів Української Культури, Об'єднання Жінок ООЧСУ і Студентським Клубом при Вейнському Стейтовому Університеті.

Тетяна Цимбал в уніформі
американської медсестри (10. VII 1962 р.)

В 1969 році, при кінці жовтня, я переїхала на постійний побут до Філядельфії. Тут, вже в листопаді, Об'єднання Мистців Українців в Америці влаштувало мистецьку виставку В. Цимбала в галерії Української Мистецької Студії. Виставку відкрив вступним словом проф. Петро Мегик. Тривала вона від 8-го до 23-го листопада 1969 р.

Наступна виставка картин В. Цимбала відбулась в Нью-Йорку; була вона влаштована місцевим Відділом Об'єднання Мистців Українців в Америці, в приміщенні Літературно-Мистецького клубу при 2-гій авенюді. Тривала від 11-го до 25-го січня 1970 р.

Досить трудно було мені улаштуватись на новім місці. Була втомлена переживаннями останніх років, переїздом. Останні виставки теж забрали досить багато енергії, але я була рада, що вдалось їх улаштувати і вдячна Управі ОМУА за допомогу і співпрацю.

Прийшов старший вік і здоров'я підупало, та я все ж спромоглась видати монографію В. Цимбала в 1972 році. Видала і свої спогади з молодости про воєнні переживання в Україні п. н. «З військового гнізда» в 1977 році. Видала книжку з карикатурами В. Цимбала в 1982 році. І ось рішила написати ще й оці спогади.

ПІСЛЯСЛОВО

Пройшли роки і коли я тепер згадую своє минуле то все ж можу сказати, що не жалую, що так воно пройшло. Хоч нероз прийшлося перебувати тяжкі обставини, переживати часом прикрі непорозуміння, але залишилось багато гарних, дорогих спогадів. Моя громадська праця давала мені задоволення, я мала почуття, що робила для громади все, що було в моїй силі, ніколи не ставлячи особистих інтересів понад громадські. І якби прийшлося вдруге бути в тих обставинах, думаю, що поступала б так само.

Впродовж усіх років еміграції часто ставала перед моїми очима моя знедолена батьківщина — Україна, про яку я згадувала з болем і тугою.

**Ті спогади закінчено писати
в Філадельфії, ЗСА, в 1982 р.**

* * *

Д О Д А Т О К

**Деякі статті та доповіді Віктора Цимбала,
написані ним в часі перебування в Аргентині.**

(Мову доповідей і статті залишено так, як написав автор).

★

Як додаток до моїх спогадів, подаю тут декілька статей та доповідей Віктора Цимбала, які я вибрала з його архіву. Це доповнить характеристику Віктора Цимбала, як громадського діяча, як мистця-маляра, який не тільки займався своєю творчістю, але який завжди брав активну участь в нашій громадській житті, живо цікавився громадськими і політичними подіями та глибоко їх переживав.

Також думаю, що деякі з цих статей чи доповідей і тепер не втратили своєї актуальности і можуть бути цікавими, а то й корисними для нашої громади та при тім можуть допомогти відчувати дух часу, в якому творилось наше громадське життя в Аргентині.

* * *

ЗАПОВІТ МАЗЕПИ

(Текст одної з доповідей В. Цимбала на одній з національних академій; виголошена в 40-их рр.)

Хозари, печеніги, половці, москалі, татари, Туреччина, Польща... ось це є те чорне, негативне тло на якому мусіла зароджуватись, розвиватись і занепадати рівнобіжно з підйомами і упадками нашого державницького життя — наша культурна творчість, наша освіта, наше мистецтво і наша наука.

Хозари, печеніги, половці — це був колись той постійний, негативний чинник, який весь час мусіли поборювати такі велетні, як Володимир Великий, Ярослав Мудрий, Володимир Мономах — для того, щоб ця культура могла свобідно розвиватись. І не дивлячись на цю тяжку, невпинну боротьбу, надходили в нашій історії періоди ослаблення, а то й заломання, які використовувались нашими ворогами.

Але коли розпорошились і зникли ті кочовики південно-східного типу, які принесли нам стільки лиха, на півночі зродився в лісах, серед болот новий ворог, який укріпившись і посилившись, став вічною гальмою для нашого розвитку аж до останніх часів. Це була Московщина.

Перший варварський виступ для плондрування нашої культури розпочав московський князь Андрій Боголюбський зі своєю ордою суздальців. Він захопив і спалив 1169 року Київ, пограбував церкви та монастирі, поубивав людей, і довгі валки возів вщент переповнених іконами, ризами, книгами, посудом та іншим добром, повезли все це на північ. Цього бандита московська патріярша церква причислила до ліку святих.

Не встигла Україна загоїти рани від цього нещастя, як в 1240 р. на неї упало нове лихо. Це були та-

тари. Вони спалили новозабудований Київ і пограбували та знищили все добро. Тільки деякі книги і рукописи, що їх встигли заховати в печерах ченці Печерської Лаври, щасливо збереглися від цієї руїни. В 1482 р. Іван III вислав татар на Київ, які зруйнували і пограбували Михайлівський монастир, а церковні речі послали цареві.

Наступним, великим ударом для нашої культури була велика пожежа Києва в 1718 р. Про це нещастя Бантиш-Каменський пише в своїй історії так:

«Лавра і весь Подол зробились жертвою великої пожежі. Вогонь пожер дорогоцінні ризниці, ікони, старовиннішу бібліотеку Печерську, яку ченці зберегли колись, під час татарської руїни. Безконечна кількість рукописів із яких деякі були цілком невідомі ученим мужам того часу: оригінальні грамоти Великих Князів Руси, польських Королів, Патріархів та декілька тисяч писаних і друкованих книг — все було знищено вогнем...»

Трохи раніше — в 1708 р. Меншиков спалив весь державний архів Гетьманщини під час руйнування Батурина.

І тепер, в нашу добу, в революцію 1917-20 років, большевицька орда, що залила підступом наші землі, завдала новий удар нашій культурі: поруйнувавши і розікравши, вони всі рештки, що уціліли, позвозили до Києва, щоб утворити ніби Всеукраїнську Пролетарську Бібліотеку і зберегти те все для майбутніх поколінь українських трудящих. Всі ті скарби разом з книжками і рукописами Української Державної Бібліотеки в Києві, приблизно коло мільйона примірників позаставляли величезними стосами аж до стелі, в льохах тої ж Бібліотеки, щоб зберегти їх ніби від нападу «буржуїв і капіталістів».

Від вологости і великого тиснення нижня верства книжок зацвіла і почала пріти, а у верхній частині завівся книжковий жучок, який з неймовірною швидкістю розплодився і поточив усю решту книжок. Пізніше, рештки, убогі останки тих скарбів людської думки, вони десь потихеньку вивезли і «ліквідували»

остаточно. Подібні варварські процеси нищення і ліквідації «мелкобуржуазної культури» відбулися по всіх більших і менших містах Наддніпрянщини.

«Ми старий мір разрушім до основанья» — казали вони, і виконали це завдання на сто відсотків. Тепер убогі українські бібліотеки заповнені всяким сміттям, агіткою, «програмами», всякими «заветами Ільїча» і «Краткими історіями ВКП(б)»!..

Але нам здавалось, що на тому вже кінець, і ми потішали себе наївно тим, що встояла від тієї руїни Західня Україна — Львів, де були «Ставропігія», Наукове Т-во ім. Шевченка, Матірне Т-во «Просвіта» та інші установи де зберігається ще культура, традиція і наш національний дух...

...Що маленькі вогнища ще світять в Празі, Парижі. .

І як страшно ми помилялись!

Прийшов 1939 рік...

Точніше: 17 вересня 1939 року, коли «батько трудящих», договорившись зі своїм західнім конкурентом, Гітлером, перейшов Збруч, і червоні орди залили наші Західні Землі...

«Счастливая і радостная жізнь» почалась з першого ж дня, коли всі в'язниці заповнились українськими ученими, професорами, священиками, учителями, кооператорами та свідомою інтелігенцією...

Почалось винищування української верхівки...

А разом з тим сталось те, чого ми так боялись: «червоні воші» заходились коло скарбниць нашої культури.

Все те, що збиралося і береглося з такою любов'ю на протязі століть, попало в руки варварів, голодранців, бандитів, які заходилися господарити коло цього всього на московський советський лад.

Вдень і вночі поралась босота коло наших наукових інституцій та музеїв. Вдень і вночі тягарові авта, завалені через верх тоннами рукописів, книжок, старовинних образів та всяких музейних експонатів, вивозили до двірця і вивалювали до тягарових вагонів.

І звідти те все добро виїздило невідомо куди, десь далеко на Схід...

Коридори, сходи, подвір'я і вулиці були застелені рукописами, сторінками з найрідших книжок і «унікумів»; під ногами валялись старовинні гравюри, підлога була устелена черепками дорогої порцеляни, скла і кераміки. Старовинні ювелірні експонати зі золота, срібла та дорогоцінного каміння поцезали в кишнях уніформованих бандитів.

«Кристинопільський Апостол» з XII ст. та «Острожська Біблія», цей перший пам'ятник друкарства на Україні, пропали невідомо де. А вони були єдиними зразками, що збереглися нам від колишніх руїн.

А в заміну нам дали що?

Мотлох, мотлох, і мотлох.

Сміття, агітку, програми, «Завети Ільча», «Сталінську конституцію» та інше брехливе, безвартісне барахло.

І нарешті самі останні, маленькі вогнища нашої культури — Музей визвольної Боротьби в Празі та Бібліотека ім. Симона Петлюри в Парижі перестали існувати.

Отже сьогодні ми глянувши просто і сміло в очі дійсности, мусимо константувати той факт, що з української культурної спадщини ні для нас, ні для грядущих поколінь не лишилось нічого.

Глибока ніч закрила всю нашу землю...

І мимоволі насовується думка: «А що ж тепер?»

І відповідь на неї ми мусимо дати сьогодні ж, і негайно. І відповідь ця мусить бути влучна і ясна, бо від цього залежить все даліше наше поступовання і наше майбутнє, як Нації.

І ті, що боліють всією душею над долею нашої Батьківщини, всі ті, що хочуть для неї іншої, ліпшої будуччини, мусять шукати і найти вихід з цього положення. І відповідь ще ми дістанемо у найліпшої нашої дорадниці, у найліпшої учительки, якою є наша Історія.

І Історія нам дає безліч доказів, що неможна творити національної культури з національним змістом без політичної незалежності, без власної, незалежної ДЕРЖАВИ. Бо сам процес культурної творчості і його культурні надбання, коли вони не будуть забезпечені власною міцною силою нашої, вибореної спільними зусиллями Держави, рано чи пізно вони, ті культурні надбання попадуть в руки сильніших і міцніше зорганізованих народів, які їх або використають для себе, або розтопчуть і знищать, щоб нащадки наші не мали зразків колишньої величі власного народу і не захотіли ту велич відновити.

Отже, щоб забезпечити на майбутнє нормальний розвиток української культури, мусимо усвідомити собі, що ми не маємо зараз нічого, що ми все загубили, а тому замість того, щоб починати зайвий раз творити те, що заздалегідь ми не забезпечили за собою, звернути всю увагу і скупчити всі сили нації щоб перемогти ворога. Від професора до малої дитини, священники, селяни, робітники, жінки, письменники, купці, молодь і старі; **все, абсолютно все** спрямувати до того, щоб раз на завше і спільними зусиллями вибороти собі вільне життя і забезпечити його для нашої Нації.

«През незгоду всі пропали,

Самі себе звоювали...»

з болем констатує гетьман Іван Мазепа, вказуючи тим на єдину і одвічну причину нашої катастрофи...

...і дає нам єдиний лік, порятунок і вихід з цього становища, який, як заповіт передає наступним поколінням:

«Озмітеся всі за руки...»

і

«През шаблю маєм право.»

Візьмімося ж всі за руки, але міцно, коли не хочемо загинути — як Нація!!!

Об'єднаймося коло ідей, коло символів, які нас лучать, зв'язують, тримають, які нам всім спільно дорогі:

«Любов до Землі — до **нашої** Землі,
Пошана до традицій,

Спільна Історія,
Спільна кров,
Національна гордість
і Велике хотіння — за всяку ціну — здобути
те, що від прадідів є наше!

...і разом, всіми силами нації, в тісній лаві, плече
об плече, шаблями, кулеметами, бомбами здобуваймо
права для нашого народу...

...Бо тільки в запеклій, героїчній боротьбі, серед
річок крові, зродиться нарешті вона, наша вимріяна,
велика, найдорожча, свободна, наша Мати, наша Укра-
їнська Незалежна Держава!!!

І тільки давши твердий ґрунт, поклавши здоровий
фундамент під основу, ми виплекаємо нову українську
культуру, яка нарешті **свобідно** розвиватиметься, як
пишна.... чудова... запашна квітка...

Та не буде краще, та не буде краще,
Як у нас — на Україні!..

* * *

Озмітеся всі за руки, не допустіть гіркою муки
Матці своїй більш терпіти, ну-те врагів, ну-те бити.
Самопали набивайте, гострих шабель добувайте,
І за віру хоч умірте, а вольностей бороніте!!!
Нехай вічна буде слава, же през шаблю масм права.

ПЕРШИЙ ЛИСТОПАД

(Доповідь на Святковій Академії)

Цими днями Галичина, а з нею вся Україна бучно відсвяткували події Листопадових днів.

Та наш нарід святкував не наші Листопадові події, такі дорогі і радісні для нас, повні стремління до волі, до незалежності, переткані самопосвятою і героїзмом. Це був інший листопад, чужий, ворожий, який приніс нам поразку, приниження, упокору... Листопад советський, в якому народилась «Октябрская революція», — короста, на яку захворів наш нарід, і від якої паршивіє мало-помалу решта світу. Червоний Чад, червоний від крові власних жертв, від якого отруївся і задихається зараз наш народ. І замість радісних, соняшних кольорів нашого прапору, на всіх інституціях Львова тріпається сьогодні гидка, червона закрівавлена ганчірка.

А разом з червоною ганчіркою прийшла Червона Бестія, яка розпаношилась, розсілась, а з нею прийшло їхнє Право, чи вірніше — безправ'я, зі злочинами, насильством, і несправедливістю...

На Львів наклала свою тяжку, брудну лапу, підла і цинічна в задумах, галапасницька у звичаях, нікчемна в засобах, захланна в забаганках, нахабна в тактиці, самозакочана в ідеології, зла в душі, туподумна, заздря і облудна — М о с к в а ...

17-го вересня 1939 року, коли червоний і брунатний фашизм розтрощивши Польщу, поділились її спадщиною, Західній Україні також судилось пережити всі страхоття большевицького «раю», як її сестрі — Східній Україні. З першого дня почалась там «щастливая і радостная жізнь под солнцем Сталинской Конституції», коли червоні бандити перейшли Збруч і залили всі наші Західні Землі. З першого ж дня Бригідки та всі інші в'язниці вцент заповнились українською ін-

телігенцією: там були професори, священники, інженери, учителі, кооператори і т. д., які в більшості випадків вже ніколи не вийшли звідти...

Тільки тепер стало відомо, яку силу наших людей вони безневинно вигубили. Здається, що нема ні одної свідомішої української родини, де б когось не бракувало. На підставі фотографій і документів, які тепер до нас надходять, можна собі відтворити тепер бліду уяву того жаху, який панував і панує там зараз.

А решта ж інтелігенції, що якимсь чудом убереглась і лишилася живою, була відправлена в Казахстан, Сибір або на Соловки, звідки вони рідко коли зможуть повернутись. Їх там заставляють копати канали, будувати шляхи і залізниці або просто рубати ліс, аж поки вони там не загинуть.

Таким способом большевики винищили українську верхівку.

І той листопад, їхній листопад, який був передумовою такого режиму, такого страшного життя, святкують тепер на українських землях, українські люди.

І мимоволі, від всієї душі хочеться закричати на весь світ: «Таж це злочин, це несправедливість, з цим треба боротись і перемогти за всяку ціну, і то якнайскорше, бо буде пізно...»

Але що робити і як робити?

І згадується мені один приклад з недавнього минулого:

Це було зимою 1917-1918 років, коли Муравйовські банди захопили Київ і виробляли в ньому що хотіли; грабуючи, розстрілюючи направо й наліво, чинячи сваволю і насилля на які не було ніякої управи ні захисту... І от Київ почав боронитись власними силами. «Нальоти» і грабунки чинились переважно вночі, і це був самий небезпечний час для мешканців. І кияни умовившись, почали боронитись **організовано**. В ті часи кожна хата і кожне подвір'я мали преріжну зброю, що привозили з фронту демобілізовані і дизертири, а особливо багато було всякого рода ручних гранат. Але самим цікавим чинником тієї оборони були

«барикади» в усіх дверях і вікнах нижніх поверхів і шматок рельси, один або півтора метра завдовжки, який підвішувався дротом до драбини, і по якому билося молотком як у дзвін — на тривогу коли біля хати, в глибоку ніч зупинялося грузове авто, і з нього зіскакували бандити, з криком: «Одчиняй, бо стрілять будем!» Тоді нападні дзвонили на сполох... А з протилежної і зі всіх сусідних хат починали стріляти з рушниць і кидати ручні гранати на бандитів, допомагаючи відбиватися від нападу. Ця нічна стрілянина, а особливо безупинне калатання у рельсу, викликало надзвичайно тривожне вражіння; до того ж віддалені крики, плач і груба московська лайка... Але в більшості випадків, ми, кияни навчилися відбиватись та охороняти наші пожитки і життя.

Я ніколи не забуду за ті тривожні, морозні ночі, коли дзвеніла залізна рельса і чулись вибухи чи десь далеко, чи зовсім близько... і ми тримаючи міцно рушницю й затаївши віддих, були наготові кожної хвили стріляти...

Так. Це був єдиний вихід із ситуації, коли не було звідки чекати жадної допомоги.

Взятися за зброю і боронитися.

Шукати таких, які знаходяться в подібній ситуації і боронитись разом, організовано.

Дзвонити на тривогу, на сполох, кричати на увесь світ, але тим часом тримати міцно в руках зброю і відбиватись. Боронити власне життя і життя наших близьких... Другого виходу немає!. Так завжди було, є і буде!

Так є і зараз з нашою сучасною, політичною ситуацією. Тільки великим зусиллям здобувається кожне право... Тому, ніодна сила в світі нас не врятує, і ніхто не поспішить нам на поміч, коли ми в неустанній боротьбі, не схиляючи чола, власною кров'ю не дамо доказ, що хочемо і маємо бути вільними. Тільки такі — незломні — ми здобудемо собі признання в цілому світі, і знайдемо союзників проти спільного ворога.

І тільки тоді ворог буде розтрощений і повалений і відповідь перед нами за всі свої злочини.

Бо до цього часу перед нами стояло завжди питання: Невже ж ці найбільші в світі злочинці уникнуть суду і кари?.. Невже їх мине доля, яку спіткали німецькі злочинці по Нюрнберзьким процесі?..

Тут між нами, що зібрались сьогодні, немає зараз ні одного, кого б безпосередньо не зачіпило якесь нещастя; тому забили батька, іншому застрілили матір, повісили брата, вбили сестру, знищили родичів, скалічили найліпшого приятеля, спалили хату, сплюндрували село...

Хто ж тепер нам за це заплатить???

Хто ж заплатить за це лихоліття, за знуцання над нашим народом?

Хто заплатить за три тисячі трупів, які я бачив власними очима у Маріїнському парку в Києві, що були розстріляні за один день Муравйовськими бандами зимою, на початку 1918 року?

Хто заплатить за незчислимі жертви Всеукраїнської ЧеКа, з Садової вулиці, Лук'яновки, Бабиного Яру?

Хто заплатить за Крути, за Базар? За тих 359, які з усмішкою на устах співали: «Душу тіло ми положим» в той час, коли кулі кулеметів...

Хто заплатить за Вінницькі могили, за Бригідки, за Луцьк, за Тернопіль, Станіславів, Стрий, Дрогобич... за кожний шматок нашої Землі зрошеної нашою кров'ю?

Хто заплатить за «тієрра арасада» — за спалену нашу землю, де з димом пішли останні пожитки ограбованого народу?

Хто заплатить за сплюндрований Київ, за профановану св. Софію, Михайлівський монастир, Миколаївський, Володимирський, Успенський собори, церкви і святині?

А за муки, які терпіли від рафінованих катів, наші найліпші люди в льохах ЧК, ГПУ, НКВД?...

Коло Лук'яновської в'язниці у 1919 р. щоранку,

як ще було темно, творилася черга жінок, що приносили скромний харч для чоловіків і братів, яких замкнули чекісти. Пакунки подавалось у віконечко воріт, і коли вартовий **не приймав**, це був доказ, що в'язня вже розстріляли. Одна молода жінка, коли отримала назад харч призначений для її чоловіка, і зрозумівши страшну дійсність, упала на землю і в безтямі стукаючи головою об брук, повторювала весь час ті ж самі слова: «Федю, а ти ж казав, що у вівторок вернешся», «Федю, а ти ж казав, що у вівторок вернешся»... «У вівторок вернешся»... Аж поки її зімлілу кудись забрали... Хто за нього і за неї тепер розплатиться? А таких випадків було мільйони.

«Нема сім'ї, немає хати; немає брата ні сестри, щоб не заплакані ходили...»

А за безконечні цвинтарі на Соловках, Усевлона, Біломорському каналі, Турксібі, Колимі — де без хрестів поховані цілі генерації наших найліпших людей?

А за розкрадені бібліотеки, музеї, наукові інституції, з яких пропали всі наші культурні скарби?

А за той жах, терор, під яким постійно живуть тепер наші люди, зацьковані, як дикі звірі?

А за жінок і дочок нашої інтелігенції, яких для глуму відірвали від родин і відіслали як «білий товар», для задоволення потреб всяких кіргізів, калмиків, сартів, гунгусів та інших дикунів. Дехто з них повисівся, отруїлась, або є зараз невилічимо хворою. Так забрали Роночку — одиначку відомої письменниці Л. Старицької-Черняхівської, яку напівзбожеволіла мати неустанно їздить і шукає по диких степах Туркестану. Так забрали чимало інших, прізвища яких через різні причини годі зараз подавати...

А за сиріт, які вже ніколи не знайдуть своїх батьків...

А за святу віру, за нашу Церкву...

А за знуцання над теперішніми втікачами і скитальцями...

А за потоптану честь України,
За поганьблену землю святу...

Хто ж нарешті розплатиться за всі ті страшні, неймовірні і нечувані в історії людства злочини?

Коли ж з'явиться нарешті св. Юрій, і поведе нас на боротьбу з бестією, з драконом?

Де ж, нарешті, наші лицарі-местники, наші Хрестоносці, які підуть визволяти наш Рідний Край?

Де ж наші Байди-Вишневецькі, Богуни, Кривоноси, Гонти, Залізняка?..

А ти, українська молоде, хіба ти не бачиш, що надійшов уже твій час?

Де ж твоя честь, гордість, самолюбіє?

Коли ж ти нарешті випростуєшся у весь ріст і скажеш грізне: Геть з нашої землі!

І твій голос пролунає на увесь світ, як грім.

Хіба ж не бачиш, що — «Докотилась Україна до самого краю»?..

Так як тоді Київ, зараз вся наша Батьківщина переживає тривожну і найчорнішу ніч нашої історії. Ні звідки немає допомоги...

...І от як і тоді... колись... зі всіх кінців нашої землі, ми чуємо серцем... відчуємо душею... як б'ють на тривогу, на сполох...

...І ось там десь далеко... у темряві... серед глибокої ночі... заблимав один вогник... там другий... там іще і іще і нарешті вся наша Батьківщина, непокірна, горда, уперта, покрилася низкою пожеж, якими її діти кинули визов і люто мстяться, за зневагу, за кривди, за підлість, за кров...

Ой!! Це УПА, це цвіт нашої раси, нашої Нації... по лісах... по степах... у горах, по всіх закутках Рідної Землі... — стріляє... нищить... — гада, падлюку, московське кодло, що як воші, обсіло всю нашу Святу Землю.

(«На Україні весь час є військовий стан, через уперту, затяжну боротьбу з повстанчими відділами» — пише світова преса).

(«Сдиною країною в Советах, де постійно відчуються т. зв. „землетруси” це є Україна» — пише Рідерс Дайджест).

І дійсно, Україна платить кров за кров.
Геть з нашої землі! — кричить Наддніпрянина.
Геть з нашої землі! — лунає з Галичини і Волині.
Геть з нашої землі! — чути з Буковини, Кубанщини, Закарпаття.

За кожним деревом, за кожним каменем, в лісах, в горах, в степах притаївся наш, який сам не щадить і не просить пощади...

Вся Україна горить... лютує... і борючись, скликає всіх синів своїх на сполох...

І той дзвін долітає аж сюди, і кличе нас іти туди, на поміч...

І ви, молоді, ті що зберегли в собі Козацького Духа, мусите повернутись додому і посилити ряди Української Армії.

Ваше місце там, з рушницею в руках... коло кулемета... коло гармати... на танкові...

Ваше місце серед борців... серед героїв... серед мстників...

Спішіть туди і гуляйте так, щоб потекла з України сторіками кров ворожа в Чорне море, і щоб воно — наше море — почервоніло від гадячої крові...

Мусимо розквитатись з вовками, вигубивши їх скажених, мільйонами...

Мусимо розметати бомбами їхнє кубло, звідки випарюється цей Червоний Чад, і розносить язви, ко-росту, отрую по всьому світі...

Мусимо спасти наш Край і цілий світ від цього постійного джерела неспокою, інтриг і підлоти...

Не вірте легендам про непереможеність тієї потвори. Не вірте у патріотизм советських людей. Не любів і відданість притнічених народів до жорстокого і безоглядного тюремщика спасла москалів, а безмежна глупота німців і колосальна матеріальна поміч західних держав...

Тому, розметайте ж нарешті цю в'язницю народів і звільніть Україну, а з нею і решту поневолених націй.

Це на вас, українське молоде покоління, припало виконати це велике і почесне завдання.

Це ви маєте здійснити те, чого не потрапили зробити всі попередні покоління.

...бо тільки в боротьбі, серед річок крові, зродиться нарешті ВОНА, наша вимріяна... найдорожча... велика... свободна... наша Мати... наша УКРАЇНСЬКА САМОСТІЙНА ДЕРЖАВА!!!

* * *

СВЯТКОВА ДОПОВІДЬ

(З нагоди проголошення незалежності України).

Уже більш як сорок років тому, на берегах Дніпра, в столиці Києві, відбулось урочисте проголошення Незалежності і Соборності всіх земель населених українським народом.

Після двох з половиною століть ми стали знову незалежною державою.

Після двох з половиною століть ми нарешті струсили з себе ненависну, чужинецьку окупацію.

Але ніколи і нічого нам легко не давалось.

І за право бути господарями на своїй землі, ми завжди і в минулому і тепер, платили дуже дорогою ціною.

Наше виключне географічне положення — знаходиться на перехресті шляхів, на перехресті культур — це саме примусило нас стати оборонним форпостом європейської спільноти проти наступу кочовницького степу. Ми, сама східня європейська держава, завжди приймали на себе жорстокі удари хозар, половців, татар, турків... не дістаючи майже ніколи, ніякої допомоги зі Заходу.

А за нашими спинами могла спокійно кріпнути і розвиватись західньо-європейська, християнська культура.

Ми ж боронились до останнього... викривавлювались... падали...

Нас плюндрували... спустошували...

Ми знов піднімались і знов боронились... від нових загроз, від нових орд...

І так увесь час... без відпочинку... на протязі віків.

У нас в історії було дуже мало світлих моментів, і дуже багато лихоліт...

І от тепер у 1918 і 1919 роках, коли ми нарешті

знов струсили з себе чужинецьке панування і почали жити вільним, самостійним життям, на Сході Європи з'явилось знову нове лихо, нова загроза — Червона Орда, що як повінь посунула, розлилась, щоб покоряти, нищити і підбивати свободні народи.

Ми, новоповсталі, молода Українська Держава, знов прийняли на себе перший, «лобовий» удар і перешкодили Червоній Орді запалити світ.

Це діялось тривожної весни 1919 року.

Німеччина і Австро-Угорщина тільки що програли Першу світову війну і переможна Антанта диктувала їм у Версалі свої умови миру...

...спокійно, з перервами, не поспішаючи...

А тим часом на території виснаженої і голодної Німеччини і Австро-Угорщини почались бунти і заворушення...

Німеччина зайнялась вогнями «спартаківських» повстань...

В Мюнхені демобілізовані солдати захопили владу й проголосили Баварську Советську Республіку...

В Болгарії, Сербії, Чехії маси хвилювались і щохвилини готові були вибухнути революцією...

Їм співчував демобілізований збольшевичений пролетаріят Західньої Європи...

І нарешті в Мадярщині владу захопили комуністи на чолі з Бела Куном і проголосили Советську Республіку...

Не забуваймо, що скрізь, де приходили до влади червоні, в першу чергу відчинялись в'язниці і випускався на волю весь кримінальний елемент — злодії, бандити, мошеники, убивці...

Їх озброювали до зубів і кинувши їм гасло: «Граб награбленное!» випускали на чотири вітри.

До них приєднувались різні авантюристи, босяччя, і взагалі всі охочі «погуляти», охочі до легкої наживи...

І починався хаос...

Вони безкарно робили все, що хотіли...

Це гасав, лютував розперезаний, розшалілий, роз-

гнузданий, п'яний натовп — що став авангардом більшовицької революції...

Той, хто не бачив цих «дядь» при «роботі», хто не пережив цих страхів, не має поняття, що таке комуністична революція!

Таке діялося у нас...

І таке саме почало творитись на весні 1919 року в Мадярщині під проводом Бела Куна... і в Німеччині під проводом Тельмана...

Здавалося, що не було ніякої сили, яка була б в стані спинити цей кривавий шал!

Війська Наддніпрянської Армії під натиском червоної навали відступали все далі й далі на Захід і були притиснені аж до Збруча.

Ще залишалась вузька перегородка — територія Галичини — яка відділяла пожежу Сходу від пожежі на Заході...

Ця смуга була в руках Української Галицької Армії, що вела на півночі затяжну війну з Польщею...

Щоб запалити увесь світ, треба було лише усунути цю перегородку, щоб перекинути на Захід, через Карпати необхідну допомогу — червоне військо, зброю, амуніцію і харчі — знесиленим і зголоднілим комуністам Середньої Європи.

Ленін — цей геніальний стратег і палій світової революції, перший зорієнтувався в сприяючій ситуації і почав гарячково діяти...

Було кинено гасло: «Дайош Європу!!!»

Мадяри дістали наказ з Москви — негайно шукати контакту з українцями і почати з ними переговори...

Вони звернулись до нас у червні 1919 року.

Вони нам обіцяли все...

Вони нас переконували, загрозували, просили...

Від нас вимагалось — приєднатись до Советського блоку, що утворивши разом суцільний Советський фронт — Мадярщина, Галичина, Наддніпрянщина, Росія — пропустити через свою територію Червону Армію і разом з нею кинутись на Європу...

Не вільно було прогаяти момент, який, як писали

большевики: «був єдиним і рішальним у боротьбі комунізму з капіталізмом у всьому світі...»

Україна не приступила ні на які бандитські комбінації...

Українська Армія напружилась і їх не пустила!

Ми не дали з'єднатись Нечистій Силі!

І рішальний момент був пропущений, пожежа на Заході погасла... і Україна ще раз врятувала Європу...

А ми?

Чи ми дістали принаймні признання... Подяку?..

Звичайно, що ні!

Навіть не згадується ніде про цей героїчний чин нашої Армії...

Тому сьогодні, в роковини проголошення нашої Самостійности і Соборности, необхідно пригадати світові, витягти із забуття цю надзвичайну історичну правду.

Бо слід пам'ятати «сильним мира цього», що існування вільної, сильної України — це є рівнозначне з ослабленням Червоної Імперії...

Що Українська Держава є запорукою свободи інших народів.

Що наш народ невпинно боровся «за нашу і вашу вольність»... проти тієї наростаючої небезпеки для всього вільного світу!

Тому, чи вони цього хочуть чи ні, Україна мусить бути і буде вільною!

Бо ми ж живемо в епоху, коли навіть і маленькі африканські народи дістають тепер свободу і незалежність.

* * *

1 9 3 3
С С С Р

(Стаття для часопису — не відомо, чи була надрукована)

Цей страшний рік і ті проклятих чотири літери лишаються назавжди в нашій історії, як глибока рана, як струп, який спричинили нашому народові московські окупанти, на чолі з їхніми червоними шаманами, во ім'я перемоги їхнього соціалізму.

В крові скупали вони нашу прекрасну Батьківщину во ім'я того облудства — що зветься марксизмом, і який відповідає бандитському гаслові: «граб награвленное!»

...І Атілла, і Джінгіз-хан, і Батий, і Менглі Гірей з їхніми нашествиями і спустошеннями, були лише аматорами і партачами, коли порівняти їх з московськими народовбивцями, які розпаношились і пораються сьогодні на наших землях.

Насиллям, підступом, брехнею опанували наш Край...

Вони забрали у нас усе:

віру, незалежність, волю, радість, родину, спокій, добробут, традиції, мораль, чистоту, щастя...

І в заміну за те, на вістрях своїх багнетів принесли нам:

неволю, гніт, руїну, упокору, злидні, зраду, знущання, муки і горе цілих генерацій...

...і разом з тим постійне нервово напруження і безконечний страх...

страх за себе, за рідних, за дітей...
...от-от прийдуть... заберуть... і пропав...
або пошлють в «расход»...
або перетворять в «рабсилу» і кудись
поженуть: Соловецькі острови, лесние
заготовкі, Беломор канал, Турксиб, Вор-
кута, Печора, Нарим, Ігарка, Лагеря-
ізолятори, Сьогоднішнє будування Сев.
Байкальської стратегіч. Ж. Д. Тайшет-
Комсомольск, Магадан, Колима, Кам-
чатка, укріплення Сахаліну і т. д. і т. д.

це все етапи того хресного шляху, яким іде сьогодні
наш народ.

Але не тільки «рабсилу» висмоктував з України
Червоний Спрут...

Не тільки «ясир» гнали в світ-за-очі, ті новітні
бісурмени-визволителі.

Їхнє панування відчули на собі всі і скрізь...

...кожночасно і кожнохвилинно...

Ми зазнали «муравйовщини»,
застінків Ч. К.
льохів ГПУ,
«ежовщини» з її НКВД;

ми бачили як безпритульних сиріт, яким вони самі
знищили батьків, саджали в старі бар-
жі, вивозили у відкрите море і топи-
ли як кошенят;

ми пам'ятаємо про Крути, Базар, жахи Вінниці,
криваві лазні Бригідок, Бабиного Яру,
Луцька, Дарницю...

репатріаційне полювання на людей...

Але ніщо не перевершило того, що сталося в 1933
році... бо це було нищення людей на велику скалю,
це робилось пляново, послідовно, систематично...

Ліквідувалось селянство, як клясу...

Творився сільський пролетаріят — батраки.

І ця трансформація нам коштувала сім мільйонів
душ.

Геніяльний Павук, що оце недавно здох, і за спадщину якого жеруться між собою зараз решта червоних павуків, колись сказав: «Смерть одного человека это драма, а смерть миллионов это уже статистика»...

Звичайним людям, зі західною ментальністю, трудно, чи вірніше, неможливо збагнути того страшного змісту, що криється за цим зловіщим терміном...

І лише в 33-ому році ми відчули на власній шкурі, у всій своїй повноті, значіння цього слова.

Та советський лексикон багатий на такі технічні вирази, які означають — масові убивства.

Скільки ж то москалі «ліквідували», «вивели в разход» і т. д. українського народу за час їхнього панування на нашій землі?

Цифр, навіть приблизних, немає...

Існуюватимуть лише здогади...

Статистичне Бюро в Парижі нарахувало українців у 1920 році на 48.000.000 душ. При нормальному прирості населення, нас у 1946 році мало б бути 70.000.000.

Які ж цифри подають Совети?

У 1939 році, після «злуки» всіх українських земель, нас було нараховано на 38.000.000.

А вже в 1946 році, за їхніми підрахунками, нас було лише 25.000.000.

Отже, народовбивці вимордували приблизно 28-30 мільйонів наших людей. Майже два рази більше, ніж зараз нараховує Аргентинська Республіка.

«Смерть мільйонів — це статистика...», як сказав «геніяльний вождь».

Сім років тому, ми були свідками, коли Міжнародний Суд у Нюрнбергу, судив злочинців за народоббивство.

Їх було засуджено і покарано шибеницею.

Ми дочекаємось і Другого Нюрнбергу.

* * *

В природі діє якийсь таємничий біологічний закон, який зветься — Законом Надолуження.*

* La Ley de la Recuperación.

Це коли природа наганяє, надолужує те, що втратила. Наприклад, після великих воєн, родиться чомусь більше хлопчиків між дівчат. Після кожного лихоліття, пошести чи епідемії, людність робиться міцнішою, здоровішою, відпорнішою... Земля стає більш плодючою... Збільшується число народжень...

І тоді з'являється надзвичайно багато талановитих людей: письменників, артистів, учених, політиків...

І тоді народ видає з себе геніїв.

Як яскравий приклад, можна навести період епідемії чуми 1346-1354, яка обійшла всю Європу, і скосила 25.000.000 душ. Це була майже третина тогочасного населення. Деякі міста цілком вимерли. І після такої катастрофи почалось оновлення. Людство велитенськими кроками пішло до поступу. Культура і мистецтво піднялось на небувалу височінь. Завершенням цього був Ренесанс.

У нас для прикладу можна пригадати період Великої Руїни 1657-1687. Братовбивча війна і втручання Москви, Польщі і Туреччини довели країну до того, що майже все Правобережжя обезлюднилось і як писав сучасник: «міста і села заросли кропивою...».

Гетьман Мазепа спинив анархію, навів лад і дав можливість народові спокійно жити і працювати на протязі двадцять років. За цей короткий час людність цілком відродилась, з'явилися великі учені, будівничі, мистці. Київська Академія стала культурним вогнищем всього Сходу Європи. Тоді ж утворився наш окремішній стиль у будівництві — Козацьке барокко, який протривав аж до наших днів, і який на наших счач нищили большевики.

Ото був наш Ренесанс!

Тоді земля повернула те, що було втрачено під час Великої Руїни.

В період застою наша земля і далі видає зі себе великих людей, які не находячи для себе примінення дома, відходять на бік і помагають творити чужі культури. Так відійшли:

письменники — Гоголь, Достоевський, Короленко.

Мордовець, Данилевський, Чехов,
Куприн...

музики — Мусоргський, Глінка, Чайковський,
Веделъ, Бортнянський, Архангель-
ський...

співаки — Алчевський, Шаляпин,

мистці — Рєпин, Крамскої, Ге, Куїнджі, Ай-
вазовський, Нарбут, Боровиковсь-
кий, Самокиш, Першин;

гумористи — Аверченко, Руденко, Зоценко...

вчені — Макуха-Маклай, Потебня, Костома-
ров, Вовк, Житецький...

Я тут не згадую тих, що лишились зі своїм на-
родом і працювали для своєї Батьківщини.

Революція 1917 року несподівано розбудила цілу
нашу Націю і дала сильний імпульс для творчого під-
йому.

Закон Надолуження діяв всією своєю силою.

Наша земля надолужувала промарнованих двісті
літ сну.

Почалась боротьба за право — бути господарями
у власній хаті...

І після невдачі на політичному фронті, ми почали
займати всі ділянки культурного, наукового і мистець-
кого життя.

Ми почали переростати росіян...

Ми почали витісняти росіян...

І якби не було спинено силою наш нестримний
ріст, ми витіснили б їх геть з нашої землі.

Вони це зрозуміли. Почалась боротьба і послідов-
не нищення української верхівки.

Одних лише письменників — в «епоху великих
сталінських строек» — було знищено більш як двісті
душ. Тоді ж загинули такі велетні як Нарбут, Леон-
тович, Стеценко, Бойчук, Падалка, Зеров, Грушевсь-
кий, Курбас... їм же ність числа...

Це большевики ламали хребет нашої нації!

— лишаючи нам право — бути лише «рабсилою».

Це є основна причина лиха!
І через це ми мали 1933-ий рік!
Але в 1933-ому році Україна сама переживала
лихо. А тепер ми не самі — нас багато!

Скільки народів терпить сьогодні під московським
гнітом, чекаючи свого визволення?

А воно прийде!

Надійде мент... Здійметься буря... Піднімуться на-
решті всі поневолені народи і струсимо разом з себе
червоне рабство!

І вирвемо звіреві його кли й пазурі...

І заженемо його далеко геть, в його власну бер-
логу!

І Україна знов випростається в цілий ріст...

Ми знов станемо людьми... вільними, щасливими,
гордими... повноцінними...

Залижемо, загоїмо свої рани заподіяні Червоним
Лихоліттям.

І почнемо самі кувати свою долю.

Бо нам належить будуччина!

Бо перед нами лежить прекрасне, світле майбут-
нє, про яке писав ще у 1769 році німецький філософ
і письменник Гердер, коли відвідав наш край:

«Україна стане колись новою Грецією: прекрас-
не підсоння цього краю, весела вдача народу, його
музикальний талант, плодovита земля, колись прос-
нутья...Повстане велика і культурна нація: її ме-
жі простягнуться до Чорного моря, а відтіля ген
у далекий світ».

Це є призначення нашої України!

І така блискуча і прекрасна будуччина Україн-
ського Народу!

Este libro se terminó de imprimir
en el mes de diciembre de 1984
en los Talleres Gráficos Dorrego,
Av. Dorrego 1102, Buenos Aires

Повідомляємо любителів української книжки на чужині, що вже вийшла з друку і є в продажу велика історична повість п. н.

”АНДРІЙ ПЕРВОЗВАННИЙ“

що її написав д-р Роман Кухар, професор університету в Гейс, ЗСА. В повісті «**Андрій Первозванний**», що написана на підставі відомих дотепер українських і чужинецьких джерел, висвітлено побут св. апостола Андрія на Київських горах в I ст. нашої ери, де він проповідував Христову науку.

«АНДРІЙ ПЕРВОЗВАННИЙ» має 264 сторінки друку та містить теж наукову розвідку про шляхи місійної праці ап. Андрія, мапу його місіонерських подорожей і коротке резюме в англ. мові.

«АНДРІЙ ПЕРВОЗВАННИЙ» — це прямо підручник для тих всіх, що цікавляться чи досліджують початки християнства в Україні, що хочуть добре знати про апостола Андрія і його проповідницьку місію в тодішній Скитії-Русі.

Ціна цієї повісті виносить 12 ам. доларів (вже з коштами пересилки); в твердій оправі з золотодруком — 15 ам. дол.

При гуртових замовленнях відповідна знижка.

Замовлення wraz з належністю (чеком або моні ордером) просимо пересилати на таку адресу:

Sr. Julián Serediak
Casilla de Correos 7 (Suc. 7)
1407 — Buenos Aires
ARGENTINA

Хто не читає українських книжок — тратить багато; хто не прочитає «Андрія Первозванного» — втратить ще більше!

ЧИТАЙТЕ!

ПОШИРЮЙТЕ!

**Книжки українських авторів для бібліотек
любителів української книжки на чужині.**

- Евстахій Загачевський: «Ії регіт не лякав...» — оповідання з часів II світ. війни. — Ціна \$5.—
- Д-р Святомир М. Фостун: «Шляхами смерти» — повість з часів II світової війни. — Ціна \$5.—
- Анатоль Галан: «Корабель без керма» — повість з підсовет. і американського життя, — Ціна \$10.—
- Панько Незабудько: «Перо під ребро» — гумористичні фейлетони, стор. 224, ціна — — \$9.—
- Харитон Довгалюк: «Сповідь Андрія Заславського» — повість із сучасного побуту. Ціна \$7.—
- Михайло Качалуба: «З моєї Одиссеї» — спогади про тернопільську гімназію, стор. 130, Ціна: \$5.—
- Євген Онацький: «Шляхом на Роттердам» — історія про вбивство полк. Є. К., стор. 180, — \$8.—
- Панько Незабудько: «Еміграційні родзинки» — гуморески і сатири з повоєнного часу. Ціна: \$5.00
- Антін Кущинський: «Закарпаття в боротьбі» — спогади з Закарпаття, стор. 224. — Ціна: \$9.—
- Микола Приходько: «Від Сибіру до Канади» — цікава повість-хроніка, стор. 305. Ціна: \$10.—
- Анатоль Галан: «Танець на ливні» — оповідання з-під сов. життя, стор. 224. — Ціна: \$7.—
- Остап Тарнавський: «Камінні ступені» — новели і нариси, стор. 160. — Ціна: \$5.—

**На поштову пересилку просимо переслати 1.— дол.
від кожної замовленої книжки.**

Замовлення wraz із належністю слати на адресу:

**Sr. Julián Serediak
Casilla de Correo 7 (SUCURSAL 7)
1407 Buenos Aires — Argentina**

**НЕ ЗАБУВАЙТЕ! Доляр тратить вартість —
українська книжка не тратить ніколи вартости!**

10661

8.95
~~\$12.45~~

